

YHTEINEN MATKA

Vanhemmuustyöskentely nuoren avohuollon sijoituksen aikana

Tiivistelmä

Tekijä(t) Hytönen, Katri Kotonen, Piritta	Julkaisun laji Opinnäytetyö, YAMK Sivumäärä 83	Valmistumisaika Syksy 2019
Työn nimi Yhteinen matka Vanhemmuustyöskentely nuoren avohuollon sijoituksen aikana		
Tutkinto Sosionomi (YAMK)		
Tiivistelmä <p>Tämän kehittämishankkeen kohdeorganisaationa oli Päijät-Hämeen Hyvinvointikuntayhtymään (PHHYKY) kuuluva lastensuojelun toimintayksikkö Viisikko. Kehittämishankkeen tavoitteena oli tehdä strukturoitu malli avohuollon sijoituksessa olevien nuorten huoltajien kanssa tehtävään vanhemmuustyöskentelyyn Kasvula-osastolla. Kehittämishankkeen tarkoituksena oli edistää huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä vanhemmuustyöskentelyn mallin avulla, tukea huoltajia ja mahdollistaa huoltajien osallisuutta sijoituksen aikana.</p> <p>Kehittämishanke sai alkunsa Kasvula-osastolla koetusta kehittämistarpeesta. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman myötä Suomessa kehitetään lapsi- ja perhepalveluja vastaamaan paremmin lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin. Kehittämishanke toteutettiin tutkimuksellisenä kehittämishankkeena, jossa oli toimintatutkimuksellinen lähestymistapa. Tutkimusaineisto kerättiin kohdeyksikön työntekijöille järjestetyissä työpajoissa, joissa käytettiin osallistavia menetelmiä. Menetelminä olivat SWOT-analyysi, mind map-työskentely, aivoriihi ja voimakenttäanalyysi. Lisäksi tutkimusaineistoa kerättiin sosiaalityöntekijöille tehdyn kyselyn avulla. Aineisto analysoitiin sisälönanalyysin avulla.</p> <p>Kehittämishankkeen keskeisinä johtopäätöksinä syntyi viisi teemaa vanhemmuustyöskentelylle: tutustuminen ja arjen asioiden kartoitus, vuorovaikutus ja roolit perheessä, lapsen fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen kehitys, perheen tarina ja tulevaisuus. Työpajatyöskentelystä ja sosiaalityöntekijöiden kyselystä saatujen tulosten ja niistä johdettujen johtopäätösten pohjalta Kasvula-osastolle tehtiin ohjaajan opas vanhemmuustyöskentelyyn.</p>		
Asiasanat Vanhemmuustyöskentely, avohuollon sijoitus, lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma		

Abstract

Author(s) Hytönen, Katri Kotonen, Piritta	Type of publication Master's thesis	Published Autumn 2019
	Number of pages 83	
Title of publication A journey together Parenthood work during a young's community care placement		
Name of Degree Master of social services		
Abstract <p>As a target organization for this thesis was a child welfare entity Viisikko, which is a part of welfare district services of Päijät-Häme (PHHYKY). Our aim was to create a structured model for parenthood work with parents, which have children placed in child welfare community care in Kasvula unit. The purpose for this thesis was to enhance the co-operation with parents with the parenthood work model, to support parents and to allow their involvement during the placement.</p> <p>Project started from an improvement need from Kasvula unit. Due a program to address reform in child and family services in Finland, child and family services are improved to suit more the needs of children, youth and families. Project was done as a research development work, with an action research way of approach. Research material was collected with workshops, which were arranged for the employees of the target unit. We used involving methods, such as SWOT analysis, mind maps, brain storming and force field analysis. In addition, more research material was collected with query for social workers. Material was analysed with content analysis.</p> <p>As a result of the project five themes were created for parental work: getting to know and chart daily things, interaction and roles in the family, the physical, psychological and social growth of a child, the story of the family and the future. Based on the results of workshops and the query, a instructor's guide was created for Kasvula unit for parenthood work.</p>		
Keywords Parenthood work, community care placement, programme to address reform in child and family services		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	KEHITTÄMISHANKKEEN TAUSTA.....	8
2.1	Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma	8
2.2	Päijät-Hämeen strategiset linjaukset.....	9
2.3	Kohdeorganisaatio lastensuojelun toimintayksikkö Viisikko	10
2.4	Kehittämishankkeen tavoite ja tarkoitus	13
3	LASTENSUOJELU	14
3.1	Lastensuojelun prosessi	14
3.2	Avohuollon sijoitus lastensuojelun tukitoimena	16
3.3	Lapsen oikeuksien sopimus.....	20
3.4	Osallisuus ja systeemisyys lastensuojelussa	21
4	VANHEMMUUSTYÖSKENTELEY	26
4.1	Nuoren ja huoltajan välinen suhde.....	26
4.2	Avohuollon sijoituksen herättämät tunteet nuoren huoltajassa	30
4.3	Vanhemmuustyöskentelyn toimintaperiaatteet.....	32
4.4	Vakauttaminen vanhemmuustyöskentelyssä	38
5	KEHITTÄMISMENETELMÄT	41
5.1	Tutkimuksellinen kehittämishanke	41
5.2	Toimintatutkimus	42
5.3	Työpajat.....	44
5.4	Kysely.....	47
5.5	Sisällönanalyysi	48
6	KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS JA TULOKSET	50
6.1	Kehittämishankkeen suunnittelu	50
6.2	Kehittämishankkeen spiraalimalli ja tulosten muodostuminen	52
6.3	Kehittämishankkeen ensimmäinen sykli.....	54
6.4	Kehittämishankkeen toinen sykli	57
6.5	Kehittämishankkeen kolmas sykli	61
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	64
8	POHDINTA	67
8.1	Kehittämishankkeen eettisyys ja luotettavuus	67
8.2	Kehittämishankkeen arviointi	70
8.3	Kehittämishankkeen hyödynnettävyys ja jatkokehittäminen	73
	LÄHTEET	76

LIITTEET	84
----------------	----

1 JOHDANTO

Suomen edellisen hallituksen yksi kärkihankkeista oli Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE). LAPE:a toteutettiin vuosien 2016-2018 aikana ja muutosohjelman tavoitteena oli uudistaa lapsi- ja perhepalveluita vastaamaan entistä paremmin lasten, nuorten ja perheiden tarpeita, vahvistaa lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia ja voimavaroja sekä vähentää eriarvoisuutta. LAPE:a toteutettiin kansallisella ja maakunnallisella tasolla. (Owal Group Oy 2019, 3.) Suomen nykyinen hallitus on myös päättänyt jatkaa Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman eteenpäin viemistä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019a.)

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman hankejohtaja Aulan mukaan vuoden 2019 aikana tehtävä työ voidaan kiteyttää seuraavasti: ”Lapsi keskiöön – tuki arkeen”. Perheille halutaan tarjota matalan kynnyksen tukea ja varmistaa tuen saannin sujuvuus. LAPE:n keskeisenä ajatuksena on, että hajanaiset lapsi- ja perhepalvelut halutaan muuttaa palvelukokonaisuuksiksi, joiden avulla pystytään mahdollisimman hyvin estämään eriarvoistumista. LAPE-työtä jatketaan tämän vuoden aikana muun muassa juurruttamalla aloitettuja toimenpiteitä ja kehittämällä johdon valmennusta. Vuoteen 2025 ulottuvan vision tavoitteena on lapsiystävällinen Suomi, jossa on saatavilla lapsi- ja perhelähtöiset palvelut. (Aula 2019a.)

Osana LAPE:a valmistui ylisosiaalineuvos Kananojan tekemä selvitystyö liittyen lastensuojeluun. Selvitystyön tavoitteena oli etsiä ratkaisuja lastensuojelun kuormittavuuden vähentämiseksi ja laatia ehdotus lastensuojelun tiekartasta siirryttäessä kunnallisesta maakunnalliseen lastensuojeluun. Selvitys tehtiin edellisen hallituksen aikana tilanteessa, jossa vastuu sosiaali- ja terveystalouden järjestämisestä oli siirtymässä kunnilta maakunnille. Selvityksen mukaan lastensuojelutyöhön kohdistuva kuormitus on vakava ja kuormitusta lastensuojelussa aiheuttavat muun muassa sosiaalityöntekijöiden ja sijaisten rekrytointivaikeudet ja tekijät, jotka liittyvät työn organisointiin, työoloihin, johtamiseen ja palkitsemiseen. Lisäksi varhaisen tuen ja ehkäisevän työn riittämättömyys ja lähialojen (kuten lasten- ja nuorisopsykiatrian) palvelujen niukkuus tuovat lisäkuormitusta. (Kananoja & Ruuskanen 2019, 10-11.) Kananojan mukaan lasten ja perheiden palveluissa tulee panna painoa varhaiseen tukeen: ”lasten ja nuorten tuen tarpeet pitää pystyä tunnistamaan nykyistä aiemmin”. Vahvistamalla lastensuojelun avohuollossa annettavaa tukea perheille voidaan vähentää lasten sijoituksia kodin ulkopuolelle. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos julkaisee vuosittain tilastoja lastensuojelun asiakkuuksista. Tilasto vuodelta 2018 kertoo seuraavaa: lastensuojeluilmoituksia tehtiin 145 880 ja

lastensuojeluilmoitukset koskettivat 78 857 lasta. Tehtyjen ilmoitusten määrä kasvoi 5 prosentilla edellisvuoteen verrattuna. Kiireellisiä sijoituksia tehtiin 4 390 lapselle ja kaiken kaikkiaan 18 544 lasta ja nuorta oli vuoden 2018 aikana sijoitettuna kodin ulkopuolelle. 0-20-vuotiaista lastensuojelun avohuollon piirissä oli 4,2 % väestöstä eli 54 883 lasta ja nuorta. Vuoden 2018 aikana uusia asiakassuhteita oli 28 % kaikista avohuollon asiakkaista. Avohuollon tukitoimena sijoitettuja lapsia ja nuoria oli vuonna 2018 4 183. Kun verrataan ikäryhmittäin lastensuojelun avohuollon asiakkaita, havaitaan, että 16-17-vuotiaita nuoria on eniten (6,5 % väestön saman ikäisistä) lastensuojelun avohuollon asiakkaina. Avohuollon asiakkaista 13,8 % oli jälkihuollossa olevia lapsia ja nuoria, joista enemmistö (81,8 %) oli täysi-ikäisiä nuoria. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019d, 1, 12-13.) Lastensuojelu koskettaakin suurta joukkoa suomalaisia lapsia ja nuoria sekä heidän perheitään.

Kesällä 2018 Suomessa aloitettiin opetus- ja kulttuuriministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön käynnistämänä kansallisen lapsistrategian valmistelu. Valmistelutyö toteutettiin pohjustuksena hallituksen lapsistrategian laatimiselle ja se päättyi helmikuussa 2019. Lapsistrategian valmistelutyössä hyödynnettiin laajasti tutkittua tietoa ja tavoitteena oli laajan yhteiskuntapoliittisen keskustelun käyminen lapsi- ja perhepolitiikasta ja lapsi- ja perhemyönteisen yhteiskunnan vahvistaminen. Lisäksi valmistelutyöllä tavoiteltiin lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuvan toimintakulttuurin vahvistamista päätöksenteossa ja palveluissa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018.) Suomeen tarvitaan lapsistrategia, jotta lapsiin, nuoriin ja perheisiin liittyvässä päätöksenteossa voidaan käyttää sektori- ja hallituskaudet ylittävää lähestymistapaa hajanaisen ja lyhytjänteisen lapsi- ja perhepolitiikan sijaan. Lapsistrategian visiona on lapsi- ja perhemyönteinen yhteiskunta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019b.)

Yhteiskunnassamme on käynnissä laaja-alainen kehittämistyö vaikuttavampien lapsi- ja perhepalvelujen hyväksi. Kehittämishankkeemme käsittelee vanhempien ja perheiden kanssa työskentelyä ja vanhemmuuden tukemista lastensuojelun avohuollossa. Idea kehittämishankkeeseemme on noussut vahvasti työelämän tarpeesta ja muutoksista, jotka LAPE on tuonut lastensuojelun avohuollon kentälle. Kehittämishankkeemme on yhteisessä linjassa Suomessa meneillään olevan lapsi- ja perhepalveluiden kehittämistyön kanssa.

Kehittämishankkeemme kohdeorganisaatio on Päijät-Hämeen Hyvinvointikuntayhtymään (PHHYKY) kuuluva lastensuojelun toimintayksikkö Viisikko (jatkossa käytämme tässä opinnäytetyössä nimeä Viisikko), jossa kehittämishankkeemme kohdentuu Kasvula-osastolle. Kasvula-osastolle sijoitetaan pääsääntöisesti 15-17-vuotiaita nuoria avohuollon

tukitoimenpiteenä. Opinnäytetyömme tavoitteena on kehittää strukturoitu malli avohuollon sijoituksessa olevien nuorten huoltajien kanssa tehtävään vanhemmuustyöskentelyyn Kasvula-osastolle. Vanhemmuustyöskentelyn mallista tehdään konkreettisenä tuotoksena ohjaajan opas vanhemmuustyöskentelyyn Kasvula-osastolla. Lisäksi perheille annettavaksi laaditaan lyhyt esite, jossa kerrotaan, mitä vanhemmuustyöskentely Kasvula-osastolla tarkoittaa. Opinnäytetyömme tarkoituksena on edistää perhelähtoisempää työskentelytapaa osastolla. Kehittämishankkeen aikana opinnäytetyömme nimeksi muodostui Yhteinen matka. Nimi kertoo sitä, että onnistunut vanhemmuustyöskentely tarvitsee huoltajien ja ohjaajien dialogiin perustuvaa yhteistyötä, ikään kuin matkantekoa yhdessä. Vanhemmuustyöskentelyn pohjana tulee olla asiakkaan osallisuus ja kunnioittava kohtaaminen.

Kehittämishankkeemme on työelämälähtöinen kehittämishanke, jolla pyritään saamaan aikaan muutosta Kasvula-osaston vanhemmuustyöskentelyyn. Kehittämishankkeemme on hyödyksi erityisesti Kasvula-osastolle, nuorten huoltajille ja osaston työntekijöille. Lisäksi kehittämishankkeemme lopputuloksena syntyvä vanhemmuustyöskentelyn ohjaajan opas hyödyttää myös laajemmin lastensuojelun avohuollon parissa tehtävää vanhemmuustyöskentelyä. Kehittämishankkeemme aihe on hyvin ajankohtainen, koska LAPE:n myötä lapsi- ja perhepalveluissa etsitään ja halutaan kehittää tällä hetkellä jatkuvasti uusia työskentelytapoja, joiden avulla työskentelystä saadaan kokonaisvaltaisempaa ja vaikuttavampaa. Palveluista pyritään tekemään asiakaslähtöisempiä ja halutaan, että asiakkaiden osallisuus palveluissa toteutuu entistä enemmän.

2 KEHITTÄMISHANKKEEN TAUSTA

2.1 Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma

Edellisellä Suomen hallituksella oli viisi kärkihanketta, joista lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) oli yksi. Muutosohjelmalla pyrittiin palvelujärjestelmän uudistamiseen. Palvelujärjestelmän kehittämisessä on pidetty keskeisinä asioina kaikille yhteisiä ja ennaltaehkäiseviä palveluita, vanhemmuuden tukea, varhaista tukea ja hoitoa. Valtioneuvosto (2018) määrittelee muutosohjelman tavoitteen näin: ”Tavoitteena on luoda lapselle ja nuorelle suotuisa kasvu- ja oppimisympäristö sekä tukea koko perheen hyvinvointia.” Päätöksenteossa haluttiin vahvistaa lapsen oikeudet ja tietoperustaisuuden huomioonottavaa toimintakulttuuria. Maaliskuussa 2017 käynnistyivät maakunnalliset muutoshankkeet ja lisäksi muutosagentit aloittivat työskentelyn. Vuoden 2017 joulukuussa hyvinvoinnin seurannan tietoperusta oli valmis, eli saatavilla oli tuolloin kunta- ja aluekohtainen tieto. Vuoden 2018 joulukuussa lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman hanke päättyi ja tavoitteena oli, että tuolloin lasten, nuorten ja perheiden palvelut ovat yksi kokonaisuus. (Valtioneuvosto 2018.) Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman eteenpäin viemistä päätettiin jatkaa edellisen hankekauden päätyttyä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019a). Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma on organisoitu seuraavalla tavalla: johdossa on sosiaali- ja terveysministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö, terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vastuulla on tukea muutosohjelman toimeenpanoa ja hankkeen koordinoinnista huolehtii Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Lasten, nuorten ja perheiden - yksikkö (Huomisen hyvinvointia 2018a).

LAPE:n neljä kehittämiskokonaisuutta olivat 1. perhekeskustoimintamalli, 2. varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lapsen ja nuoren hyvinvoinnin tukena, 3. erityis- ja vaativamman tason palveluiden kehittäminen ja 4. lapsen oikeuksia ja tietoperusteisuutta vahvistava toimintakulttuurin muutos. (Owal Group Oy 2019, 3-4.) Hankejohtaja Aulan mukaan LAPE on tuottanut tulosta ja muutosta parempaan suuntaan on havaittavissa: esimerkiksi varhaisen tuen ja vanhemmuuden tuen antaminen on vahvistunut, ja perhekeskustoimintamalliin on sitouduttu (Aula 2019b.) Sivistystoimen sekä sosiaali- ja terveystoimen hallinnon rajat ylittävä yhteistyö on saatu alkuun ja on löydetty yhteinen tahtotila luoda pirstaloituneen palvelujärjestelmän tilalle lapsi- ja perhelähtöinen toimintakulttuuri. LAPE:n ”hyvinvoiva lapsi oppii ja kasvaa”-ajattelun mukaisesti yhteistyö on edellytys, jotta lapsen ja perheen tuki voi toteutua parhaalla mahdollisella tavalla. Muutostyö jatkuu ja sitä pyritään tukemaan muun muassa vuoden 2019 maaliskuussa alkaneella LAPE-akatemiolla, jossa johtoa valmennetaan kokonaisvaltaiseen johtamisajatteluun. (Aula 2019c.)

Päijät-Hämeessä Lape-muutosohjelmaa toteutetaan Huomisen hyvinvointia lapsille ja perheille Päijät-Hämeessä – nimisessä hankkeessa. Hanke on samalla maakunnallinen ja kuntakohtainen. Päijät-Hämeessä on valittu kehitettäviksi toimenpidekokonaisuuksiksi seuraavat: perhekeskustoimintamalli, varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena sekä toimintakulttuurin muutos. (Huomisen hyvinvointia 2018a&b.)

2.2 Päijät-Hämeen strategiset linjaukset

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi on Päijät-Hämeessä laadittu kymmenen kunnan yhteinen Päijät-Hämeen Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma. Lastensuojelulaki (417/2007,12§) velvoittaa kuntia laatimaan hyvinvointisuunnitelman. Päijät-Hämeen Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa nostetaan esiin huolina lastensuojelun voimavarat, työntekijäresurssit, mielenterveysongelmien yleistyminen ja nuorten väsymys. Suunnitelmassa korostetaan osallisuuden vahvistamista, varhaisen tuen ja ehkäisevän toiminnan tuntuva laajennusta. Suunnitelman toteutumista edistetään monipuolisella palveluverkostolla. Tärkeänä hyvinvoinnin edistäjänä nähdään hallinnon rajat ylittävä yhteistyö ja johtajuuden kehittäminen yhdenmukaisemmaksi. Suunnitelmassa uudella perhekeskusten palveluverkostolla pyritään edistämään lasten ja perheiden hyvinvointia ja terveyttä vanhemmuutta ja parisuhdetta tukemalla. Päijät-Hämeen tavoitteet ovat:

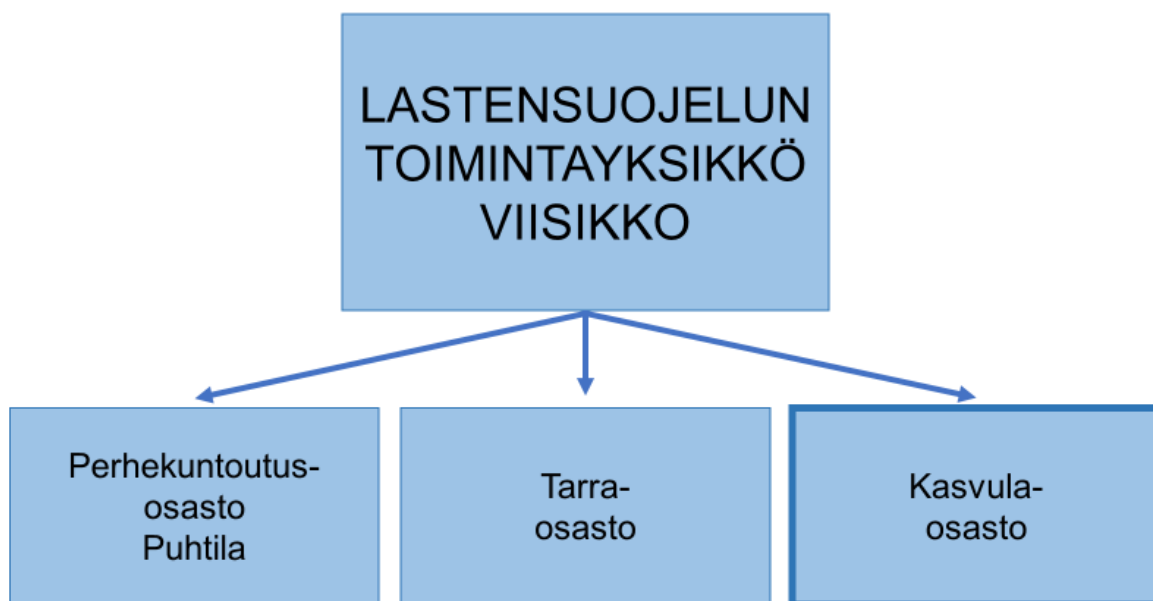
1. *Tuemme lapsia, nuoria ja perheitä heidän kasvuympäristöissään oikeaan aikaan ja erityispalvelut tarjoavat tarvittaessa jalkautuvaa tukea.*
2. *Lisäämme lasten, nuorten ja perheiden osallisuutta heidän omassa asiassaan, yhteisöissä ja yhteiskunnassa.*
3. *Luomme lapsille, nuorille ja perheille edellytyksiä hyvinvointiin terveelliseen elämään, itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin.*
4. *Vahvistamme lasten ja nuorten kanssa toimivien voimavaroja ja kasvatuksellista osaamista. (Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2018-2021, 2-3.)*

Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä (PHHYKY) alkoi vuoden 2017 alusta tuottaa maakunnan sosiaali- ja terveystalvitu. Alueen kunnista ainoastaan Heinola ja Sysmä jättäytyivät hyvinvointikuntayhtymän ulkopuolelle. PHHYKY tuottaa sosiaali- ja terveydenhuollon sekä ympäristöterveyden palveluja yli 212 000 Päijät-Hämeen asukkaalle (Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymä 2018a). PHHYKY:n strategiassa (2018b) luvataan:

”Päijät-Hämäläisten terveys ja toimintakyky paranevat. Sote luo maakunnasta elinvoimaisemman.” Strategiassa asetetaan tavoitteeksi, että Päijät-Hämeessä vuonna 2022 olisi 0-20-vuotiaita lapsia ja nuoria sijoitettuna alle 1,3 %.

2.3 Kohdeorganisaatio lastensuojelun toimintayksikkö Viisikko

Kehittämishankkeemme kohdeorganisaatio on PHHYKY:n kuuluva Viisikko. LAPE:n myötä PHHYKY:n alueella on toteutettu lastensuojelulaitosten profilointia: lastensuojelulaitoksille on määritelty ja jaettu erilaiset toimenkuvat. Profiloinnissa on haluttu kiinnittää huomiota LAPE:n mukaisesti vanhemmuustyöskentelyyn, jossa lapsen etu on ensisijalla. (Kallio & Suokas 2018.) Profiloinnin myötä kolmelle eri PHHYKY:n laitokselle on laadittu uudet laitostoimintamallit: lastensuojelun toimintayksikkö Salinkallioon on keskitetty vastaanotto-osaaminen, Viisikkoon perhekuntoutusosaaminen ja lastensuojelun toimintayksikkö Nikkilään kuntouttavan työotteen osaaminen.

KUVIO 1. Lastensuojelun toimintayksikkö Viisikon organisaatorakenne.

Viisikossa on kolme osastoa (ks. kuvio 1): perhekuntoutusosasto Puhtila sekä Tarra- ja Kasvula-osastot. Opinnäytetyömme kohdentuu Kasvula-osastolle. Elokuusta 2018 alkaen

Kasvula-osaston toiminta alkoi muuttua lastensuojelun pitkäaikaisosastosta avohuollon sijoitusosastoksi. Kasvula on 7-paikkainen avohuollon kuntoutusosasto pääsääntöisesti 15-17-vuotiaille nuorille. Lisäksi Kasvula-osastolla on kaksi itsenäistymisasuntoa, joihin itsenäistyvät nuoret pääsevät opettelemaan itsenäistymistä. Itsenäistymisasuntoon nuori siirtyy asteittain osastolta. (PHHYKY 2017.)

Kasvula-osastolla jokaiselle nuorelle laaditaan oma asiakassuunnitelma, johon kirjataan tavoitteet avohuollon sijoitukselle. Sijoituksen aikana toimitaan asiakassuunnitelman tavoitteiden mukaisesti. Syyt avohuollon sijoituksille ovat hyvin moninaiset, jolloin myös tavoitteet sijoitukselle ovat keskenään hyvin erilaisia. Asiakassuunnitelmaa ja siinä olevia tavoitteita arvioidaan Kasvulassa nuoren palaverissa sekä tiimipalaverissa. Viikoittain olevissa tiimipalaverissa käydään jokaisen nuoren tilanne läpi ja arvioidaan, onko tavoitteissa edistetty ja tarvitseeko tehdä jotain muutoksia niihin pääsemiseksi.

Kasvula-osastolle sijoitettavat 15-17-vuotiaat nuoret elävät keskellä suuria fyysisiä ja psyykkisiä muutoksia. Nuoruuden kehitystehtäviin kuuluu sopeutuminen murrosiän fyysisiin muutoksiin, vanhemmista irrottautuminen, enenevä turvautuminen ikätovereihin vanhempien sijasta ja oman seksuaalisen identiteetin jäsentäminen. Kun mietitään, mikä on normaalia iänmukaista kehitystä, on tarpeen tuntea nuoren normaalin kehityksen vaiheita. (Nuortenmielenterveystalo.fi 2019.) Normaaliin nuoruusikään kuuluu se, että nuori kokee asioita hyvin voimakkaasti ja hänen tunteensa vaihtelevat laidasta laitaan. Nuori voi kاپinoida vanhempiaan vastaan ja hän voi olla ärtynyt tai vihainen. (Karvonen 2018.) Mielenterveyshäiriöt ovat hyvin yleisiä nuorilla (joka viidennellä on jokin mielenterveydenhäiriö, kuten mieliala-, ahdistuneisuus-, käytös- tai päihdehäiriö) ja häiriintyneen kehityksen tunnistaminen iänmukaisesta kehityksestä on toisinaan haastavaa (Nuortenmielenterveystalo.fi 2019). Avohuollon tukitoimena sijoitetun nuoren kohdalla on tärkeää, että niin työntekijät kuin nuoren huoltajat pysähtyvät yhdessä miettimään sitä, mikä nuoren käytöksessä on normaalia ja kuuluu ikävaiheeseen, ja mistä taas tulee olla huolissaan ja mihin tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Kasvula-osastolla työskentelee kahdeksan ohjaajaa ja yksi vastaava ohjaaja. Kasvulassa toteutetaan omaohjaajatyöskentelyn mallia, jossa jokaisella nuorella on kaksi omaohjaajaa. Kasvula-osaston toiminta on muuttunut LAPE:n ja lastensuojelulaitosten profiloinnin myötä perhekeskeisemmäksi, ja sijoituksen aikana pyritään ottamaan koko perhe paremmin huomioon sekä vastaamaan paremmin lasten ja perheiden tarpeisiin. Perhetapaamisten ja vanhempien tapaamisten määrä on lisääntynyt. Vanhemmuustyöskentelyllä tarkoitamme tässä opinnäytetyössä huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä ja työskentelyä nuoren avohuollon sijoituksen aikana. Vanhemmuustyöskentelyyn kuuluvat arkiset, pienet

kohtaamiset huoltajien kanssa nuorten tuonti- ja hakutilanteissa, puhelut ja suunnitellut ja tavoitteelliset perhetapaamiset nuoren ja hänen huoltajiensa kanssa. Käytämme nuoren huoltajista tässä opinnäytetyössä käsitettä ”huoltaja”, koska huoltaja-käsite kuvaa mielestämme parhaiten sitä, että huoltajalla tarkoitamme sitä/niitä nuoren lähiaikuista/lähiaikuisia, jotka vastaavat hänen hoidostaan, huolenpidosta ja kasvatuksesta.

Kasvula-osastolla vanhemmuustyöskentely on ollut tähänkin asti osa lastensuojelun sijaishuollon työtä. Kasvula-osastolla ei kuitenkaan ole ollut käytössä selkeää toimintamallia vanhemmuustyöskentelylle. Vanhemmuustyöskentely on ollut jäsentymätöntä ja työyhteisö on kaivannut sille selkeämpiä tavoitteita. Työyhteisö on kokenut tarvitsevansa strukturoidun mallin vanhemmuustyöskentelyyn. Kehittämishankkeessamme kehitämme mallin vanhemmuustyöskentelyyn. Vanhemmuustyöskentelyä Kasvula-osastolla halutaan toteuttaa yhdenvertaisesti kaikille osaston asiakasperheille. Kasvulan palvelulupauksessa sitoudutaan kolmeen etukäteen suunniteltuun vanhempaintapaamiseen nuoren avohuollon sijoituksen aikana ja vanhemmuustyöskentely pitää sisällään monia eri yhteistyön muotoja. Vanhemmuustyöskentelyn halutaan olevan laadultaan tasaista ja perheiden tarpeisiin kohdennettua.

Opinnäytetyön aloitushetkellä opinnäytetyön tekijöistä Piritta Kotonen työskenteli ohjaajana Kasvula-osastolla, joten hänellä oli ensikäden tietoa tarpeesta tälle kehittämishankkeelle. Katri Hytönen työskentelee varhaiskasvatuksessa, mutta hän on erittäin kiinnostunut tulevaisuudessa työskentelemään vanhemmuustyöskentelyn parissa, joten opinnäytetyön tekijöiden yhteistyön aloittaminen oli luontevaa.

Silta-malli osana Viisikon työskentelyä

Viisikossa osa ohjaajista on käynyt SILTA-mallin koulutuksen ja SILTA-mallin periaatteita toteutetaan Kasvula-osaston vanhemmuustyöskentelyssä. SILTA-malli on Pelastakaa Lapset ry:n SILTA-projektissa vuosina 2008-2010 kehitetty malli. Projekti toteutettiin kuudessa Pelastakaa Lapset ry:n lastenkodissa ja projektiin osallistui lastenkodissa asuvia lapsia, heidän vanhempiaan ja henkilöstöä. SILTA-mallin mukaisella työskentelyllä tavoitellaan lapsen elämäntarinan eheytymistä, sillan rakentamista lapsen, läheisen ja omahoitajan välille menneisyydessä, nykyisyydessä ja tulevaisuudessa. SILTA-malli tukee myös ammatillista omahoitajuutta. (Kiiskinen & Eskelinen 2010, 7.)

SILTA-mallissa työskentely tapahtuu lapsen, vanhemman ja omahoitajan sekä ulkopuolisen SILTA-ohjaajan yhteisissä tapaamisissa. Lapsen, vanhemman ja omahoitajan välinen vuoropuhelu on keskeistä. Työskentelyn ytimessä ovat kohtaaminen, yhteinen

vuoropuhelu lapsen elämäntarinasta ja lapsen elämään liittyvien vuorovaikutussuhteiden pohtiminen ja työskentelyllä tavoitellaan lapsen elämäntarinan eheytyksen tukemista. SILTA-mallin teoreettinen perusta pohjautuu perheterapeuttisuuteen, narratiiviseen työtapaan, dialogisuuteen, reflektiiviseen työtteeseen sekä tilan ja suhteen merkitykseen asiakastyössä. (Kiiskinen ym. 2010, 7, 25-48.)

2.4 Kehittämishankkeen tavoite ja tarkoitus

Kehittämishankkeemme tavoitteena on tehdä strukturoitu malli avohuollon sijoituksessa olevien nuorten huoltajien kanssa tehtävään vanhemmuustyöskentelyyn Kasvula-osastolle. Strukturoidusta mallista tehdään ohjaajan opas Kasvula-osastolla tapahtuvalle vanhemmuustyöskentelylle. Tavoitteena on luoda malli, jota työyhteisö voi kehittää tarpeen mukaan, ja jota Kasvula-osastolla on mahdollista aktiivisesti hyödyntää. Lisäksi laadimme perheille annettavaksi lyhyen esitteen, jossa kerrotaan, mitä vanhemmuustyöskentely Kasvula-osastolla tarkoittaa.

Kehittämishankkeemme tarkoituksena on edistää huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä vanhemmuustyöskentelyn mallin avulla, tukea huoltajia ja mahdollistaa huoltajien osallisuutta sijoituksen aikana. Vanhemmuustyöskentelyä tehdään tällä hetkellä tapauskohtaisesti ja resurssien antaessa myöten. Jatkossa vanhemmuustyöskentelyn halutaan olevan suunnitelmallisempaa, johdonmukaisempaa ja tavoitteellisempaa.

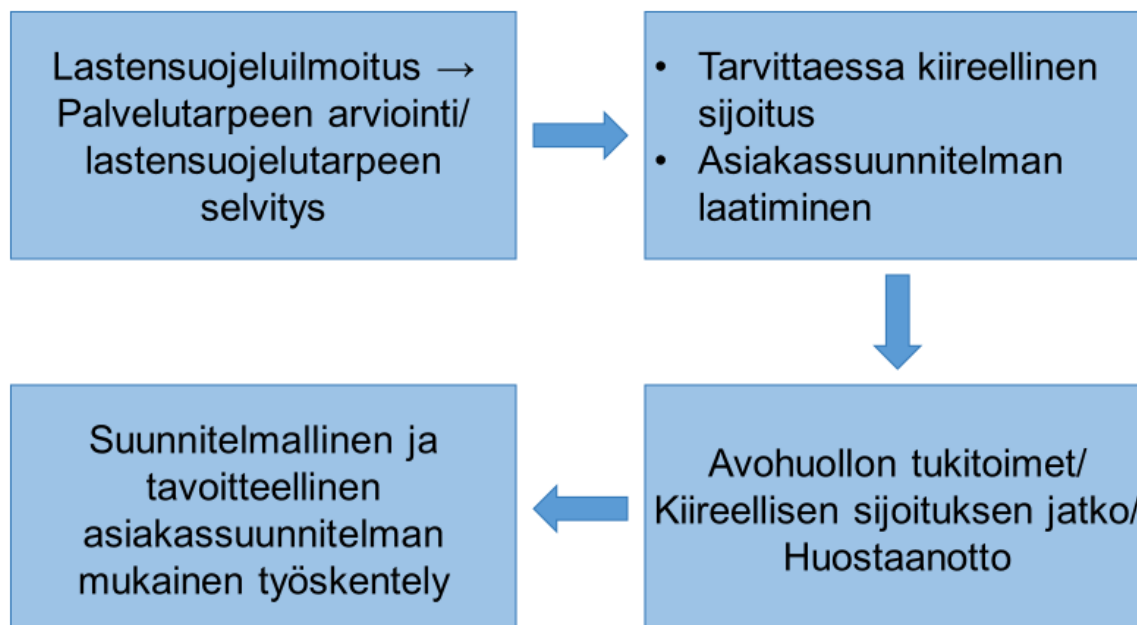
3 LASTENSUOJELU

3.1 Lastensuojelun prosessi

Suomen ensimmäinen lastensuojelulaki vuodelta 1936 keskittyi huostaanottojen säätelyyn. Siinä kerrottiin tilanteet, jolloin lapsi tulisi sijoittaa kodin ulkopuolelle. Huostaanoton syinä olivat silloin vanhempien kuolema, hylkääminen, vanhemman sairastuminen, ymmärtämättömyys, juoppous tai jokin muu syy, jonka perusteella lapsen huolenpidon katsottiin olevan riittämätöntä. Alussa lastensuojelutyössä keskityttiin korjaavaan työhön. 1970-luvulla lastensuojelutyötä alettiin arvioida kriittisemmin. 1980-luvulta asti on lastensuojeluun kuulunut lapsen edun määrittely, jossa lapsella tarkoitetaan 0-18-vuotiaita. Nykyisessä lastensuojelussa huostaanottoa pidetään väliaikaisena ratkaisuna. Lastensuojelun ilmoitusvelvollisuus kuuluu nykyään kaikille lasten parissa työskenteleville. Nykyisen lastensuojelun tavoitteena on löytää ennaltaehkäiseviä ratkaisuja yhdessä perheen kanssa, jotta sijoituksilta vältyttäisiin. (Kananoja, Lavikainen & Oranen 2013, 6.)

”Lastensuojelulla on tarkoituksena turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun.” (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019b.) Lastensuojelulla on merkitystä, kun tehdään lasta koskevia päätöksiä tai muita lapsen elämään tai hänen hyvinvointiinsa koskevia päätöksiä. Lastensuojelulaki ohjaa viranomaisia lasten kanssa työskentelyssä ja valintoja tehdessä. Lastensuojelu tukee vanhempia tai muita huoltajia, jotka huolehtivat lapsesta sekä turvaa lapsen hyvinvointia ja yksilöllistä kasvua. Jokaisella lapsella on oikeus saada hyvää hoitoa ja huolenpitoa. Lastensuojelua toteutetaan tekemällä lastensuojelutarpeen selvitys sekä asiakassuunnitelma. Ehkäisevä lastensuojelu edistää ja turvaa lapsen kasvua, kehitystä sekä hyvinvointia ja sen avulla tuetaan myös vanhemmuutta. (Räty 2010, 1-3.)

Kunnan on huolehdittava sosiaalihuollon suunnittelusta ja toteuttamisesta sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaan. Lastensuojelu on pitkäjänteistä toimintaa ja sitä seurataan sekä arvioidaan esimerkiksi lastensuojelun suunnitelmien avulla. Lastensuojelun suunnitelman tavoitteena on vastata lastensuojelun palveluilla mahdollisimman hyvin lasten ja nuorten tarpeisiin sekä tukea vanhemmuutta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019b.)

KUVIO 2. Lastensuojelun prosessikaavio.

Kuvion 2 mukaisesti lastensuojelu alkaa joko lastensuojeluilmoituksella tai huoltajan tai lapsen omalla avunpyynnöllä. Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä kuka tahansa, mutta koulu, päivähoito ja poliisi ovat velvollisia tekemään ilmoituksen, jos epäilevät lapsen tarvitsevan apua. Kaikki lastensuojeluilmoitukset käydään huolellisesti läpi ja sosiaalityöntekijät alkavat kartoittamaan lapsen ja perheen tilannetta. Perheen tilanteesta riippuen selvitys voi olla joko sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi tai lastensuojelun tarpeen selvitys. Jos päädytään siihen, että alkaa lastensuojelun palvelu, tehdään asiakkaalle asiakassuunnitelma. Asiakassuunnitelmaan kirjataan, mitä palveluja tarvitaan, palvelun tavoitteet ja palvelun kesto. Asiakassuunnitelmaa arvioidaan tarvittaessa, mutta vähintään kerran vuodessa. Asiakassuunnitelma tehdään aina perheen kanssa yhdessä. (Lastensuojelu.info 2019.)

Jos lapsi on lastensuojelulain 40§:ssä mainituista syistä (Finlex 2019) välittömässä vaarassa, voidaan lapselle järjestää kiireellisesti sijaishuoltona hänen tarvitsemansa hoito ja huolto. Kiireellinen sijoitus on viimesijainen toimenpide. Kiireellinen sijoitus voi kestää 30 päivää ja erityistapauksessa sijoitusta voidaan jatkaa vielä 30 päivää, mutta siihen tarvitaan erityiset syyt. Syitä voivat olla: jos tilanne vaatii vielä lisäselvitystä, jos lisäselvityksiä ei ole mahdollista saada alle 30 päivän aikana tai jatkopäätös on muuten lapsen edun mukainen. Lapsi voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena lyhytaikaisesti yksin, jos tuen

tarvetta arvioidaan, lasta kuntoutetaan tai lapsen huolto ja vastuu kasvatuksesta on vaarantunut sairauden tai jonkun muun syyn vuoksi. Avohuollon tukitoimet perustuvat aina vapaaehtoisuuteen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019b.)

Sijoitus loppuu joko kotiutumiseen tai tarvittaessa huostaanottoon. Avohuollon tukitoimena lasta ei voida sijoittaa pitkäaikaisesti. Lapsi voidaan ottaa huostaan, jos avohuollon tukitoimet eivät ole riittäviä, lapsen terveys vaarantuu vakavasti tai sijaishuollon katsotaan olevan lapsen edun mukaista. Myös huostaanottoa arvioidaan säännöllisesti asiakassuunnitelman tarkistuksilla. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019b.)

Lahtisen, Männistön ja Raivion (2017, 11) mukaan nykyisen lastensuojelun ongelmat johtuvat liian suurista asiakasmääristä, työntekijöiden jaksamisesta, työn kuormittavuudesta, työntekijöiden vaihtuvuudesta, kustannusten kasvusta ja yhteistyön haasteista. Myös työn katsotaan edelleen olevan liikaa tulipalojen sammuttelua. Lahtisen ynnä muiden mukaan onnistunut lastensuojelutyö tarvitsee sitä, että palvelut ovat kaikille helposti saatavilla ja palvelujen tulisi tulla asiakkaan lähelle. Monitoimijainen asiantuntijuus on tärkeää ja myös erityistason ja vaativan tason palveluille on tarvetta. Työntekijät tarvitsevat riittävästi tukea työhönsä ja kaikkien on otettava vastuu ja kaikilla on oltava yhteinen ymmärrys systeemisestä ajatteluvasta. Nykyisessä lastensuojelutyössä arvioinnilla on suuri merkitys ja myös LAPE-hankkeessa on tutkittu ja mallinnettu monitoimijaista arviointia.

Nuutinen tutki, millaista tukea vanhemmat saivat lapsen sijoituksen aikana. Suurin osa vanhemmista oli sitä mieltä, etteivät he saaneet riittävästi tukea omaan vanhemmuuteensa tai etteivät tukitoimet tuoneet toivottua muutosta. He olisivat halunneet sijoituksen aikaisemmin ja toivat esiin, että tilanteen annettiin kriisiytyä liian pitkälle ennen sijoitusta. Vanhemmat halusivat tukea koko perheelle ja kokivat, että yhden lapsen käytös vaikuttaa koko perheen arkeen. Vanhemmat kertoivat saaneensa tukea sijoituspaikasta vanhemmuuteensa. Tärkeimpinä tukimuotoina he pitivät keskusteluja ohjaajien kanssa vanhemmuudesta, rajojen läpikäymistä yhdessä nuoren ja vanhemman kanssa, vanhemmuuden tukemista ja rohkaisemista keskusteluiden avulla, perheen arjen läpi käymistä, jaksamisessa tukemista sekä nuoren ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen tukemista. Tutkimuksessa ilmeni, että vanhemmuuden tukeminen sijoituksen aikana on tärkeää, jotta lapsen kotiinpaluu voi olla mahdollista. (Nuutinen 2016, 64-65, 74.)

3.2 Avohuollon sijoitus lastensuojelun tukitoimena

Lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. (Lastensuojelulaki 417/2017.)

Kehittämishankkeemme vaatii teoriataustaksi tietoa siitä, miksi nuoret päätyvät Kasvula-osastolle avohuollon sijoitukseen. Tietoa tarvitaan, jotta vanhemmuustyöskentelyä osataan kohdentaa oikeisiin tarpeisiin. Sijoituksiin vaikuttavat valtavan monet tekijät, kuten alla esiteltävästä HuosTa-Hankkeen päätuloksista käy ilmi. Vanhemmuustyöskentelyn tulee siis ottaa huomioon perheiden hyvin erilaiset lähtötilanteet: tämä vaatii vanhemmuustyöskentelyn aluksi kunkin perheen kohdalla lähtötilanteen selvitystä ja tällöin vanhemmuustyöskentelyssä täytyy olla monenlaisia erilaisia polkuja erilaisia tarpeita varten.

Avohuollon tukitoimet perustuvat aina vapaaehtoisuuteen ja niiden tarkoituksena on ”edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien ja huoltajien kasvatuskyyä ja -mahdollisuuksia.” Avohuollossa hyvä yhteistyö on tärkeää ja perhe otetaan mukaan työhön. Lapselle laaditaan oma asiakassuunnitelma, johon kirjoitetaan tarvittavat avohuollon tukitoimen palvelut. Lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia ovat taloudellinen tuki, tehostettu perhetyö, perhekuntoutus ja lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2019b.)

Asiakassuunnitelma laaditaan yhdessä nuoren ja huoltajien kanssa ja sen laatimisessa on mukana perheen lisäksi sosiaalityöntekijä, sijoituspaikan työntekijä ja usein myös sosiaaliohjaaja. Asiakassuunnitelmaan merkataan kaikki asiakkaalle annettavat sosiaalipalvelut. Jo asiakassuunnitelman teko on itsessään sosiaalipalvelua ja sen tekemisessä on otettava huomioon asiakkaan itsemääräämisoikeus ja oltava kunnioittava asiakasta kohtaan. Asiakassuunnitelmaan merkataan asiakkaan oma näkemys tuen tarpeesta ja ammatillinen arvio tuen tarpeesta sekä kaikki asiakkaalle annettavat tukimuodot, joilla asiakasta tuetaan tavoitteisiin pääsemiseksi. Asiakassuunnitelmassa täytyy näkyä, milloin ja kuinka usein suunnitelmaa arvioidaan ja tarkastetaan. Siinä tulee näkyä asiakkaan ja ammattilaisen arvio asiakkaan vahvuuksista ja voimavaroista. Asiakassuunnitelmassa on oleellista näkyä tavoitteet, joihin sijoituksella pyritään vaikuttamaan. Asiakassuunnitelman toivotaan edistävän suunnitelmallista asiakastyötä ja suunnitelmassa täytyy näkyä myös asiakkuuden arvioitu kesto. (Araneva 2016, 92-93)

Lapsen monipuolista kehitystä, oikeutta turvalliseen ympäristöön ja erityiseen suojeluun tuetaan tarvittaessa lastensuojelulla. Varhainen tuki on ja ehkäisevä lastensuojelu ovat tärkeitä. Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa lastensuojelun lainsäädännöstä ja yleisestä ohjauksesta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019c). Araneva (2016, 259) kirjoittaa, että avohuollon tukitoimien tarkoituksena on turvata lapselle tasapainoinen ja myönteinen kehitys sekä turvallinen kasvuympäristö. Lapsi tarvitsee erityistä suojelua ja avohuollon tukitoimenpiteiden työskentelyn tarkoituksena on pyrkiä muutokseen lapsen kasvuolosuhteissa ja ajallisesti suhteellisen nopeassa ajassa. Avohuollon sijoitusta ei saa

kohtuuttomasti jatkaa vaan avohuollon tukitoimenpiteiden tarkoituksena on turvata lapsen etu ja lapsen oikeuksien toteutuminen. Kestilän (2016, 183) tutkimustulosten mukaan vanhempien tahtoa ja mielipiteitä kunnioitettiin mahdollisimman pitkälle avohuollon tukitoimista päätettäessä. Tutkimuksessa kävi kuitenkin ilmi, että vaikka sijoitettujen lasten vanhempia oli tuettu usein eri avohuollontukitoimenpitein, lasten elämä perheissä oli epävaakaata ja perheet hajosivat. Vanhempien kyky huolehtia lapsistaan ei täyttänyt lastensuojelulain määrittämiä kriteerejä eivätkä vanhemmat pystyneet ottamaan vastuuta lapsistaan.

Lapsi voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena yksin, jos arvioidaan lapsen tuen tarvetta, lapsen kuntouttamiseksi tai väliaikaisen huolenpidon järjestämiseksi, jos vanhempi tai muu huoltaja on siihen kykenemätön. Vanhemmilla tai huoltajilla säilyvät kaikki huoltajan oikeudet sijoituksen aikana ja sijoitus voidaan milloin vain lopettaa kesken. Lasta ei voida sijoittaa avohuollon tukitoimena, jos huostaanoton kriteerit täyttyvät. Avohuollon sijoitusta arvioidaan kolmen kuukauden välein ja sen aikana arvioidaan myös huostaanoton tarve. Avohuollon sijoituksen jälkeen lapsen on tarkoitus palaa kotiin. (Taskinen 2010, 72-73.) Pohjalainen (2019, 21) mainitsee, että avohuollon perhetyön uhkana on huostaanotto ja se antaa työlle uudenlaisen merkityksen. Pohjalainen tuo esiin yhteistyön tärkeyden eri ammattiryhmien ja perheen välillä.

2000-luvulla lasten huostaanotot ja sijoitukset kodin ulkopuolelle sekä avohuollon piirissä olevien lasten määrä ovat päinvastaisista aikeista huolimatta jatkuvasti kasvaneet. Ilmiötä ei ole kuitenkaan tutkittu ja tilastoitu järjestelmällisesti ennen HuosTa-hanketta. (Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen & Rajala 2016, 21-23.) Tutkimusaineisto käsitti 410 lasta 368 perheestä. 62 %:lla lapsista oli kahden huoltajan perhe, äiti huoltajana oli 30 %:lla ja isä huoltajana oli 5 %:lla lapsista. Tutkimuksen mukaan sijoitettujen lasten perheissä oli tapahtunut monia muutoksia: perheen vanhemmat olivat muuttaneet erilleen (18 %), perheenjäsentä oli kohdannut vakava sairaus (16 %), monenlaisia merkityksellisiä perheissä tapahtuneita muutoksia oli 19 %:lla ja kriisejä 18 %:lla. Muutokset olivat tuoneet enimmäkseen kielteisiä vaikutuksia lasten elämään, mutta myös myönteisiä muutoksia oli tapahtunut. Kielteisiä muutoksia olivat erilaiset uhat, päihde- ja mielenterveysongelmat, pahoinpitelyt, väkivaltaisuus, vankilaan joutuminen tai sieltä pois pääseminen, itsemurhayritykset ja kuolema. (Heino ym. 2016, 53-54.)

Tutkimuksessa selvitettiin lapsen vanhempien sosioekonomista taustaa: 39 % lasten äideistä ja 48 % isistä kävi töissä, 23 % äideistä ja 21 % isistä oli työttömiä, 14 % äideistä ja 6 % isistä oli eläkeläisiä tai pitkäaikaissairaita, lisäksi 17 % äideistä ja 9 % isistä teki jotain muuta (kuten olettavasti oli hoitovapaalla). Huomionarvoista on, että kun verrataan väestön naisia tutkimuksen kohderyhmään, niin huomataan suuria eroja työssäkäynnissä:

tutkimuksen mukaan kodin ulkopuolelle sijoitettujen alle kouluikäisten lasten äideistä töissä oli alle 15 %, 7-12-vuotiaiden äideistä 35 % ja teini-ikäisten äideistä 53 %. Vuonna 2014 väestön naisista 67-82 % oli työssäkäyviä. Tutkimuksen sosiaalityöntekijöiden tiedossa oli, että 44 % lasten perheistä oli saanut toimeentulotukea edellisen 12 kuukauden aikana ja perheistä 49 %:lla arveltiin olevan huono taloudellinen tilanne. (Heino ym. 2016, 60-66.)

Tutkimuksessa kävi ilmi, että lapsen sijoituksen taustalla 33 %:lla oli perheen tai vanhempien (erillään) asumiseen liittyvät tekijät ja 26 %:lla taustalla oli taloudellisia vaikeuksia. Vanhemmuuteen liittyen selvisi, että 27 %:ssa tapauksista liittyi vanhemman fyysinen sairaus ja 49 %:lla vanhemmista oli vaikeuksia toiminnan ohjaamisessa. Vanhempien ongelmallinen käyttäytyminen näyttäytyi vahvasti lasten sijoituksen taustalla olevana syynä: 60 %:lla vanhemmista oli mielenterveysongelmia, yli 40 %:ssa tapauksista vanhemmat käyttivät alkoholia lasten nähden ja 26 %:ssa tapauksista alkoholinkäyttö vaikutti paljon sijoituksen taustalla. Vanhemman muu päihteiden tai huumeiden käyttö arveltiin olevan 22 %:n suuruusluokkaa sijoituksen taustatekijänä. Sijoituksen taustalla lapsen pahoinpitely tai sen epäilyn prosenttilukema oli lähes 30. (Heino ym. 2016, 67-69.)

Lapsiasiavaltuutettu Pekkarinen toteaa lapsiperheiden köyhyyden olevan yksi lastensuojelussa jatkuvasti esiin tuleva ongelmien juurisyy ja hänen mielestään lapsiperheiden köyhyydestä tulisi yhteiskunnassamme puhua enemmän. Pekkarinen nostaa esiin myös aikuisten mielenterveyspalvelut: tutkimusten mukaan tiedetään, että vanhemman mielenterveysongelmat ovat riski siihen, että lapsi päätyy lastensuojelun asiakkaaksi. Kuitenkin mielenterveyspalvelujen saaminen on usein haastavaa. Lisäksi Pekkarisen mukaan ihmisuhteongelmat (avioerot, avoerot, kuolemat) vaikuttavat lastensuojelun asiakkuuksien alkamiseen. Kriisissä olevien perheiden, kuten esimerkiksi avioerotilanteessa, tulisi saada automaattisesti apua. (Laitinen 2019.)

HuosTa-tutkimuksen mukaan uupuneisuutta ja jaksamattomuutta oli 89 %:lla tutkimuksen vanhemmista ja sijoitukseen vanhempien uupuminen ja jaksamattomuus olivat vaikuttaneet 58 %:n kohdalla. Sijoitukseen vaikutti tutkimuksessa 50 %:lla lapsen tarpeisiin vastaamaton kasvatustyyli. Vanhemman avuttomuus ja osaamattomuus vastata lapsen tarpeisiin ja huolehtia lapsesta ikäkauteen sopivalla tavalla tuli ilmi 75 %:ssa tutkimuksen perheistä ja sijoitukseen paljon vaikuttaneena tekijänä edellä mainittu oli 32 %:lla. Lapsen hoidon laiminlyöntiä oli tapauksista 18 %:lla sijoituksen taustalla. Perheen sisäisiä tai uusperheiden välisiä vuorovaikutusongelmia ja ristiriitoja oli perheistä 76 %:lla ja 50 %:lla ne olivat paljon läsnä. Perheväkivaltaa tai sen uhkaa oli ollut 48 %:ssa perheistä ja 23 %:lla

lasten perheistä sitä oli ollut paljon. Huolto-riitoja sijoituksen taustatekijänä oli 23 %:lla tutkimuksen lapsista. (Heino ym. 2016, 70.)

Lapsuuteen ja nuoruuteen liittyvät tekijät, kuten oman identiteetin etsintä ja itsenäistyminen sekä irtiotot vanhemmista olivat myös sijoitusten taustasyinä. 49 %:lla lapsista oli paljon ristiriitoja vanhempien kanssa ja 25 %:lla lapsista oli paljon vaikeuksia vertaissuhteisiin kiinnittymisessä. Psykkistä oireilua ja mielenterveysongelmia sijoituksen taustalla oli 37 %:lla lapsista ja 40 %:lla lapsista oli väkivaltaista käyttäytymistä. 25 %:lla yli 13-vuotiaista havaittiin paljon alkoholin käyttöä ja teini-ikäisistä paljon muiden päihteiden ja huumeiden käyttöä oli 23 %:lla. Tutkimuksen lapsilla oli usein vaikeuksia koulunkäynnissä ja opiskelussa (47 %). (Heino ym. 2016, 71-73.)

3.3 Lapsen oikeuksien sopimus

Avohuollon sijoituksen aikana perheen kanssa työskentelyä määrittelevät lastensuojelulain lisäksi Suomen perustuslaki, Euroopan ihmisoikeussopimus ja YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019b). Lapsen oikeuksien yleissopimus ohjaa ja velvoittaa sopimuksen ratifioineen maan ottamaan lapsen oikeudet huomioon lasten oikeuksien täytäntöönpanossa. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus on tullut Suomeen lainvoimaiseksi vuonna 1991. Lapsen oikeuksien sopimuksessa lapsella tarkoitetaan kaikkia alle 18-vuotiaita henkilöitä. Lapsen oikeudet sisältävät juuri lapsia koskevia oikeuksia ja neljä yleisperiaatetta muodostavat pohjan kaikille sopimuksen takaamille oikeuksille. (Lapsenoikeudet.fi 2019.)

Ensimmäinen periaate lapsen oikeuksien sopimuksessa on yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltö: kaikenlainen lapsen syrjintä on kiellettyä hänen omiensa ja myös huoltajiensa ominaisuuksien, kuten rodun tai ihonvärin, perusteella. Kaikilla lapsilla tulee olla yhdenvertaiset oikeudet ilman minkäänlaista erottelua, eikä lasta saa asettaa eriarvoiseen asemaan missään tilanteessa. Lapsen oikeuksien komitean mukaan valtioita vaaditaan tunnistamaan sellaiset ryhmät, jotka voivat olla erityisen alttiita syrjinnälle esimerkiksi vammaiset lapset ja ilman huoltajaa maahan muuttaneet lapset. (Lapsenoikeudet.fi 2019.)

Toinen periaate on lapsen etu. ”Lapsen edussa kysymys on lapsen ihmisoikeuksia parhaalla mahdollisella tavalla toteuttavasta toiminnasta”. Lapsen oikeuksien komitea luonnehtii lapsen edun periaatetta kolmesta eri näkökulmasta: lapsen etu on sisällöllinen oikeus, jolla tarkoitetaan lapsen edun ensisijaisuutta harkinnan lähtökohtana. Päätöksenteon tavoitteena lapsen etu on perustavaa laatua oleva, tulkintaa ohjaava periaate. Lapsen etu on komitean mukaan prosessuaalinen toimintaohje: päätöksentekoprosessissa tulee ottaa lapsen etu huomioon. Lapsen edun määritelmässä on keskeistä se, että

lapsen täytyy saada esittää omat näkemyksensä ja saada ne myös huomioonotetuiksi. Lasta ei voi velvoittaa tekemään päätöksiä. Jotta lapsen etu määrittyy, se tarvitsee aikuiselta hyvää lapsen oikeuksien tuntemusta. (Lapsenoikeudet.fi 2019.) Suomessa lapsen edun käsite vakiintui 1980-luvun lapsilainsäädännön myötä. Silloin säädetty lastensuojelulaki asetti lapsen edun ylimmäksi periaatteeksi ja toimintaohjeeksi. (Forsberg & Autonen-Vaaraniemi 2012, 79-80.)

Kolmas periaate lapsen oikeuksien sopimuksessa on lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen. Valtioiden on järjestettävä sellaiset olosuhteet, mitkä tukevat lapsuutta ja lapsen kehitystä juuri lapsen sen hetkessä elämässään. Leikki, lepo ja vapaa-aika ovat keskeisiä asioita lapsen kehitykselle. (Lapsenoikeudet.fi 2019.)

Neljäntenä periaatteena on lapsen näkemysten kunnioittaminen: jokaiselle lapselle, joka siihen kykenee, täytyy antaa mahdollisuus tulla kuulluksi, nähdyksi ja huomioonotetuksi. Lapsen näkemykset täytyy ottaa huomioon ennen päätöksentekoa. Lapsella täytyy olla mahdollisuus, mutta hänellä ei ole velvollisuutta ilmaista omaa näkemystään. Osallisuuden ja osallistumisoikeuden käsitteet ovat keskeisiä. Osallistumisen käsite tulee olla lähtökohtana lasten ja aikuisten väliselle tiiviille vuoropuhelulle. (Lapsenoikeudet.fi 2019.)

3.4 Osallisuus ja systeemisyys lastensuojelussa

Osallisuuden periaate nousee lastensuojelun toimintaperiaatteisiin Lapsen oikeuksien sopimuksesta. Osallisuudesta puhutaan paljon lastensuojelussa ja osallisuuden kokemuksen merkitys on suuri asiakkaalle, sekä lapselle että huoltajalle. Lisäksi tässä luvussa käsittelemme systeemistä ajattelutapaa lastensuojelun avohuollossa. Systeeminen ajattelutapa ohjaa lastensuojelussa ottamaan huomioon koko perheen yhtenä kokonaisuutena.

Lasten oikeus osallisuuteen tarkoittaa sitä, että julkisen vallan käyttäjiä on veloitettu takaamaan lapsille mahdollisuus osallistua ja antaa heille mahdollisuus ilmaista oma mielipiteensä kaikissa heitä koskevissa asioissa. Lapsen tulee saada osallistua niin omien asioiden hoitoon kuin niiden kehittämiseenkin. Lastensuojelulain mukaan lasten ja nuorten täytyy saada olla mukana rakentamassa, kehittämässä sekä arvioimassa heille itselleen suunnattuja palveluja. (Oranen 2008, 7.) Osallisuuden onnistuminen tarvitsee vastavaroista toimintaa ja edellyttää jokaiselta asianosaiselta huomioon ottamista ja aktiivista mukaan tuleamista. Kaiken kaikkiaan osallisuus on yhteisöön liittymistä, kuulumista ja siihen vaikuttamista. Hotari, Oranen ja Pösö (2013, 149) kirjoittavat osallisuudessa olevan kyse siitä, miten lapsi itse voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa työtä, jota hänen avukseen tehdään. Osallisuus on yhteisöön liittymistä, kuulumista ja siihen

vaikuttamista. Ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta on tärkeää saada olla osallisena ja olla mukana vaikuttamassa omiin asioihinsa.

Araneva (2016, 185-186) tuo esiin, että nuoren täytyy saada tavata omaa sosiaalityöntekijäänsä sijoituksen aikana niin usein kuin nuori haluaa. Lastensuojelussa osallisuus pyritään turvaamaan lapsikeskeisellä työskentelytavalla. Sosiaalityöntekijän täytyy tavata nuorta ilman huoltajan läsnäoloa riittävän usein. Siinä korostuu lapsikeskeinen työskentelytapa ja niin turvataan, että nuoren oma kokemus ja mielipide tulee suoraan lapselta eikä välikäsiä kautta. Joskus nuoren kertomat saattavat vääristyä välikäsiä takia. Lasta täytyy kuunnella tarkasti ja antaa sille tärkeä painoarvo. Jos lapsi puhuu aivan eri lailla kuin huoltaja, on asioita tutkittava laajemmin ja pyydettyä tietoa muilta viranomaisilta. Lapsen etu on kaikkien lastensuojelun toimenpiteiden ja ratkaisujen tärkeimpänä tavoitteena. Lapsen ja huoltajan välinen toimiva vuorovaikutus on tärkeää osallisuuden toteutumisessa.

Lapsella on oikeus osallistua tai olla osallistumatta ja lasten osallisuuden toteutuminen tarvitsee toimivaa yhteistyötä eri toimijoiden välillä. Lasta täytyy kuunnella ja hänelle täytyy kertoa riittävästi oikeaa tietoa tilanteesta ja lapsen oikeuksista. Lapsen kanssa tulee keskustella etukäteen palavereista ja hän voi halutessaan vaikuttaa palaverin asiasisältöihin. Lapsen täytyy saada ilmaista itseään omalla tavallaan ja häntä täytyy tukea siinä. Lapsi voi tarvita tukea ja kannustamista omien mielipiteidensä ilmaisemiseen ja lapsen täytyy saada tehdä myös omia päätöksiä, jotka vaikuttavat hänen omaan elämäänsä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019b.)

Nurmi (2015) tutki, miten lastensuojelun työntekijät jäsentävät lasten osallisuutta lasten tapaamisissa ja miten he perustelevat lapsen osallisuuden onnistumista tai epäonnistumista tapaamisissa. Nurmi selvitti, löytääkö työntekijät sellaisia työtapoja, joihin he ovat tyytyväisiä tai joita he ovat valmiita muuttamaan, jotta lapsen osallisuus toteutuisi. Nurmi kuvasi teemoja Thomasin mallin avulla. Työssä oli tulokset jaettu neljään eri teemaan, kaksi onnistumisen kategoriaan ja kaksi epäonnistumisen teemaan. Tuloksissa ilmeni, että rennossa ilmapiirissä osallisuus toteutuu paremmin. Rento asenne tapaamisissa sai lapset paremmin osallistumaan ja tuntemaan, että heidän ajatuksillaan todella on merkitystä. Myös hyvät vuorovaikutustaidot ovat tärkeitä osallisuudessa. Positiivisen palautteen antaminen nousi tärkeäksi asiaksi, mutta taas kirjaaminen saattoi olla häiritsevää tekijää ja jopa pahimmillaan estää koko osallisuuden. Tasavertaisuus ja luottamus nousi tutkimuksessa esille. Jotta lapsi voi osallistua, se vaatii luottamusta. Vanhempien käytöksen huomattiin vaikuttavan lapsen osallisuuteen. Jotkut vanhemmat eivät nähneet lapsen osallisuutta tärkeänä. (Nurmi 2015, 25-28, 32, 48.)

Kiljander kirjoittaa sijoitetun lapsen tarvitsevan perhettään ja vanhempiaan kyetäkseen kuntoutumaan. Huoltajien osallisuudella ja osallistumisella on iso merkitys lapsen kuntoutumisessa. Huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön on oltava asiakaslähtöistä, jotta osallisuus voi toteutua. Ottamalla huoltajat sijoituksen alusta asti mukaan suunnitteluun tuetaan vanhemman osallisuutta. Huoltajien osallisuus vaatii dialogia niin, että molemmat osapuolet tulevat aidosti kuulluksi. Työssä, jossa työskennellään kriisin ja vaikeiden asioiden keskellä, on myös työntekijöiden omilla arvoilla merkitystä, sillä ne välittyvät asiakkaan kohtaamiseen. Ilman asiakkaan kunnioittavaa kohtaamista ei synny aitoa osallisuutta. Asiakkaan kokema vuorovaikutus ja kuulluksi tuleminen vahvistavat vanhemmuutta ja voivat antaa mahdollisuuden sijoituksen paremmalle onnistumiselle. Vanhemman osallisuuden kokemukseen vaikuttavat vanhemman oma elämäntilanne ja elämäkokemukset ennen sijoitustakin. Osallisuuden kokemuksia syntyy kaikissa vuorovaikutuksellisissa tilanteissa ja sosiaalisissa kohtaamisissa. Osallisuuden kokemukseen vaikuttavat myös sijoituksen ulkopuoliset tekijät, mutta Kiljander tuo esiin, miten sijoituksen aikaisella vanhemmuustyöllä voidaan osallisuuden kokemuksiin pyrkiä vaikuttamaan. (Kiljander 2016, 8-11, 26.)

Ivecin (2013, 15) mukaan huoltajat sitoutuvat helpommin osallistumaan lastensuojelun palveluihin, jos he ovat itse olleet aloitteentekijöinä asiakkuuden alkamisessa. Huoltajien osallisuuteen vaikuttavat monet tekijät: huoltajien tahto ja kyky yhteistyöhön viranomaisten kanssa, vuorovaikutussuhde työntekijöiden kanssa ja lisäksi käytännölliset asiat, kuten kulkeminen, voivat vaikuttaa osallisuuteen. Huoltajien osallisuutta lastensuojelussa tutkitaan ja kehitetään kansainvälisesti. Tutkimusten mukaan lastensuojelussa huoltajien osallisuuden tärkeimmät elementit ovat: huoltajat saavat osallistua ja heidät otetaan mukaan prosesseihin silloinkin, kun päätökset ovat heidän tahtonsa vastaisia, tehokas kommunikatio, kuuntelu, oikeuksien kunnioittaminen, yhteinen ratkaisujen etsiminen, jatkuva tuki ja riittävä aika muutokseen. (Ivec 2013, 22, 24.)

Lapsi- ja perhepalveluihin tarvitaan sujuvuutta ja jatkuvuutta. Lapsen oikeuksien lisäksi lastensuojelun avohuollossa työtä ohjaava periaate on nykyään systeeminen ajattelutapa. Systeemistä ajattelutapaa ja työmenetelmiä on tutkittu ja arvioitu Hackneyssa, Iso-Britanniassa. Hackneyn mallissa oleellista on koko lastensuojelun tiimin systeemiperusteinen ajattelutapa. McKinsey on perustanut alkuperäisen Hackneyn mallin ja se perustui seitsemään s-kirjaimella alkavaan sanaan: shared values (yhteiset arvot), strategy (strategia), structure (rakenne), systems (systeemit), staff (työntekijä), skills (työtaidot) ja style (tyyli). Kaikkien näiden tulee toimia, jotta työssä päästään menestykseen. Lastensuojelutyössä Töyrylä kirjoittaa tämän tarkoittavan asiakasta kunnioittavaa ja asiakasta kuuntelevaa lastensuojelutyötä. Suomessa Hackneyn mallin tehtävänä on tuoda uusia rakennemuutoksia ja työmenetelmiä koko organisaatioon. (Töyrylä 2017, 16-17.)

Myös LAPE- ohjelmassa pilotoidaan systeemiseen ajatteluun ja terapeuttiseen työtoteeseen perustuvaa Hackneyn mallia. Malli on Suomessa suhteellisen uusi (2015 tullut Suomeen), mutta siitä on jo tutkittua tietoa. Hackneyn mallissa on muutama kaikkia koskeva periaate: lapsilähtöisyys (autetaan lapsia siinä ympäristössä, missä he elävät ja otetaan jokainen tilanne yksilöllisesti vastaan ja aina lapsen tarpeet edellä), suhdeperusteisuus (perheen kanssa tehtävä vuorovaikutustyö järjestetään tärkeämmäksi ja muilla töillä tuetaan tätä periaatetta), systeeminen ajattelu ja sitä tukevat työmenetelmät. Perheterapeutin, dialogisen, narratiivisen ja ratkaisukeskeisen terapian oppeja hyödynnetään lastensuojelutyössä. Lastensuojelun sosiaalityö johtaa asiakasprosessia ja siihen täytyy olla tarvittavat resurssit. Myös monitoimisuus on tärkeää ja yhdistetään tietoa useista eri tahoista kuten asiakkailta, läheisiltä ja ammattilaisilta. (Fagerström 2016, 5.)

Systeemisessä ajattelutavassa perhe nähdään yksikkönä, jossa yhden osan muutos käynnistää koko systeemin muutoksen. Systeemisessä ajattelutavassa keskitytään systeemiteoreettiseen työtapaan. Työtavassa on lähtökohtana systeemiteoreettisen ajattelun tavalla lapsen edun turvaaminen. Systeemiperusteinen lastensuojelutyö on asiakaslähtöistä työtä. (Lahtinen ym. 2017, 13.) Systeemisen lastensuojelun toimintamallin keskeisiä periaatteita ovat systeemisyys, suhdeperusteisuus ja perheterapeutin ymmärrys, lapsilähtöisyys, asiakkaiden osallisuus, toteuttamista tukevat rakenteet, jaetut arvot ja yhteensovittava johtaminen. Systeeminen ajattelutapa tulee näkyä kaikessa toiminnassa ja eri tasoilla. Kaikilla organisaatioon kuuluvilla tulee olla yhteiset sovitut arvot. Systeeminen työskentely rohkaisee työntekijää käyttämään erilaisia työmenetelmiä ja luo uusia näkemyksiä. Suhdeperusteisessa työskentelyssä tavoitteena on, ettei perhe jatkossa tarvitsisi enää lastensuojelun palveluita. Suhdeperusteisessa työskentelyssä on tärkeää luoda asiakkaaseen luottamuksellinen suhde ja ylläpitää sitä. Suhdeperusteisessa työskentelyssä asetetaan perhe etusijalle ja kaikella muulla toiminnalla pyritään tukemaan sitä. Työ tarvitsee toimivat rakenteet ja johdon tulee tukea koko tiimiä työssä. Lapsilähtöisyydellä systeemisessä lastensuojelussa tarkoitetaan sitä, että lasta tuetaan ja autetaan heidän omissa kasvu-ympäristöissään. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on varmistaa lapsen osallisuus ja tuoda lapsen ääni kuuluviin. (Lahtinen ym. 2017, 16-17.) Systeemisellä ajattelulla pyritään siihen, että asioihin puututaan ajoissa, jolloin välttytään pahimmilta kriiseiltä. Pelkän perheen arvioinnin sijaan nykyään työn keskiössä on koko perheen kanssa työskentely suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti. (Fagerström 2016, 39.)

Asiakkaiden osallisuudessa ja kohtaamisessa nousee esiin keskeisinä periaatteina kunnioittava kohtaaminen asiakkaan kanssa, vuorovaikutuksellinen kohtaaminen asiakkaan kanssa (dialogi) ja asiakkaan kuunteleminen. Työntekijän täytyy reflektoida omaa työtään ja tässäkin tärkeää on toimiva johto. Kun asiakas kokee tulevansa aidosti kohdatuksi ja

hänen tarpeensa tulevat nähdä, se kasvattaa luottamusta lastensuojeluun. Toteutuksista tukevat rakenteet tarvitsevat monitoimijuutta ja tiimityöskentelyä. Monitoimijuudessa kootaan yhdessä lapsen, vanhempien tai huoltajien ja läheisten sekä eri ammattilaisten tietoa ja tukea yhteen. Monitoimijuus jakaa vastuuta, tuo laajempia näkemyksiä lastensuojeluun, lisää asiakkaan oikeusturvaa ja tiimityöskentelyllä tuetaan myös työntekijöiden jakamista. Jaetut arvot ja johtaminen on myös tärkeä periaate ja sillä on iso merkitys systeemisen työn toteutumisessa. Johtajan täytyy olla helposti lähestyttävä ja johtajien tulee hallita isoja kokonaisuuksia sekä tuntea eri palveluita. Toiveena on kaikessa asiakkaan kunnioittava kohtaaminen ja muutoksen mahdollistaminen. (Lahtinen ym. 2017, 18-19.)

Perheterapeuttinen työskentely tarvitsee toimivaa yhteistyötä ja luottamuksellista asiakastyötä. Tavoitteena on työskennellä yhdessä eri ammattiryhmien kanssa ja näin pystytään keskittymään teoreettiseen pohdintaan. Toimivat rakenteet mahdollistavat dialogeja ja kriittisiä reflektioita. Työntekijät saavat uusia ideoita. (Lahtinen ym. 2017, 16.) Perheterapeuttinen ymmärrys on tärkeää vanhemmuustyöskentelyssä. Perheen kaikki jäsenet ja muutokset vaikuttavat toisiinsa ja perheterapeuttinen viitekehys pitää sisällään ajatuksen perheen suhteiden vuorovaikutuksellisuudesta, mitä ymmärtämällä, tietoisesti tekemällä ja hoitamalla voidaan edistää perheen hyvinvointia. Narratiivisen työskentelyn avulla asiakas voi ymmärtää paremmin itseään, omia valintojaan ja toimintojaan. Narratiivisessa työskentelyssä keskiössä on asiakas, eikä siinä pyritä muuttamaan asiakasta vaan annetaan asiakkaalle mahdollisuus kertoa oma tarinansa. Narratiivisella työtavalla nostetaan asioiden ja ajattelutapojen juuria esiin. (Kiiskinen ym. 2010, 28-33.)

4 VANHEMMUUSTYÖSKENTELY

4.1 Nuoren ja huoltajan välinen suhde

Pohjolainen (2019, 27) toteaa, että kodeissa tehtävän lastensuojelun perhetyöllä tavoitellaan lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen tukemista sekä vanhemmuuden vahvistumista. Myös Viisikon Kasvula-osaston vanhemmuustyöskentelyssä nämä tavoitteet toimivat työn lähtökohtina. Nuoren ja huoltajan väliseen suhteeseen vaikuttavat oleellisesti heidän välillään vallitseva kiintymyssuhde, ylisukupolviset traumat ja ylisukupolvinen syrjäytyminen. Ymmärrys näitä edellä mainittuja asioita kohtaan on välttämätöntä, jotta vanhemmuustyöskentelyä voidaan kohdentaa vastaamaan kunkin perheen tarpeita. Kiintymyssuhdeteorian avulla ymmärrämme, kuinka tärkeää on tukea vanhemmuutta ja pyrkiä välttämään lapsen ja vanhemman välisen suhteen katkeaminen. Vanhemmuudessa on kyse hoivasta, huolenpidosta ja vastuusta ja se rakentuu vanhemman ja lapsen välisestä suhteesta. Vanhemmuuden roolikartta on hyvä apuväline, kun nuoren ja huoltajan kanssa pohditaan heidän välistään suhdettaan ja heidän roolejaan suhteessa toisiinsa.

Vanhemmuutta määritellään usein kiintymyssuhdeteorian avulla. Kiintymyssuhdeteoria on John Bowlbyn (1907-1990) kehittämä teoria erilaisista kiintymyssuhdemalleista, joilla kuvataan vauvan ja hoitajan välistä suhdetta. Kiintymyssuhdeteorian avulla voidaan selittää lapsen ja aikuisen tapaa hahmottaa maailmaa ja omia tarpeitaan sekä sitä, miten lapsi aikuisenakin toimii suhteessa toisiin. Vastasyntynyt lapsi tarvitsee selviytyäkseen aikuisen hoivaa ja näin ollen kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsen täytyy kiinnittyä lähellä olevaan aikuiseen. Kiintymyssuhdemalleja on Bowlbyn mukaan neljä: turvallinen (luottavainen) kiintymyssuhde, välttelevä kiintymyssuhde, ristiriitainen kiintymyssuhde ja kaoottinen (hajaantunut) kiintymyssuhde. Tavoiteltavaa on, että lapsen ja häntä hoivaavan aikuisen välille muodostuu turvallinen kiintymyssuhde, jolloin lapsen fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset tarpeet tulevat huomatuiksi ja tunnistetuiksi sekä riittävällä tavalla tyydytetyiksi. Turvallisessa kiintymyssuhteessa kasvattaja toimii suhteessa lapseen sensitiivisesti ja oikea-aikaisesti. Lapsi saa ilmaista erilaisia tunteita ja häntä autetaan niiden käsittelyssä. Turvallisesti kiintynyt lapsi kokee olonsa rakastetuksi, hän luottaa itseensä ja toisiin, ja hän kykenee myös näyttämään oman heikkoutensa ja avun tarpeensa. Ympäröivä maailma näyttyy turvallisesti kiintyneelle lapselle myös aikuisena turvallisena paikkana. (Vilén, Sepänen, Tapio & Toivanen 2010, 102-103.)

Mary Ainsworth kehitti edelleen työtoverinsa Bowlbyn teoriaa kiintymyssuhteista. Hän päätyi kolmeen kiintymyssuhdemalliin havainnoimalla äitien ja vauvojen yhteiseloja. Yksi myös näistä kiintymyssuhdemalleista oli turvallinen, kuten Bowlbyn mallissa. Turvallisesti

kiintyneen lapsen ei tarvitse pelätä tulevansa hylätyksi vaan maailma näyttäytyy hänelle ennakoitava paikkana. Turvallisesti kiintynyt lapsi tutustuu maailmaan ja oppii uusia asioita, jolloin hän todennäköisesti kehittyy sosiaalisesti ja tiedollisesti hyvin. Turvattomia kiintymyssuhdemalleja ovat Ainsworthin mukaan turvaton-välttelevä- ja turvaton-ristiriitainen-kiintymyssuhde. Välttelevästi kiintynyt lapsi on joutunut selviämään yksin voimakkaista tunnekuohuista, minkä vuoksi lapsi olettaa, että kielteisten tunteiden näyttäminen ei ole toivottavaa. Lapsi oppii säätelemään tunnereaktioitaan ja tukahduttamaan tunteitaan ja hän tarkkailee aktiivisesti aikuista, jotta voisi toimia aikuisen edellyttämällä tavalla. Välttelevästi kiintynyt lapsi pyrkii toimimaan ihmissuhteissaan niin, että häneen ja hänen toimintaansa oltaisiin tyytyväisiä. Riskinä on, että lapsi saattaa menettää yhteyden omiin, erityisesti kielteisiin tunteisiinsa toimiessaan kaikille mieliksi. Ristiriitaisessa eli ambivalentissa kiintymyssuhteessa lasta hoitava aikuinen toimii ailahtelevasti ja epäjohdonmukaisesti. Lapsi ei voi etukäteen tietää, minkälaisen vasteen hänen käyttöksensä aikuisessa herättää, joten hän toimii erittäin tunnepitoisesti varmistaakseen saavansa aikuiselta reaktion. (Sinkkonen 2015a, 23, 27-28.)

Turvallisesta kiintymyssuhteesta on Sinkkonen (2015a, 32) sanoin ”monenlaista hyötyä”, mutta ihminen voi elää tasapainoista elämää myös ilman lapsuuden aikaista kokemusta turvallisesta kiintymyssuhteesta. Toisaalta myös turvallisesti kiintynyt lapsi voi myöhemmin häiriintyä psyykkisesti. Turvatonta kiintymyssuhdetta kuvaamaan on välttelevän ja ristiriitaisen kiintymyssuhteen lisäksi kehitetty organisoitumattomasti kiintyneiden malli, johon määritellään kuuluvaksi poikkeavasti käyttäytyvät lapset. Organisoitumaton kiintymyssuhde syntyy, kun lapsi ensin yrittää toimia vuorotellen toimia välttelevän ja ristiriitaisen strategian mukaan. Lapsi havaitsee kummankin strategian olevan toimimattomia, jolloin hän alkaa käyttäytyä järjestymättömästi tai jopa kaoottisesti. Organisoitumaton kiintymisen saattaa näkyä lapsen käytöksessä äärimmäisenä valppautena tai paikoilleen jähmetymisenä sekä lapsi saattaa tuoda ahdistuksensa tai neuvottomuutensa esiin fyysisesti kuten irvistelemällä tai pään hakkaamisella lattiaan. Organisoitumattomassa kiintymyssuhteessa aikuinen toimii äärimmäisen epäsensitiivisesti ja hänen yhteytensä omiin tunnetiloihinsa tai motiiveihinsa vaikuttaa olevan kadonnut. Aikuinen käytöksen taustalla voi olla vaikeaa ahdistuneisuutta tai käsittelemättä jääneitä traumoja tai menetyksiä. Reaktiivinen kiintymyssuhdehäiriö (Reactive Attachment Disorder, RAD) voi syntyä lapsille, jotka eivät ole useiden varhaislapsuudessa koettujen kiintymyssuhdekatkosten takia voineet muodostaa kiintymyssuhdetta kenenkään kanssa. Tällainen lapsi ei osaa turvautua aikuiseen vaan hän toimii estyneesti ja vetäytyvästi. Estottomasta sosiaalisen vuorovaikutuksen häiriöstä kärsivä lapsi puolestaan suhtautuu estottomasti vieraisiin ihmisiin. (Sinkkonen 2015a, 32-36.)

Lastensuojelun avohuollossa olevien lasten ja heidän huoltajien välisen kiintymyssuhteen parantaminen palvelee kaikkien etua, jos kiintymyssuhteen paraneminen on suinkin mahdollista. Pyrkimys parantaa vanhemman mentalisaatiokykyä on useiden kiintymyssuhteen parantamista tavoittelevien menetelmien taustalla, jolloin tavoitellaan sitä, että vanhempi pystyisi paremmin ymmärtämään lapsensa mieltä ja omia reaktioitaan lapseen. (Sinkkonen 2015a, 37.)

Hirn (2015) tutki sijaisvanhemman ja sijoitetun lapsen kiintymyssuhdetta pitkäaikaisissa perhesijoituksissa. Hirnin mukaan lapsen syntymävanhemmat vaikuttivat merkittävästi sijaisvanhemman ja sijoitetun lapsen väliseen kiintymyssuhteen muodostumiseen. Hyvän tai edes jonkinasteisen kiintymyssuhteen syntymävanhemman ja lapsen välillä havaittiin helpottavan kiintymyssuhteen muodostumista sijaisvanhempiin. Lisäksi oleellista on, että syntymävanhemmat antavat lapselle aidon luvan kiintyä sijaisvanhempiin. (Hirn 2015, 72.) Kaiken työskentelyn kiintymyssuhteen eteen voidaan siis katsoa olevan tärkeää, vaikka avohuollon sijoitus päättyisikin lapsen/nuoren kotiinpaluun sijaan huostaanottoon. Sinkkonen (2015b, 163-164) kirjoittaa: ”Lastensuojelun tärkein tehtävä on järjestää lapselle mahdollisuus ainakin yhden riittävän turvallisen kiintymyssuhteen muodostamiseksi.” Jos avohuollon tukitoimet eivät riitä turvaamaan riittävän turvallista kiintymyssuhdetta lapselle, lapselle tulee taata turvallinen kiintymyssuhde sijaishuollon avulla. (Sinkkonen 2015b, 163-164.)

Kiintymyssuhdeteorian avulla korostetaan vanhemman ja lapsen välisen suhteen merkitystä: sitä, kuinka varhaiset kiintymyssuhteet ovat merkityksellisiä ja voivat vaurioittaa lapsen minäkuvaa (Pitkänen 2011, 18-19). Vanhemmaksi kasvetaan ja vanhemmuudella on oma elämänkaarensa. Vanhemmuudessa kasvetaan vastuullisuuteen ja toisen ihmisen elämästä huolehtimiseen. Vanhemmuus voidaan jakaa biologiseen, sosiaaliseen ja psykologiseen vanhemmuuteen. Biologisessa vanhemmuudessa määrittäyty lapsen geneettinen identiteetti. Sosiaalinen vanhemmuus muodostaa lapsen sosiaalisen identiteetin kuten nimi ja kansallisuus. Psykologinen vanhemmuus muodostuu tavasta tukea lapsen psykologista identiteettiä. Psykologinen vanhemmuus voi kehittyä myös ilman biologista vanhemmuutta. (Laakkonen 2010, 16.)

Ylisukupolvinen trauma voi vaikuttaa koko perheeseen, mikä on hyvä ottaa huomioon vanhemmuustyöskentelyssä. Lastensuojelun vanhempien kanssa tarvitaan työskentelyä vanhempien lapsuuskokemusten, vaille jäämisen ja tunne-elämän kysymysten käsitteilyssä. On hyvä olla tietoinen huoltajien elinkaaresta ja tarjota mahdollisuuksia uuden elämänkaaren rakentamiseen. Huoltajien tarinoiden kuuntelu luo pohjaa lapsikeskeiselle työskentelylle. Huoltajan vaikeat elämäntapahtumat voivat näyttäytyä liiallisena päihteiden

käyttönä, mielenterveysongelmina ja rikkonaisina suhteina. Ne voivat myös vaikuttaa koko lähipiiriin sekä perhesuhteisiin. (Nousiainen, Petrelius & Yliruka 2016, 15.) Perheen juuret menevät syvälle ja sieltä voi paljastua jopa useiden sukupolvien takaa vaikuttavia tekijöitä, jotka saattavat vaikuttaa perheen nykytilanteeseen ja nuoren edellytyksiin saada riittävää hoivaa sekä tukea kasvulleen ja kehitykselleen. Huoltajien ongelmat siirtyvät myös ylisukupolisesti nuorille. Huoltajan päihde- ja mielenterveysongelmat, sairastuvuus, työttömyys ja taloudelliset ongelmat voivat vaikuttaa haitallisesti muun muassa nuoren koulunkäyntiin ja nuoren omaan mielenterveyteen. Lastensuojelussa on tärkeää selvittää perheen tilannetta laajasti ja selvittää, mitkä ovat ongelmien aiheuttajat ja tuoko niistä puhuminen huoltajan kanssa asiaan helpotusta. On tärkeää, että huoltaja saa työstää omaa lapsuuttaan ja sen vaikutusta omaan vanhemmuuteensa kunnioittavasti ja voimavarakeskeisesti. Turvallisessa asiakassuhteessa vaikeita asioita on mahdollista käsitellä. (Nousiainen ym. 2016, 65-66.)

Ylisukupolvisen syrjäytymisen ehkäisemisessä tulee ymmärtää ihmisten erilaisia lähtökoh-
tia: työntekijän täytyy tunnistaa ylisukupolvisuuden aiheuttamat huono-osaisuuden ilmiöt, jotta hän pystyy huomioimaan juuri niitä, joita ilmiöt koskettavat. Ylisukupolvisuuden aiheuttamat huono-osaisuuden ilmiöt olisi hyvä tunnistaa jo varhaisessa vaiheessa neuvolassa, päivähoitossa ja koulussa. Työntekijällä pitäisi olla mahdollisuus selvittää ylisukupolvisia tekijöitä ja miettiä keinoja niihin puuttumiseksi. Toimiva viranomaisyhteistyö on erittäin tärkeää. (Nousiainen ym. 2016, 29.) Nuoren ja huoltajien kertomusten kuuntelemisella voidaan vaikuttaa ylisukupolvisen huono-osaisuuden ehkäisyyn ja katkaisuun. Huoltajien puhuminen omista vanhemmuuden haasteistaan voi olla joskus vaikeaa, mutta nuoren ja huoltajan yhdessä asioista kertominen voi olla hyvä apuväline siihen. (Nousiainen ym. 2016, 44-47.)

Vanhemmuuden roolikartta on Varsinais-Suomen lastensuojelun kuntayhtymän perhekuntoutukseen kehittämä työväline. Jacob Levy Morenon rooliteoria on ollut vanhemmuuden roolikartan pohjana: ”Siinä vanhemmuuden roolit saavat syvemmän merkityksensä suhteessa lapsen ikävaiheiden kehitystehtäviin ja niihin liittyviin tarpeisiin.” Vanhemmuuden roolikartan mukaan vanhemmuus muodostuu viidestä eri osa-alueesta (pääroolista): elämänopettaja, ihmissuhdeosaaja, rajojen asettaja, huoltaja ja rakkauden antaja. Nämä viisi pääroolia jakautuvat alarooleihin, joita kutsutaan myös tavoiterooleiksi. Tavoiterooli kuvaa toiminnan tasolla sitä, mitä päärooli tarkoittaa. Ihmissuhdeosaajan roolissa vanhempi toimii muun muassa keskustelijana, kuuntelijana, auttajana ristiriidoissa, kannustajana, tunteiden hyväksyjänä, anteeksiantajana/-pyytäjänä ja itsenäisyyden tukijana. Rajoja asettaessaan vanhempi esimerkiksi takaa lapsen fyysisen koskemattomuuden, luo turvallisuutta ja huolehtii vuorokausirytmistä. Huoltajan roolissa vanhempi huolehtii esimerkiksi ruuasta,

vaatetuksesta, virikkeistä ja rahasta. Rakkauden antajana vanhemman rooliin kuuluu muun muassa antaa hellyyttä, suojella lasta ja huomata hänessä hyvä. Elämän opettajan roolissa vanhempi esimerkiksi opettaa arkielämän taitoja, välittää arvoja ja opettaa sosiaalisia taitoja. Vanhemmuuden roolikartta on monipuolinen työväline, jota voi käyttää esimerkiksi keskustelun pohjana, vanhemman itsearvioinnin ja asioiden sanoittamisen apuvälineenä, vanhemmuuden roolien havainnollistajana, muutostarpeiden havainnollistajana ja vanhemmuuden arvioinnin apuvälineenä. (Vilén ym. 2010,136-138.).

Vanhemmuus ei pääty, kun lapsi sijoitetaan pois kotoa ja vanhempien rooli on tärkeä myös lapsen sijoituksen aikana. Myös lapsen tulee olla tietoinen, että hän voi pitää yhteyttä omiin läheisiinsä. Vanhemmilla voi olla vaikeuksia kohdata työntekijä, jos vanhempi huomaa lapsen kiintyneen ohjaajiin ja silloin esiin saattaa tulla voimakkaita tunnereaktioita. Lapsen vanhempien kriisi on hyvä tiedostaa ja ymmärtää sitä. Vanhemmuustyöskentelyllä on tärkeää tukea lapsen ja vanhemman suhdetta. (Saastamoinen 2010,139.) Sijoitettujen lasten vanhemmat tarvitsevat tukea sijoituksen aikana, koska vanhemman voimavarat voivat olla silloin vähissä. On lapsen sekä vanhemman etu, että molempia autetaan ja tuetaan vaikeassa elämäntilanteessa. On tärkeää, että yhteys omiin vanhempiin säilyy, jos se on lapsen edun mukaista. Yhteyttä voidaan tukea vanhemmuustyöskentelyn avulla. (Kivinen, Hägglund & Söderholm 2012, 13-15.)

4.2 Avohuollon sijoituksen herättämät tunteet nuoren huoltajassa

Nuoren sijoitus avohuollon tukitoimena muuttaa perheen arkea merkittävällä tavalla. Kasvula-osaston vanhemmuustyöskentely aloitetaan välittömästi sijoituksen alettua. Jotta vanhemmuustyöskentelyllä pystytään auttamaan ja tukemaan perhettä, täytyy vanhemmuustyöskentelyä tekevien ohjaajien olla tietoisia huoltajan kohtaamista sijoituksen aiheuttamista kriisin vaiheista ja tunteista, joita oman lapsen päätyminen sijoitukseen voi herättää. Kriisin eri vaiheet vaikuttavat suurella määrällä huoltajan kykyyn työskennellä oman elämän suurien kysymysten parissa.

Lapsesta luopuminen aiheuttaa vanhemmalle aina luonnollisia kriisireaktioita. Kriisitila on äkillinen ja yllättävä tila, jota ei normaaleilla toimintamalleilla välttämättä pysty ratkaisemaan ilman apua. Lastensuojelutyössä työntekijän on kyettävä vastaanottamaan ja käsittelemään kriisissä olevan huoltajan tunnepurkauksia, vihaa ja aggressioita. Kriisitilanteisiin tulee ohjaajan aina reagoida yksilöllisten tarpeita vastaavasti ja ohjaajan tehtävänä on auttaa huoltajaa selviytymään kriisin eri vaiheista ja sopeutumaan niihin. On tärkeää tunnistaa, onko ohjaajan antama tuki riittävää vai täytyykö huoltaja ohjata muualle ja huolehtia siitä, että kriisityö käynnistyy. Kriisityössä on tärkeää ottaa nuoren lähiverkosto mukaan

työskentelyyn. Kriisityöllä autetaan huoltajaa selviytymään kriisistä ja ohjataan tarvittaessa huoltaja muihin palveluihin. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019c.)

Voikukkia- vertaistukiryhmän oppaassa vanhemman ja lapsen kriisin vaiheet perustuvat Cullbergin kriisiteoriaan ja Rutterin (1998) kuvauksiin kriisireaktioista. Sijoituksen alussa ensimmäisenä tulee sokkivaihe. Siihen liittyy epätodellisuuden tunne ja ajatukset saattavat jumittua tapahtuneeseen. Havaintokyky voi kaventua ja toiminta saattaa muuttua pakonomaiseksi. Huoltaja saattaa olla itkuherkkä tai lamaantua ja sokkivaiheen kesto on muutamasta päivästä muutamaan viikkoon. (Kivinen ym. 2012, 67-68.) Sokkivaiheessa olevaa ihmistä voi auttaa rauhoittelemalla ja luomalla turvallisen ilmapiirin sekä olemalla rehellinen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019c.) Toisena vaiheena tulee reaktiovaihe, johon kuuluvat suru, suuttumus ja ruumiilliset reaktiot. Ruokahalu voi tällöin heiketä ja uni- vaikeuksia voi ilmentyä. Riippuvuudet saattavat lisääntyä. Huoltaja saattaa eristäytyä ja toisten lasten ja vanhempien yhdessäoloa voi tuntua hankalalta seurata. Huoltaja voi tuntea syyllisyyttä ja vihata itseään, sosiaaliviranomaisia, jumalaa ja jopa lasta. Huoltaja käy tilannetta läpi uudelleen ja uudelleen. (Kivinen ym. 2012, 69.) Reaktiovaiheessa ihmistä voi auttaa kuuntelemalla kriisissä olevan ihmisen tunteita ja ajatuksia ja antaa hänen kertoa reaktioitaan tapahtuneeseen. Ohjaajan tulee auttaa huoltajaa jäsentämään tapahtumia ja hyväksyä huoltajan aggressiiviset reaktiot. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019c.)

Kolmantena vaiheena tulee käsittelyvaihe, jossa huoltaja saattaa tuntea masentuneisuutta tai välinpitämättömyyttä. Kelvottomuuden tunne on yleistä ja itsemurha-ajatukset voivat tulla mieleen. Huoltaja saattaa alkaa sairastelemaan ja tuntea itsensä yksinäiseksi. Huoltaja yrittää tehdä muutosyrityksiä ulkoisilla keinoilla. (Kivinen ym. 2012, 70.) Käsittelyvaiheessa olevaa huoltajaa voi auttaa antamalla aikaa ja olemalla tukena ja kuuntelemalla empaattisesti. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019c.) Neljäntenä vaiheena on uudelleen suuntautumisvaihe. Siinä arjen sujuvuus lisääntyy ja normaali arki helpottuu. Ajatukset sijoituksesta eivät ole enää päällimmäisenä ja kiinnostus ulkomaailmaan palaa. Huoltaja alkaa noudattamaan sopimuksia ja hänen voimavaransa lisääntyvät. Huoltaja alkaa tukemaan lasta. (Kivinen ym. 2012, 71.) Sijoituksen aiheuttamassa kriisissä huoltajat tarvitsevat apua uuteen tilanteeseen sopeutumiseen ja etävanhempana toimimiseen. On pyrittävä huomioimaan, että jokainen ihminen tuntee omat voimavaransa parhaiten. Ohjaaja voi olla apuna löytämässä kriisiin sopivia selviytymiskeinoja. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019c.)

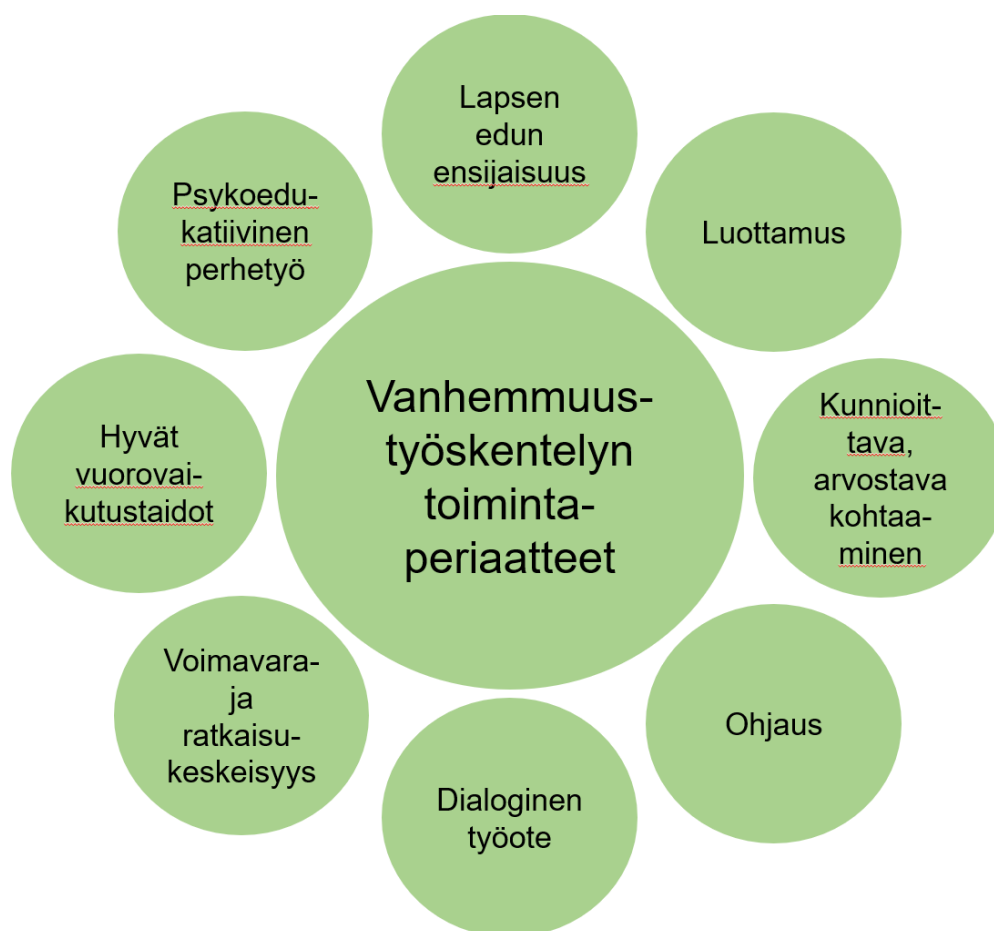
Kiljander (2016, 52) keskittyy tutkimuksessaan niihin tunteisiin, mitä sijoitus voi aiheuttaa huoltajalle. Kiljander kirjoittaa, että sijoitus on aina huoltajalle jonkinasteinen shokki. Huoltajalla on usein halu pärjätä, vaikka hän tiedostaakin omat puutteensa kasvatuksessa ja

vanhemmuudessa. Huoltaja joutuu antamaan periksi ja antamaan oman lapsensa jonkun toisen kasvatettavaksi. Kuitenkin huoltajat olivat tyytyväisiä, kun tilanteeseen oli viimein puututtu. Huoltajat kuvasivat, että yksinäämisen tunne oli lapsen sijoituksen jälkeen kova ja siihen olisi tarvittu enemmän työskentelyä huoltajien kanssa. Huoltajat kertoivat myös leimautumisen kokemuksesta, mikä tulee yleensä huoltajien oman häpeän tunteen vuoksi. Huoltajat kertoivat miettivänsä, mitä muut ajattelevat ja kokivat olevansa kyvyttömiä huolehtimaan omasta lapsestaan. Voimaannuttavana tekijänä pidettiin rohkaisevia keskusteluja ja osa koki saaneensa rohkaisua, kun oli kertonut avoimesti sijoituksesta esimerkiksi työkavereille.

4.3 Vanhemmuustyöskentelyn toimintaperiaatteet

Kasvula-osaston työntekijät sitoutuvat tekemään vanhemmuustyötä laajasti sosiaalialalla hyväksi havaittujen toimintaperiaatteiden mukaisesti. Osana Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa on laadittu ”Luo luottamusta – suojele lasta” – opas lapsia, nuoria ja perheitä työssään kohtaaville ammattilaisille. Lapsia ja perheitä koskevissa yhteistyön periaatteissa korostuvat lapsen ja perheen kohtaaminen, lapsen ja perheen tarpeista lähtevä työskentely ja kaikkien toimijoiden välinen sujuva ja kunnioittava yhteistyö. Oppaan avulla halutaan edistää LAPE:n mukaista työskentelyä ja tavoitteena on, että

- *päättäjät ja ammattilaiset osaavat kohdata lapset ja nuoret nykyistä paremmin,*
- *päättäjät ja ammattilaiset tuntevat entistä paremmin lapsen oikeudet,*
- *ammattilaiset tekevät nykyistä parempaa yhteistyötä,*
- *aikuiset ottavat lasten ja nuorten mielipiteet huomioon varhaiskasvatuksessa, koulussa nuorisotyössä, terveystalveissa ja lastensuojelussa sekä muissa sosiaalipalveluissa,*
- *päättäjät selvittävät päätöksensä vaikutukset lapseen ennen niiden tekemistä. (Terveystalveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019a, 5).*

KUVIO 3. Vanhemmuustyöskentelyn toimintaperiaatteet.

Kuviossa 3 esitellään vanhemmuustyöskentelyn keskeisimmät toimintaperiaatteet, jotka käymme seuraavaksi tarkemmin läpi.

Lapsen edun ensisijaisuus on tärkein vanhemmuustyötä ohjaava periaate ja tämä periaate nousee lasten ja perheiden palveluihin YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta. Lapsen edun mukaisesti toimiminen edellyttää lapsen kokemusten ja näkemysten kuulluksi ja huomioiduksi tulemistä. (Lapsenoikeudet.fi 2019.) Lastensuojelulaissa lapsen edun ensisijaisuus nousee myös vahvasti esille. Kun arvioidaan ja toteutetaan lastensuojelua, ensisijaisesti tulee ottaa huomioon lapsen etu. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Vanhemmuustyöskentelyssä työn keskiössä on lapsi/nuori ja kaiken työskentelyn huoltajien kanssa tulee taivoitella lapsen edun toteutumista.

Luottamuksen tulee olla kaiken lasten, nuorten ja perheiden kanssa tehtävän työn perustana. Tästä ajatuksesta käsin on myös laadittu Luo luottamusta – suojele lasta – opas. Huoltajien hyvä ja aito kohtaaminen on ensisijaisen tärkeää. Kohtaamisen ja hyvän

vuorovaikutuksen kautta nuorten ja huoltajien kanssa voidaan rakentaa luottamuksellista vuorovaikutussuhdetta. Luottamuksen syntyminen asiakkaan ja työntekijän välille edistää asiakkaan sitoutumista yhteisiin tavoitteisiin ja yhdessä sovittuihin toimenpiteisiin. Luottamus on myös vastavuoroista: kun työntekijä luottaa asiakkaaseen, asiakkaan luottamus työntekijään lisääntyy. Työntekijän tehtävänä on omalla toiminnallaan ja suhtautumisellaan ansaita asiakkaan luottamusta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019a, 10, 15.)

Kunnioittava ja arvostava asiakkaan kohtaaminen lisää asiakkaan luottamusta työntekijään. Jotta asiakas tuntee tulevansa kohdatuksi kunnioittavasti, se edellyttää työntekijältä seuraavia asioita: aitous, usko ja luottamus ihmiseen, avoimuus, turvallisuus, toiveikkuus, kiinnostuneisuus, samanarvoisuus, joustavuus ja vastuullisuus. Kunnioittavassa kohtamisessa oleellista on se, miten työntekijä suhtautuu asiakkaaseen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019a, 15-16). Pohjolaisen (2019, 84-85) tutkimuksen mukaan perhetyötä saaneet vanhemmat nostivat työntekijän ja vanhemman välisen luottamuksen tärkeäksi asiaksi perhetyössä. Luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen lisäksi vanhemmat olivat kokeneet hyötyvänsä työntekijän kyvystä luoda heihin luottamusta tulevaisuuteen: työntekijän positiivinen ajattelutapa oli antanut vanhemmalle uskoa tulevaan.

Pohjolaisen mukaan (2019, 93-95) perhetyöntekijöiden näkökulmasta yhteistoiminnalliseen, kunnioittavaan kohtamiseen kuuluvat vuorovaikutus (kunnioitus, luottamus), yhteissuunnittelu (suunnitelmallisuus, tavoitteellisuus), ohjauksellisuus (arjen rytmisyys, yhdessä tekeminen) ja ammatillinen vastuu (ammattitaidon ylläpitäminen, ammatillisen osaamisen arviointi). Perhetyötä kodeissa tekevien perhetyöntekijöiden näkemysten mukaan heidän tulee osoittaa kunnioitusta perheen elämäntapaa, kodin fyysisiä tiloja, perheen arvoja, ihmisyyttä ja yksityisyyttä kohtaan. Luottamuksen syntymisen nähtiin vievän aikaa, jonka vuoksi työhön toivottiin kiireettömyyttä. Myös Pohjatuulen (2013, 55-56) tutkimus lastensuojelun avohuollon todellisuudesta sosiaalityöntekijöiden kokemana vahvistaa kunnioittavan ja luottamuksellisen kohtamisen tärkeyttä. Näiden tekijöiden lisäksi sosiaalityöntekijät kokivat tärkeänä sen, että kohtamistilanne tehdään mahdollisimman miellyttäväksi asiakkaalle, jolloin esimerkiksi kohtamiseen on valmistauduttu, työntekijä on pohjautunut huolta ja sen puheeksi ottamista sekä omaa rooliaan tilanteessa. Lisäksi asiakas saa jakamattoman työntekijän huomion, kohtamistilanne on rauhallinen ja asiakas saa riittävästi aikaa, tilaa sekä ymmärrystä.

Hyvä vanhemmuustyöskentely edellyttää sitä, että ohjaaja luo nuoreen luottamuksellisen suhteen, jolloin nuori uskaltaa kertoa omia ajatuksiaan elämäänsä ja vanhempia liittyen. Jotta nuoren etu voi toteutua, vanhemmuustyöskentelyssä on ensisijaisen tärkeää, että ohjaajalla on tietoa nuoren ajatuksista, kokemuksista ja tarpeista.

Ohjaukseksi kutsutaan tavoitteellista toimintaa ohjaajan ja ohjattavan välillä. Ohjauksen onnistumiseksi tarvitaan tutustumista ja osapuolten tietoutta toistensa taustoista ja ajattelutavasta suhteessa käsiteltävään asiaan. Lastensuojelussa lainsäädäntö ohjaa tavoitteiden ja ohjauksen suunnittelua. Tietoinen ja toisten huomioonottaminen edistää ohjauksen onnistumista. Merkityksellisinä asioina ohjauksessa pidetään sitoutumista, luottamusta ja riittävää aikaa. Perhetyössä ohjaus painottuu vanhemmuuden ja vanhempien sekä lasten ja vanhempien välisten vuorovaikutusten tukemiseen. (Alatalo, Lappi & Petrelius 2017, 42-43.)

Dialoginen työote on vanhemmuustyöskentelyssä erittäin tärkeä. Dialogilla eli kuuntelevalla keskustelulla pyritään yhteisen ymmärryksen löytymiseen. Dialogissa keskustellaan avoimesti ja suorasti, ja käsiteltävää asiaa pohditaan kummankin osapuolen näkemyksistä käsin. Dialogissa hyväksytään erilaiset näkemykset ja kummankin keskustelijan tulee tulla kuulluksi. Asiakkaalle kuulluksi tuleminen antaa voimavaroja, vähentää stressiä, huolta ja hätää. Työntekijä välittää asiakkaalle pienillä, mutta selkeillä eleillä, kuten kuunneltavan elettä tai äännähdyistä peilaamalla, kuuntelevansa asiakasta. Dialogissa työntekijä aidosti kuuntelee perhettä sen sijaan, että hän pyrkisi mahdollisimman nopeasti pääsemään ratkaisuihin. Dialogiseen työotteeseen kuuluvat kunnioitus, kiinnostus ja myötätunto. Kunnioitus antaa tilaa asiakkaan omille näkemyksille hänen tarpeistaan. Kiinnostusta tarvitaan uuden oppimiseen: asiakkaiden kanssa työskenneltäessä työntekijällä on mahdollisuus oppia jotain uutta, kun työntekijä peilaa itseään asiakkaisiin. Myötätunto auttaa asiakasta jaksamaan. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2016.)

Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välillä on usein jännitteinen dialoginen suhde. Jännitteisyyttä dialogiin tuovat lastensuojelun pakkovoima (kuka päättää), omakulttuurisuus (eri kulttuurien parissa työskentely), työntekijän ja asiakkaan tunteet ja lapsinäkökulma. Työntekijän tehtävänä on ajaa lapsen etua, ja toisinaan on niin, että vanhemmalla ja työntekijällä on hyvin erilaiset käsitykset lapsen edusta. Lastensuojelulaki antaa kuitenkin työntekijälle oikeuden puuttua vanhemman itsemääräämisoikeuteen. Dialogin käyminen onkin haastavaa silloin, kun työntekijä joutuu toteuttamaan lastensuojelun pakkotoimenpiteitä. (Ikonen 2016, 45, 77.) Lastensuojelun avohuollon perhetyössä työntekijöiden vastuulla ei ole tehdä perhettä koskevia päätöksiä heidän kanssaan työskennellessään, mutta Pohjolan (2019, 90) mukaan vanhemmat jännittävät perhetyön aloitusta lastensuojeluun liittyvän kontrolloinnin ja tarkkailun vuoksi. Perhetyöntekijöille kertyy paljon arviointitietoa, jota hyödynnetään pohdittaessa perhetyön jatkumisen tarpeellisuutta (Pohjolainen 2019, 97).

Voimavara- ja ratkaisukeskeisessä työotteessa keskitytään asiakkaan voimavaroihin: asiakkaan kyvyt, taidot ja osaaminen halutaan hyödyntää hänen haasteidensa

ratkaisemisessa. Myös menneisyyttä tutkitaan voimavarojen näkökulmasta. Huomio kiinnitetään hyviin ja onnistuneisiin hetkiin ja elämänvaiheisiin. Voimavara- ja ratkaisukeskeisyyteen kuuluvat oleellisesti kuunteleminen, asiakkaan kunnioittaminen, erilaiset todellisuuskäsitykset, kielen merkitys, luottamus asiakkaan voimavaroihin ja kykyihin, ohjauksen monipuoliset menetelmät, tulevaisuussuuntautuneisuus ja tavoitteet. Aktiivinen kuunteleminen vaatii ohjaajalta oman mielen vireänä pysymistä ja sitä, että jokaisen ihmisen kohdalla tajuaa heidän ainutlaatuisuutensa. Tällöin on mahdollista kuulla se, mitä asiakas todella sanoo eikä vain kuulla sitä, mitä ohjaajana haluaa kuulla. Erilaisten todellisuuskäsitysten ymmärtäminen edellyttää työntekijältä halua hyväksyä omien ja asiakkaan lähtökohtien erilaisuus: toisen todellisuuteen meidän tulee suhtautua kiinnostuneesti ja kunnioittavasti. Kielen merkitys asiakastyössä on hyvin keskeinen: ohjaaja voi esimerkiksi tekemillään kysymyksillä suunnata asiakkaan ajatuksia harmien ja ongelmien sijaan tavoitteisiin ja ratkaisuihin. Ohjaajan tulee kiinnittää huomiota myös siihen, keskittyykö hänen puheensa ongelmiin vai voimavaroihin. Kun ohjaaja luottaa asiakkaan voimavaroihin ja kykyihin, hän näkee pienet positiiviset muutokset ja sanoittaa niitä myös asiakkaalle. Toiveikkuuden ylläpitämisessä on tärkeää huomioida, että ensin tulee kuunnella asiakkaan huolta ja antaa sille tilaa ja vasta tämän jälkeen on aika ryhtyä ylläpitämään toivoa asiakkaan elämässä. Jotta ohjaaja voi välittää asiakkaalle toiveikkuutta, hänellä täytyy olla myös itsellään toivoa: toivo ja toivottomuus tarttuvat helposti ihmisestä toiseen. Monipuolisia ohjauksen menetelmiä käyttämällä voidaan hyödyntää ihmisen monia aisteja pelkän kuulon sijaan. Tulevaisuussuuntautuneisuus ja tavoitteiden asettaminen ovat keskeisessä asemassa voimavara- ja ratkaisukeskeisessä työskentelyssä. (Niemi-Pynttari 2013.)

Hyvät vuorovaikutustaidot ovat ohjaajan tärkeimpiä työvälineitä. Vuorovaikutukseen kuuluvat sanaton ja sanallinen ilmaisu, ilmeet, eleet, kehon asento ja liikkeet. Ollessaan hyvässä vuorovaikutuksessa huoltajan kanssa työntekijä ottaa huomioon huoltajan tarpeet, osaa eläytyä huoltajan tilanteeseen ja jättää omat tarpeensa taka-alalle. Huoltajien kanssa työskentely sujuu paremmin, kun ohjaaja onnistuu luomaan huoltajiin turvallisen vuorovaikutussuhteen. Hyvä vuorovaikutus ohjaajan ja huoltajan välillä voi vaikuttaa positiivisesti huoltajan itsetuntoon. (Kalliola, Kurki, Salmi & Tamminen-Vesterbacka 2010, 44-45.) Fergusonin (2016) mukaan sosiaalityöntekijän kommunikaatioaidoilla, hänen kyvyllään leikkimielisyyteen ja hänen taidollaan asettua lasten lähelle on suuri vaikutus siihen, onnistuuko sosiaalityöntekijä luomaan syvän ja merkityksellisen suhteen lapsen ja perheen kanssa.

Psykoedukatiivisen perhetyön käsite on myös oleellista määritellä puhuttaessa lastensuojelun avohuollon vanhemmuustyöskentelystä. Englanninkielinen termi ”psychoeducation” on käännetty suomeksi suoraan sanalla psykoedukaatio, mutta termin käänös ei

juurikaan avaa kuulijalle sitä, mistä termissä on kyse. Psykoedukaatiota voidaan kuvata esimerkiksi käsitteillä perheohjaus tai opastava yhteistyö. Tällöin psykoedukaativinen perhetyö ymmärretään työmuotona, jossa työntekijä ja perheenjäsenet ovat tasa-arvoisessa asemassa ja oleellista on heidän käymänsä dialogi. Dialogin avulla etsitään yhteistä ymmärrystä kaikkien osapuolten välille ja tapaamisten sisältöä määrittelee perheen tarpeet. Tässä työskentelytavassa työntekijä ei ole ”opettaja”, jonka tavoitteena olisi päättää perheen asioista ja kertoa pulmiin ratkaisut, vaan työntekijä pohtii yhdessä asiakkaiden kanssa perheen asioita. Työntekijä voi toimia ikään kuin opastajana ja kertoa perheelle erilaisista vaihtoehdoista, jotka voisivat edistää perheenjäsenien hyvinvointia. (Johansson & Berg 2011, 35-36.) Vanhemmuustyöskentelyssä psykoedukaatio voi olla esimerkiksi sitä, että työntekijä antaa huoltajalle tietoa nuoruuden kehitysvaiheista.

Vanhemmuustyöskentelyssä voidaan käyttää toiminnallisia välineitä apuna vanhempiin tutustumisessa ja asioiden työstämisessä. Eri välineiden ja menetelmien käyttö voi helpottaa huoltajien puhumista omista asioistaan silloin, jos puhe ei ole huoltajalle toimiva tapa kertoa asioista. Toiminnallisilla välineillä voidaan konkretisoida asioita ja tapahtumia ja siten helpottaa kokemusten ja tunteiden tunnistamista. (Hietamäki 2015, 65.)

Pitkäsen tutkimuksessa pohditaan, kenen tulee ottaa vastuu vanhempien kuntouttamisesta, kun lapsi on sijoitettu pois kotoa. Jotta lapsi voi palata kotiin, on myös vanhempien hyvinvoinnin kohennuttava. Vanhemmat kuvasivat omaa vanhemmuuttaan rinnakkaisvanhemmuutena sosiaalihuollon kanssa ja tärkeänä asiana he pitivät toimivaa yhteistyötä sijaishuoltopaikan kanssa. Vanhemmat toivoivat entistä systemaattisempaa tukea ja työskentelyä myös vanhemman kanssa. Lastensuojelun näkökulmasta tärkeäksi nousi sijoituksen aikainen sosiaalityöntekijältä saatu tuki ja vertaistukiryhmät. Vertaistukiryhmien tavoitteena on ollut, että vanhemmat saavat kokea itsensä arvokkaina, vaikka lapsi on sijoitettu muualle. Toiset haastatellut kokivat vertaistukiryhmät tarpeellisina, mutta toisille etäisyys tuntui paremmalta. Vanhemmat kertoivat oman elämänsä sujuvan paremmin, kun lapsella menee sijoituksessa hyvin. (Pitkänen 2011, 13, 42.)

Vanhemmat kuvasivat myönteisinä kokemuksina lapsen edun toteutumista, neuvotteluita, luottamuksellisuutta, lastensuojelutoimenpiteitä ennen sijoitusta, lastensuojelutoimenpiteitä sijoituksen aikana (tapaamiset, leirit ym. huolenpidon jakso), vertaistukiryhmiä ja omaa mahdollisuutta vaikuttaa päätöksiin. Kielteisinä kokemuksia esiin nousivat tiedottomuus siitä, millaista tukea olisi voinut saada, sijoituksen jälkeiset palvelut (ne koettiin riittämättömiksi), työntekijöiden vaihtuvuus, dokumentointi tehty väärin, apu ei ollut oikea-aikaista, erimielisyydet työntekijöiden kanssa, avohuollon työn ennen sijoitusta kerrottiin olevan riittämätöntä, lapsen huostaanotto, liian vähän työskentelyä kotiin, kriisi- tai

keskusteluapu puuttui, sijaishuoltopaikan järjestäminen kesti pitkään ja vanhemmuuden merkityksen väheneminen lastensuojelutyössä, kun lapsi sijoitetaan. Ristiriidoista huolimatta vanhemmilla oli paljon myönteisiä kokemuksia lastensuojelutyöstä ja useampi vanhempi toi esiin, että lapsen etu ja sen varmistaminen on työskentelyssä kaikkein tärkeintä. Vanhemmat kertoivat oman aktiivisuuden ja oma-aloitteellisuuden merkitsevän paljon vaihtamismahdollisuuksiin lastensuojelutyössä. Vanhemmat toivat esiin, että aina ei omat voimavarat välttämättä riitä olemaan aktiivinen. Vanhemmat toivoivat myös työntekijältä avoimuutta ja aktiivisuutta. (Pitkänen 2011, 48, 52.)

Pitkäsen tutkimuksen mukaan vanhemmat pitivät tärkeänä välittämistä, avoimuutta ja luottamuksellisuutta. Vanhemmat toivoivat tapaamisissa tulevansa kohdatuiksi lasten vanhempina, eikä niin, että heidät kohdataan erilleen sijoitetusta lapsesta. Toiveena oli, että vanhempien tilanteita ymmärrettäisiin ja tärkeänä pidettiin positiivista palautetta. Vanhemmat toivoivat inhimillisyyttä ja kuulluksi tulemistä. (Pitkänen 2011, 59-62.)

4.4 Vakauttaminen vanhemmuustyöskentelyssä

Vanhemmuustyöskentelyssä on tärkeää ymmärtää ihmisen psyyken toimintaa. Vanhemmuustyöskentely ei ole ensisijaisesti työtä huoltajan mielenterveyden edistämiseksi, mutta vanhemmuustyöskentelyä tekevän on tarpeen olla tietoinen esimerkiksi mahdollisten traumojen vaikutuksesta ihmisen käyttäytymiseen. Tarvetta vakauttamiseen ilmenee meillä kaikilla: mielemme ei aina ole optimaalisessa vireystilassa, jolloin tarvitaan keinoja joko kohottaa mielialaa alivireydestä optimaaliseen vireystilaan tai käydessämme niin sanotusti kovilla kierroksilla, tarvitsemme taitoa rauhoittaa itseämme. Vanhemmuustyöskentely onnistuu parhaiten silloin, kun nuori ja huoltaja ovat optimaalisessa vireystilassa.

Lapsena ja nuorena koetut traumaattiset kokemukset, kuten kaltoinkohtelu, laiminlyönti tai mitätöinti, sekä ihmisen elämän aikana tapahtuvat yksittäiset, äkilliset tapahtumat, kuten onnettomuudet, raiskaus tai läheisen äkillinen kuolema, voivat johtaa traumatisoitumiseen tai jopa mahdollisesti dissosiaatiohäiriöihin (Mielenterveyden keskusliitto 2019). Dissosiaatiota aiheuttaviin tapahtumiin liittyy pelkoa, kauhua tai häpeää. Kun ihminen kärsii dissosiaatiohäiriöstä, hänen mielessään olevat ajatukset, tunteet, havainnot ja muistot eivät yhdisty kokonaisuudeksi: dissosiaatio ymmärretäänkin mielen erottumiseksi tai hajotukseksi. (Huttunen 2018.) Dissosiaation avulla ihmisen psyyke pyrkii säilyttämään mielen tasapainossa ja suojelemaan sitä traumaattisilta asioilta. Dissosiaatiossa mielen voidaan kuvata jakautuvan kahtia, jolloin toisella puolella sijaitsee traumamuisto ja toinen puoli mielestä jatkaa normaalin elämän elämistä. Normaalialue elämää jatkava puoli estää traumaattisten muistojen tulemistä osaksi todellisuutta ja tämä mahdollistaa sen, että traumaattisista kokemuksista huolimatta ihminen kykenee selviytymään arjesta.

Dissosiaatiohäiriön oireet voivat olla hyvin moninaisia, kuten keskittymiskyvyttömyys, muistikatkot, hajamielisyys, toimintakyvyn lamaantuminen, syömishäiriö, riippuvuudet, somaattiset kivut, epäluottamus toisiin ihmisiin, tunnottomuus, masennus, uupumus ja aistiharhat. Triggerillä eli traumalaukaisijalla ja takaumalla tarkoitetaan sitä, kun jokin tapahtuma saa dissosiaatiosta kärsivän ihmisen kokemaan olevansa uudelleen traumaattisessa tilanteessa tai tapahtumassa. Tällaisesta kokemuksesta voi seurata voimakas tunnereaktio. (Mielenterveyden keskusliitto 2019.) Dissosiaatiohäiriötä hoidetaan pitkäaikaisella ja tiiviillä psyko- tai traumaterapialla, jolloin tavoitteena on, että ihminen vähitellen pystyy kohtaamaan traumaattiset tunnemuistot. Terapialla pyritään siihen, että ihmisellä ei olisi enää tarvetta tunteiden, muistojen ja havaintojen toisistaan erottamiseen. (Huttunen 2018.)

Terapiassa hoidetaan edellä mainittuja traumoja ja dissosiaatiohäiriöitä, näiden hoitaminen ei siis kuulu lastensuojeluyksikön työnkuvaan. Lastensuojeluyksikössä puolestaan tarvitaan taitoa vakauttaa perheen tilannetta. Lastensuojelutyössä kohdataan jatkuvasti tarvetta vakauttamiseen ja se onkin lastensuojelutyön tärkein tehtävä. Sietoikkuna-käsitteellä voidaan hyvin havainnollistaa sitä, mitä vakauttaminen tarkoittaa.

Tarve vakauttamiseen syntyy, kun ihminen ei ole omassa sietoikkunassaan. Kun ihminen toimii omassa sietoikkunassaan, hän on sopivalla vireysvyöhykkeellä ja kokee olevansa turvassa. Tällöin vuorovaikutus ympäristön kanssa on mahdollista: ihminen kykenee kiintymään, leikkimään, hoivaamaan ja olemaan hoivattavana, liittymään toisiin, toteuttamaan seksuaalisuuttaan ja säätelemään energiaansa (nukkuminen, syöminen ja itsestä huolehtiminen onnistuvat hyvin). Traumatisoituneen ihmisen sietoikkuna on hyvin kapea ja hänen vireystilansa heilahtelee herkästi pois sietoikkunasta yli- tai alivireyteen. Trauma syntyy ihmiselle psyykkisen sietokyvyn ylittyessä. Kun ihminen on traumatisoitunut, vakauttamisella pyritään palauttamaan turvassa olemisen kokemusta ja vähitellen laajentamaan sietoikkunan leveyttä. Varhaiset häiriöt kiintymyssuhteessa liittyvät oleellisesti sietoikkunaan ja sen leveyteen. Turvattomasti kiintyneen ihmisen sietoikkuna on kapea ja hän ajautuu herkästi ali- ja ylivireystiloihin. Sietoikkunan laajuus vaihtelee ihmisellä normaalistikin, esimerkiksi stressi kaventaa meidän kaikkien sietoikkunaa. Työntekijän on tärkeää myös kiinnittää huomiota siihen, mitä työntekijän omassa vireystasossa tapahtuu: pysyykö työntekijän oma olo sietoikkunassa vai tapahtuuko työntekijällä yli- tai alivireyteen menemistä? Oman vireystason tunnistamista voi harjoitella, ja kyky pitää omaa vireystasoa sopivalla tasolla auttaa siinä, että työntekijä pystyy paremmin reagoimaan asiakkaan vireystasoihin. (Karkkunen, Litsilä & Miettinen 2017.)

Traumatisoituneella ihmisellä on taipumusta ali- ja ylivireystiloihin, koska hänen autonomisen hermostonsa säätely ei toimi tarkoituksen mukaisella tavalla. Ihmisen ylivireyden voi tunnistaa esimerkiksi siitä, että tunnereaktio vaikuttaa liioitellun suurelta, ihminen on ylivalpas ja varuillaan, ihmisen mieleen tunkeutuu mielikuvia, ihmisen ajattelu kiertää pakonomaisesti kehää, ihminen kokee jännityksen ja stressihormonien aiheuttamia keho-oireita. Alivireys ilmenee puolestaan päinvastaisilla tavoilla: ihminen kokee tunteita latteasti, ihminen toimii hitaasti, ajatukset ovat jumissa, ihminen uhriutuu ja tuottaa uhripuhetta. Optimaalisessa vireystilassa eli mielen ollessa sietoikkunassa myös kehossa on rauha. Yliviritynyt keho tarvitsee aktiivista kehon rauhoittamista ja alivireydestä voi päästä takaisin optimaaliseen vireystilaan tietoisien itsensä aktivoimisen keinoin, kuten seisomalla vakaasti, kohentamalla ryhtiä tai keskittämällä huomio rauhalliseen palleanhengitykseen. (Vilppola 2017, 70-77.) Vakauttamisella pyritään siihen, että niin työntekijä kuin asiakas harjoittelevat tietoisuustaitoja (eli tulevat tietoisiksi oman kehon ja mielen tapahtumista), jolloin oma vireystila on helpompi pitää sietoikkunassa (Karkkunen ym. 2017). Traumakokemusten työstäminen on mahdollista vain optimaalisessa vireystilassa. (Ogden, Minton & Pain 2009, 27-29.)

5 KEHITTÄMISMENETELMÄT

5.1 Tutkimuksellinen kehittämishanke

Tutkimuksellisen kehittämistyön luonnetta kuvataan kolmella kategoriolla, jotka ovat tieteellinen tutkimus, tutkimuksellinen kehittäminen ja kehittäminen arkiajattelulla. Tieteellinen tutkimus keskittyy uusien teorioiden luomiseen ja teorioiden testaamiseen, ja siinä tieteellisen tutkimuksen traditiot ovat keskeisessä asemassa. Tutkimuksellinen kehittämishanke etsii ratkaisuja työelämän käytännöstä nousseisiin ongelmiin, pyrkii uudistamaan vanhoja käytäntöjä tai luomaan uutta tietoa. Tutkimuksellisen kehittämistyön tulee pyrkiä tuottamaan työelämästä ja sen kehittämisestä uutta tietoa, jolla voidaan kehittää ja uudistaa kehitettävää kohdetta. Arkiajattelulla tapahtuvaa kehittämistä tehdään sattumanvaraisesti ja tällöin tavoitteena on ratkaista käytännön ongelmia tai uudistaa käytäntöjä. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 18, 27).

Tutkimuksellisessa kehittämishankkeessa pääpaino on aidossa toimintaympäristössä tehtävässä kehittämistoiminnassa, jossa käytetään apuna tutkimuksellisia asetelmia ja menetelmiä (Toikko ym. 2009, 22). Organisaation kehittämistarve on usein lähtökohtana tutkimuksellisessa kehittämistyössä. Tutkimuksellisen kehittämistyön tärkeimpänä tavoitteena on tuottaa käytännön parannuksia tai uusia ratkaisuja, mutta toisena tavoitteena kehittämistyön rinnalla pidetään myös uuden tiedon tuottamista. Tehdyn työn dokumentointi ja julkisuus tekevät mahdolliseksi uudenlaisen ammatillisen tiedon syntymisen. Kun kehittämishankkeesta käytetään nimitystä tutkimuksellinen kehittämishanke, tutkimuksellisuuden tulee näyttäytyä hankkeessa järjestelmällisyytenä, analyttisyytenä ja kriittisyytenä. Tutkimuksellisessa kehittämishankkeessa jo olemassa olevaa tietoa hyödynnetään siirtämällä teoretietoa käytäntöön ja saavutettuja tuloksia pyritään liittämään osaksi teoreettista tietoa. (Ojasalo ym. 2014, 19-22.)

Tutkimuksellinen kehittämishanke vaatii tekijältään aiheen osaamista, projektityön osaamista ja kehittämisosaamista. Projektityön osaaminen näyttäytyy suunnittelun ja suunnitelman mukaisen etenemisen hallintana. Tutkimuksellinen kehittämistyö on suunnittelukeskeistä, mutta toisaalta myös prosessimaista ja ennakoimatonta: työskentely alkaa ideoinnista, jota seuraa ideoiden kehittelyvaiheet, ratkaisut, niiden toteutus ja arviointi. Tutkimuksellista kehittämistyötä tehdään käytännöllisten tavoitteiden ohjaamana. Teorian merkitys on tutkimuksellisessa kehittämistyössä tukea käytännöllisten tavoitteiden saavuttamista. Kehittämisosaamisella tarkoitetaan aloitteellisuutta, oman työn arviointia, innovatiivisuutta, vuorovaikutusta, verkostoitumista, tiedon tuottamista ja monipuolista menetelmäosaamista. (Ojasalo ym. 2014, 20.)

Laadullisella tutkimuksella pyritään ilmiön ymmärtämiseen ja ymmärtämisen kautta tavoitellaan ilmiön teoretisoimista. Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus soveltuu parhaiten käytettäväksi silloin, kun tutkitaan jotakin uutta, entuudestaan tuntematonta ilmiötä, tavoitellaan syvällistä näkemystä ilmiöstä, tavoitellaan hyvän kuvauksen saamista ilmiöstä tai käytössä on triangulaatio eli niin sanottu mixed-tutkimusstrategia. Kvalitatiivisen tutkimuksen etuna on sen joustavuus: etukäteen ei ole tarkkaan lukkoon lyötyjä asetelmia vaan tutkimus etenee tilanteen edellyttämällä tavalla. (Kananen 2015, 70-71).

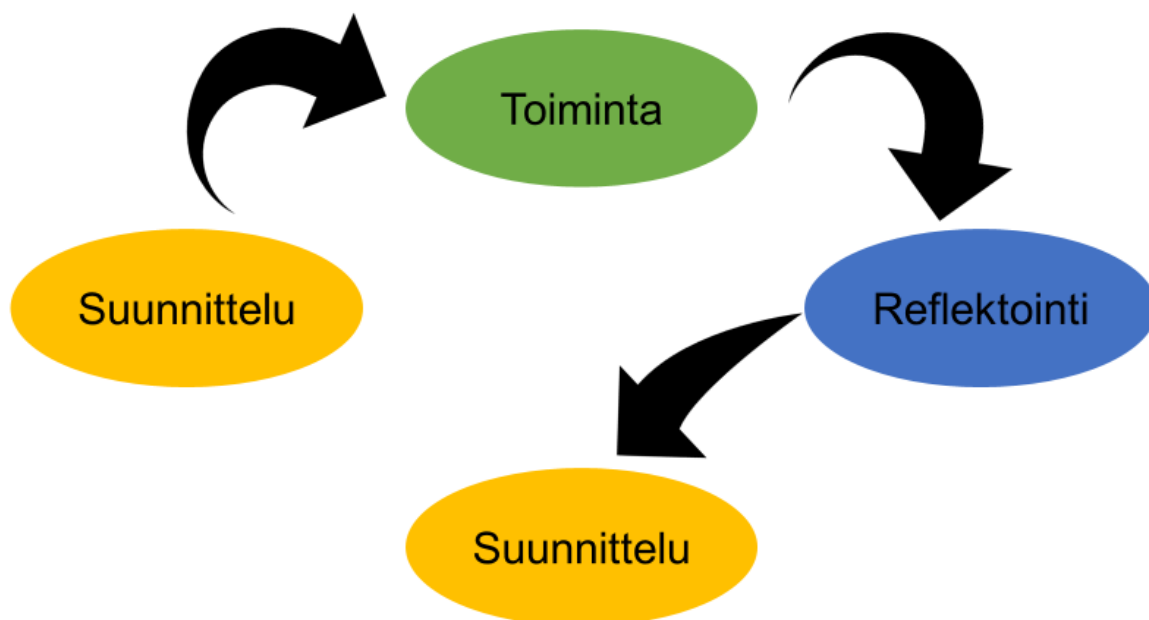
5.2 Toimintatutkimus

Kehittämishankkeen suunnitteluvaiheessa tulee valita, minkälaisen lähestymistavan tutkija hankkeeseen valitsee. Kehittämisen tavoite määrittelee parhaiten tarkoitukseen sopivan lähestymistavan. Kehittämishankkeessa voi myös yhdistyä piirteitä useammasta lähestymistavasta. Toimintatutkimuksella tavoitellaan asioiden vallitsevan olotilan muuttumista ja toimintatutkimus keskittyy vahvasti käytäntöön. Käytännön ongelman ratkaisun lisäksi tavoitellaan uuden tiedon ja ymmärryksen luomista ilmiöstä. (Ojasalo ym. 2014, 36, 58.)

Toimintatutkimusta toteutetaan osallistavan tutkimuksen ja kehittämisen keinoin: käytännön ongelmaan etsitään tutkijan ja tutkittavien tiiviissä yhteistyössä ratkaisuja ja yhdessä tavoitellaan muutoksen aikaansaamista. Tutkittavat nähdään aktiivisina toimijoina prosessissa ja toimintatutkimuksen etuna onkin, että siinä pystytään hyödyntämään yhteisön sisältä päin tulevaa tietoa kehittämistarpeista. Työ- tai organisaatioyhteisössä yhdessä löydetty ratkaisu saatetaan omaksua paremmin kuin ulkopuolisen tuottama ratkaisu. Tutkija puolestaan tuo yhteistyöhön ulkopuolista näkökulmaa ja teoreettista osaamista. Toimintatutkimuksen aikana tutkittavat ja tutkija käyvät koko toimintatutkimuksen prosessin yhdessä läpi: yhdessä analysoidaan työtä tai toimintaa, havaittuihin ongelmiin kehitetään ratkaisuja ja luodaan uusia teorioita ja tietoa toiminnasta. (Ojasalo ym. 2014, 58-59.) Tiedonkeruuta, aineiston analysointia ja työn muuttamista tehdään toimintatutkimuksessa samanaikaisesti. Kehittäminen etenee yhteisten tavoitteiden ja edellytysten ohjaamana (Salonen, Eloranta, Hautala & Kinos 2017, 40).

Toimintatutkimusta hyödynnetään muun muassa työmenetelmien kehittämistyössä. Toimintatutkimus on kvalitatiivinen lähestymistapa, jossa toisinaan käytetään laadullisten menetelmien lisäksi määrällisiä menetelmiä. Toimintatutkimuksen menetelmien valinnassa tulee kiinnittää huomiota siihen, että menetelmät ovat osallistavia: tällöin työntekijöiden hiljainen tieto, ammattitaito ja kokemus tulevat näkyviin. Kyselyt, ryhmäkeskustelut, aivoriihi-työskentely, haastattelut ja havainnointi soveltuvat hyvin toimintatutkimuksen menetelmiksi. (Ojasalo ym. 2014, 59, 61.)

Toimintatutkimus etenee spiraalimallin mukaisesti (ks. kuvio 4). Spiraalimallissa prosessin nähdään etenevän toinen toistaan seuraavien syklien eli spiraalien kautta. Spiraalimallissa toistuvat useaan kertaan suunnittelun, toiminnan toteutuksen, havainnoinnin ja reflektoinnin vaiheet. Kun toimintatutkimusta tehdään spiraalimallin mukaisesti, prosessi vie aikaa ja vaatii pitkäjänteisyyttä. Spiraalimallissa arviointivaiheet ovat keskeisessä asemassa kehittymisen kannalta: arviointivaiheessa tehdään johtopäätöksiä ja opitaan uutta. Seuraavassa arviointivaiheessa jälleen arvioidaan aikaisemmin saavutettuja tuloksia, mistä seuraa jatkuvaa ja vuorovaikutuksellista kehittämistä. (Toikko ym. 2009, 66-67.)

KUVIO 4. Spiraalimalli (mukaillen Toikko ym. 2009, 67).

Kehittämistoimintaa tulee arvioida jatkuvasti, sillä arvioinnin tarkoituksena on näyttää suuntaa kehittämistoiminnan prosessille. Kehittämisen perustelua, organisointia ja toteutusta arvioidaan, jotta huomataan mahdolliset muutokset kehittämistoiminnan tavoitteissa ja keskeisissä toimintatavoissa. Arvioinnin kautta tehdään näkyväksi kehittämisprosessia, taitekohtia, onnistumisia ja epäonnistumisia, oppimisprosessia ja eri näkökulmia. Kun arvioidaan, pysähdytään pohtimaan sitä, vastaako kehittäminen tarkoitustaan vai ei. (Toikko ym. 2009, 61.)

5.3 Työpajat

Työpajatyöskentelyssä ryhmälle ihmisiä järjestetään yhteinen työskentelyhetki jonkun tietyn aihepiirin tai asian tiimoilta (Finto 2018). Poskela (Tuominen, Järvi, Lehtonen, Valta-
nen & Martinsuo 2015, 37) on sanonut ”Pahin motivaation tappaja on huonosti valmistellut työpajat.” Työpajojen huolellinen suunnittelu on erittäin tärkeää, jotta ne voivat onnistua ja vastata tarkoitustaan. Työpajojen suunnittelussa tulee ottaa huomioon työpajojen ajoitus suhteessa muuhun meneillään olevaan kehittämisprosessiin: tarkasti ajoitetut työpajat ot-
tavat huomioon vaadittavat resurssit, jotta henkilöstön on mahdollista osallistua työpajoi-
hin. Työpajojen suunnittelussa täytyy lisäksi hahmottaa työpajojen tavoitteet ja sisällöt
niin, että työpajojen sisällöstä muodostuu yhtenäinen, eteenpäin menevä kokonaisuus.
Työpajojen välissä tehtyä suunnitelmaa tulee tarkastella kriittisesti ja tarvittaessa tarken-
taa tavoitteita seuraaville työpajoille. (Tuominen ym. 2015, 37).

Yksittäisen työpajan kulku tulee suunnitella huolellisesti ja tarkasti. Suunnitelman tulee
tarkkuudestaan huolimatta kyetä tarpeen mukaan joustamaan. Menetelmien valinnassa
suositellaan noudatettavaksi yksinkertaisuuden periaatetta. Työpajan runkoa ei kannata
suunnitella liian tiukaksi, jotta jokaisen vaiheen työskentely ehditään tehdä rauhassa. Työ-
pajat vaativat osallistujiltaan intensiivistä keskittymistä ja onnistuessaankin ne ovat osallis-
tujilleen raskaita, minkä vuoksi riittävään tauottamiseen tulee kiinnittää huomiota. Tehok-
kaimmaksi työpajan kestoksi on havaittu noin neljä tuntia, mutta työpajan kesto voi vaih-
della lyhyestä pitkään. Työpajan tulee sisältää seuraavat vaiheet: selvä aloitus, osallistu-
jien stimulointi ja ajatusten ravistelu, prosessointi, yhteenveto ja selkeä päätös. Onnistunut
työpaja vaatii tilan, johon on mahdollista järjestää osallistujat istumaan puolikaareen.
(Tuominen ym. 2015, 38-39.) Toikon ja Rantasen (2009, 90) mukaan kehittämiseen sitou-
tuminen lisääntyy, kun yhteistyökumppanit pääsevät osallistumaan kehittämistoimintaan.
Voidaan myös ajatella, että asianosaisilla on oikeus osallistua (Toikko ym. 2009, 91).

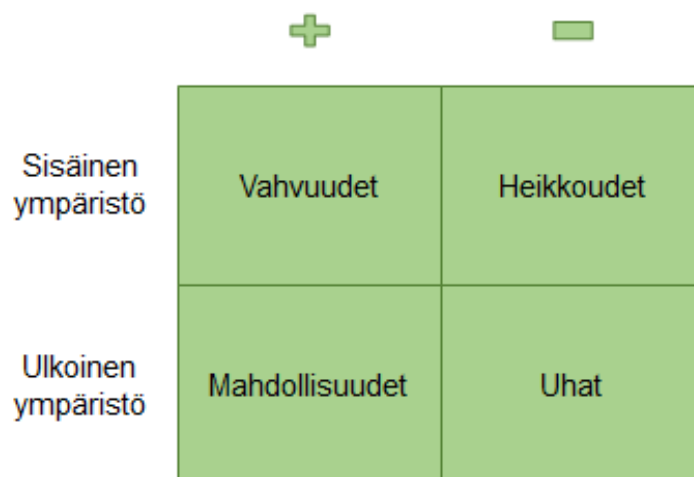
Työpajoissa käytettäviä mahdollisia menetelmiä ovat esimerkiksi GOPP-menetelmä (Goal
Oriented Project Planning, tavoitesuuntautunut projektisuunnittelu) ja luova ongelmanrat-
kaisu (Creative Problem Solving CPS). GOPP-menetelmä on ryhmätyömenetelmä, jota
voidaan käyttää hankesuunnitelmien, toimintasuunnitelmien, strategioiden ja muiden loo-
gista rakennetta vaativien suunnitelmien laatimisessa (Lapin AMK 2019b). GOPP-mene-
telmän neljä pääperiaatetta ovat 1) osallistujien odotukset, 2) käytettyjen käsitteiden sel-
keä määrittely, 3) loogisten suhteiden hyödyntäminen ja 4) mielikuvien käyttö tehokkaana
työkaluna. GOPP on menetelmänä osallistuva suunnitteluprosessi, joka itsessään ei tar-
joa valmiita ratkaisuja vaan menetelmän avulla saadaan kaikkien osapuolten tieto, asian-
tuntijuus ja kokemus hyödynnettyä. Parhaaseen lopputulokseen pääsemiseksi täytyy

ottaa huomioon ulkoiset, projektiin vaikuttavat tekijät eli looginen viitekehys (suunnittelu-työkalu). Loogisen viitekehysten osa-alueet ovat kehitystavoitteet, projektin tarkoitus, tulokset, toiminnot ja oletukset. (Lapin AMK 2019a.) CPS-prosessi etenee kuuden vaiheen kautta: selkeyttäminen, tiedonkeruu, ongelman kiteyttäminen, ideoiden tuottaminen, ratkaisujen syventäminen ja toimenpiteiden suunnittelu (Kantojärvi 2012, 27).

Sekä GOPP-menetelmässä että CPS-prosessissa käytetään yleensä ulkopuolisia fasilitaattoreita tai moderaattoreita. Fasilitaattorit eli ryhmäprosessin ohjaajat suunnittelevat ryhmätyöprosessin, valitsevat parhaiten sopivat työkalut ja huolehtivat ryhmän koko kapasiteetin tehokkaasta hyödyntämisestä. Fasilitoija toimii työpajoissa neutraalissa roolissa: hän ei puutu asiasisältöön vaan osallistujat ovat avainasemassa sisällön tuottamisessa. (Kantojärvi 2012, 11). Työpajan osallistujilla tulee olla jatkuvasti tiedossaan, mitä heidän oletetaan tekevän, jolloin fasilitaattorin onkin tärkeää panostaa selviin tehtävänantoihin ja jämäkkään aikataulutukseen. Usein työpajan kokoonkutsuja huolehtii myös työpajan vetämisestä, mutta jotta hänen osallistumisensa täysipainoisesti mahdollistuu, on ulkopuolisen fasilitaattorin käyttäminen suositeltavaa. Tällöin fasilitaattorin vastuulle jää huolehtia tasarvoisesta osallistumisesta, aikataulun pitämisestä, asiassa pysymisestä, työpajan etenemisestä ja erityisesti hankalissa tilanteissa, kuten keskustelun rönnyillessä tai ristiriitatilanteiden syntyessä, fasilitaattorin tulee puuttua tilanteeseen. (Tuominen ym. 2015, 39-40.)

Työpajoissa käytettävien menetelmien valinnassa täytyy ottaa huomioon osallistujien taustat, valta-asetelmat, osaaminen, luonteenpiirteet ja ominaisuudet. Introvertit tarvitsevat yksilötyöskentelyä omien ajatustensa hahmottamiseen, kun puolestaan ekstrovertit innostuvat ryhmätöistä. (Tuominen ym. 2015, 39-40.) Käytimme työpajoissa seuraavia menetelmiä: SWOT-analyysi, ”cocktails”-menetelmä, mind map-työskentely, ”me-we-us”-menetelmä, aivoriihi ja voimakenttäanalyysi.

SWOT-analyysi on lyhenne sanoista strengths (vahvuudet), weaknesses (sisäiset heikkoudet), opportunities (ulkoiset mahdollisuudet) ja threats (ulkoiset uhat). SWOT-analyysi tehdään nelikenttämallilla (ks. kuvio 5). SWOT-analyysiä käytetään suunnittelun välineenä ja se tuo ilmi nykyiset vahvuudet ja heikkoudet sekä sen, miten mahdollisuuksia voidaan tulevaisuudessa hyödyntää ja uhkia välttää. (Salonen ym. 2017, 90.)

KUVIO 5. SWOT-analyysin nelikenttä (mukaillen Salonen ym. 2017, 90).

”Cocktails”-menetelmässä jokainen osallistuja tekee itselleen pääsylipun Cocktails-kutsuille. Pääsylippuun kirjoitetaan oma nimi, energian lähde (jotain positiivista) ja odotukset kyseessä olevalle työskentelylle. Pääsylipun tekoon on aikaa 3 minuuttia. Kun pääsyliput ovat valmiit, keskustellaan kolmen henkilön kanssa pääsylipun aiheista. Lopuksi tehdään lyhyt yhteenveto käydyistä keskusteluista ja odotukset kirjataan kaikkien näkyville. (Kantojärvi 2012, 56-57.)

Mind map- eli miellekarttatyöskentelyä käytetään ideointivälineenä. Miellekarttaan kerätään tietoa ja ideoita johonkin asiaan liittyen. (Kantojärvi 2012, 92).

”Me-we-us”-menetelmällä kerätään tietoa jokaisen työpajaan osallistuvan ajatuksista. Ensinnä jokainen miettii itsekseen annettua aihetta ja kirjaa ajatuksiaan post-it-lapuille (me-vaihe). We-vaiheessa pienissä ryhmissä jaetaan heränneitä ajatuksia ja us-vaiheessa jokainen saa tuoda ajatuksensa julki ja post-it-laput laitetaan kaikkien nähtäville. (Kantojärvi 2012, 54-55.)

Aivoriihi on menetelmä, jonka tavoitteena on tuottaa mahdollisimman paljon erilaisia luovia ideoita ongelmanratkaisuksi. Tavoitteena on, että jokainen pääsee osallistumaan ideointiin. (Salonen ym. 2017, 83.) Aivoriihiä voidaan kutsua myös ideointityöpajaksi. Jotta kaikki asiaan oleellisesti liittyvät henkilöt pääsevät työskentelyyn osalliseksi, on perusteltua järjestää aivoriihi suurelle ryhmälle, vaikka suuren ryhmän riskinä onkin, että kaikki osallistujat eivät tällöin osallistua yhtä aktiivisesti ryhmän toimintaan. Aivoriihen vetäjällä on oleellinen rooli työskentelyn tuloksellisuuden kannalta. Ryhmän vetäjän

tehtävänä on muun muassa huolehtia, että ideointivaiheessa keskitytään vain ideoiden kehittelyyn, ei niiden arviointiin. Ryhmän vetäjä huolehtii sääntöjen noudattamisesta ryhmässä ja tarpeen mukaan ohjaa ryhmän työskentelyä sitä esimerkiksi kiihdyttämällä prosessia ja rytmittämällä taukoja. (Ojasalo ym. 2014, 160-162.)

Voimakenttäanalyysi etenee seuraavien vaiheiden kautta: 1. Osallistujille kerrotaan käsiteltävästä asiasta. 2. Osallistujat analysoivat käsiteltävän asiat plussat ja miinukset. 3. Yhdessä mietitään ja ideoidaan keinoja miinusten vähentämiseksi, ratkaisemiseksi tai kiertämiseksi. 4. Sovitaan ratkaisuihin ja toimenpiteisiin. Voimakenttäanalyysiä käytetään ideoiden myyntiin: jotta työpajassa aikaansaatu ratkaisu johonkin kehittämisen kohteena olleeseen asiaan juurtuu osaksi työtä, sen tarvitsee saada hyväksyntää eri tahoilta. Kun käytetään voimakenttäanalyysiä, ensin kerrotaan aikaansaadusta ideasta/ratkaisusta, jonka jälkeen yhdessä analysoidaan sen plussia ja miinuksia. Tällöin mahdolliset huolet tulevat kuulluksi. Plussista kiitetään ja miinuksia lähdetään kehittämään: mietitään ratkaisuja niiden vähentämiseksi, ratkaisemiseksi tai kiertämiseksi. Keskustelun päätteeksi vielä sovi-
taan ratkaisuihin ja toimenpiteisiin. (Kantojärvi 2012, 214.)

5.4 Kysely

Eskolan (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85) mukaan kyselyksi kutsutaan tiedonantajan täyttämää kyselylomaketta, joka voidaan täyttää tiedonantajan kotona tai valvotussa ryhmätilanteessa. Kysely eroaa haastattelusta siten, että haastattelutilanteessa on läsnä haastattelija ja tiedonantaja, jolloin haastateltava vastaa kysymyksiin ja haastattelija huolehtii haastattelun taltioinnista. Haastattelu on kyselyyn verrattuna huomattavasti joustavampi tapa saada tietoa jostakin asiasta: kysely tehdään kaikille vastaajille samanlaisena ja siinä oletetaan vastaajien olevan halukkaita ja kyvykkäitä ilmaisemaan omia mielipiteitään kirjallisesti. Sekä kyselyn että haastattelun tarkoituksena on selvittää ihmisen ajatteluun tai toiminnan motiiveihin liittyviä asioita (Tuomi ym. 2018, 84-85.)

Kyselyä käytetään kehittämistyössä usein kehittämistyön aluksi lähtötilanteen kartoittamiseksi tai kehittämistyön lopuksi saavutettujen tulosten arvioimiseksi. Kyselyn avulla voidaan varmistaa oletuksia. Kysely toteutetaan yleensä isolle joukolle esimerkiksi paperisella tai sähköisellä lomakkeella. Kysely ja sen analysointi tulee suunnitella tarkasti, jotta kyselyn avulla saadaan tarvittua tietoa. Kehittämistyön tavoitteiden tulee olla selvillä ennen kyselyn suunnittelua, koska kyselyn tulee pohjautua kehittämistyön tavoitteisiin. Kyselyn tulee olla kieleltään ja ulkoasultaan selkeä ja yksinkertainen. Kysymysten tulee olla tarkkoja ja yksiselitteisiä ja oleellista on, että kysytään juuri ne kysymykset, joille on merkitystä työn tavoitteiden kannalta. (Ojasalo ym. 2014, 40-41, 130-132.)

5.5 Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perinteissä usein käytetty analyysimenetelmä. Sisällönanalyysi etenee seuraavien vaiheiden kautta: 1. Tutkija päättää, mikä aineistossa on kiinnostavaa. 2a. Tutkija käy aineiston läpi siten, että hän erottelee aineistosta kiinnostuksen kohteeseen kuuluvat asiat. 2b. Tutkija jättää tutkimuksesta pois kaikki ne asiat, jotka eivät kuulu hänen kiinnostukseensa. 2c. Tutkija kerää kiinnostuksen kohteena olevat asiat erilleen muusta aineistosta. 3. Tutkija luokittelee, teemoittelee tai tyypittelee aineiston. 4. Tutkija kirjoittaa yhteenvedon. Sisällönanalyysiä tehtäessä kiinnitetään huomiota tutkimuksen tarkoitukseen ja tutkimustehtävään/tutkimusongelmaan: ne määrittelevät sen, mikä aineistossa on kiinnostavaa. Aineiston litteroinnilla tai koodaamisella tarkoitetaan kohdassa kaksi kuvattuja asioita. Luokiteltaessa aineiston sisältöä siitä määritellään luokkia ja lasketaan niiden esiintyvyyttä. Teemoittelussa huomio kiinnitetään aineistosta nouseviin asioihin eri teemoista. Tyypittelyssä aineistosta tehdään tiivistyksiä: tiettyä teemaa koskevia näkemyksiä yleistetään. (Tuomi ym. 2018, 103-107.)

Sisällönanalyysiä voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti. Aineistolähtöistä analyysiä tehdään pyrkimällä siihen, että aikaisemmat havainnot, tiedot tai teoriat tutkittavasta ilmiöstä eivät vaikuttaisi analyysin toteuttamiseen tai lopputulokseen. Tavoitteena on luoda teoreettinen kokonaisuus, joka nousee pelkästään tutkimusaineistosta. Aineistolähtöinen tutkimus on hyvin haastavaa toteuttaa, koska objektiivisten, ”puhtaiden” havaintojen tekemisen katsotaan olevan lähes mahdotonta. Teoriaohjaavassa analyysissä analyysiä tehdään teoriaa hyödyntäen. Tällöin analyysissä näkyy aikaisemman tiedon vaikutus. Tutkija yhdistelee ajatteluprosessissaan aineistolähtöisyyttä ja valmiita malleja, mikä näkyy esimerkiksi siten, että tutkija valitsee aikaisemman tiedon ohjaamana aineistosta analyysiyksiköt. Teorialähtöistä analyysiä puolestaan tehdään jonkin tietyn teorian, mallin tai auktoriteetin esittämän ajattelun pohjalta. Teorialähtöistä analyysiä käytetään usein luonnontieteellisen tutkimuksen perinteisenä analyysimallina ja se soveltuu hyvin aikaisemman tiedon testaamiseen uudessa kontekstissa. (Tuomi ym. 2018, 108-110.)

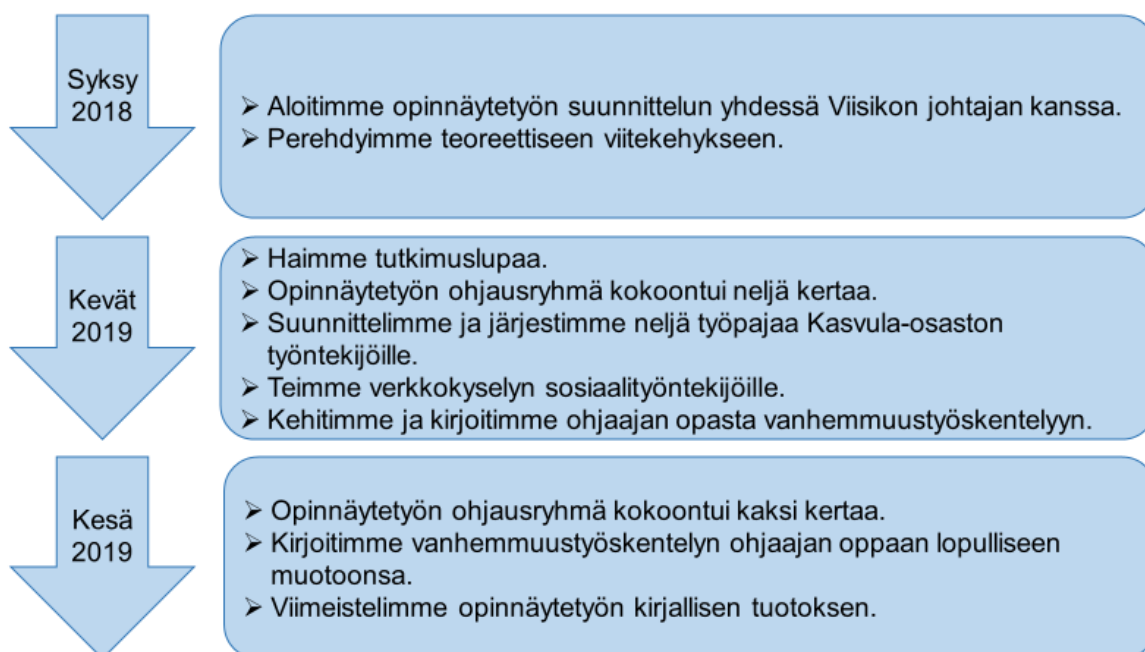
Kvalitatiivisen aineiston analyysi etenee seuraavien vaiheiden kautta: litterointi, aineistojen yhteismitallistaminen, aineistoon perehtyminen lukemalla, aineiston luokittelu ja tiivistäminen ja aineiston tulkinta. Kun tutkija tekee litterointia, hän muuttaa aineiston (esimerkiksi äänitteen) tekstimuotoon. Litteroinnin jälkeen mahdollistuu aineiston analysointi joko manuaalisesti tai ohjelmallisesti. Yhteismitallistamisella tarkoitetaan sitä, kun tutkija muuttaa erilaisista aineistoista, kuten dokumenteista, havainnoinnista ja haastatteluista, koostuvan aineiston tekstimuotoon eli yhteismitallistaa aineiston. Aineistoon perehtyminen ja sen

lukeminen useaan kertaan on aina oleellinen osa laadullisen aineiston analysointia. Välttämättä aineiston jalostamista ei tarvitse tehdä huolellisen perehtymisen ja pohdiskelun jälkeen. Kun aineistoa tiivistetään, voidaan esimerkiksi runsaasta tekstimateriaalista etsiä oleelliset asiat ja tiivistää ne asiasisällöiksi. Lopuksi aineistoa tulkitaan, jotta siitä löydettäisiin ratkaisu tutkimusongelmaan. (Kananen 2015, 160-163, 171.)

6 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS JA TULOKSET

6.1 Kehittämishankkeen suunnittelu

Kehittämishankkeemme toteutettiin toimintatutkimuksena, jolle on ominaista spiraalimallin mukainen eteneminen. Spiraalimallin mukaisesti reflektointivaiheessa arvioidaan tehtyä kehittämistyötä ja saadaan tuloksia, joiden pohjalta käynnistetään jälleen uusi kehittämisen sykli. Kehittämishankkeessamme hyödynsimme laadullisen tutkimuksen menetelmiä. Tässä luvussa esittelemme kehittämishankkeemme etenemisen aikajärjestyksessä ja samalla käymme läpi kehittämishankkeen eri vaiheissa saatuja tuloksia.

KUVIO 6. Kehittämishankkeen aikataulu.

Kehittämishankkeemme alkoi syyskuussa 2018 yhteisellä suunnittelupalaverilla Viisikon johtajan kanssa (ks. kuvio 6). Tarve vanhemmuustyöskentelyn kehittämiselle Kasvula-osastolla oli noussut Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän lastensuojelulaitosten profiloitien ja lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman myötä.

Kehittämismenetelmiämme olivat työpajatyöskentely ja kysely sosiaalityöntekijöille. Kehittämishankkeemme eteni spiraalimallin mukaisesti: suunnittelimme työpajaa, järjestimme

työpajan, teimme havaintoja ja refleктоimme kokemaamme sekä saimme tuloksia, jonka jälkeen alkoi uusi spiraali. Työpajojen tavoitteena oli yhdessä Kasvula-osaston työntekijöiden kanssa luoda vanhemmuustyöskentelyyn sellaista mallia, joka palvelisi heidän tarpeitaan ja tukisi heidän työskentelyään. Työpajat olivatkin erittäin suuressa roolissa vanhemmuustyöskentelyn mallin kehittämisessä ja ohjaajan oppaan laatimisessa.

Sosiaalityöntekijöillä on keskeinen rooli lastensuojelun avohuollossa. Sosiaalityöntekijät johtavat asiakasprosessia, jolloin heidän vastuullaan on toiminnan suunnittelu ja tavoitteiden asettaminen yhdessä asiakkaiden ja eri ammattilaistoimijoiden kanssa. Sosiaalityöntekijät vastaavat siitä, että suunnitelmia toteutetaan mahdollisimman johdonmukaisesti ja vaikutuksia arvioidaan säännöllisesti. (Heinonen & Sinko 2013, 121-122.) Viisikossa koettiin tarpeellisena saada myös sosiaalityöntekijöiden ääni tulisi kuuluviin tässä kehittämissankkeessa, koska he ovat oleellisessa roolissa Kasvula-osaston toiminnan näkökulmasta. Tästä syystä sosiaalityöntekijöille toteutettiin kysely.

Tapasimme Viisikon moniammatillisen ohjausryhmän kanssa kevään ja kesän 2019 aikana kuusi kertaa: tammikuussa kahdesti, helmikuussa, huhtikuussa, kesäkuussa ja elokuussa. Ohjausryhmään kuuluivat Viisikon johtaja, Kasvula-osaston vastaava työntekijä, Viisikon psykologi ja Viisikon perhekuntoutusosasto Puhtilan vastaava työntekijä. Tapaukset ohjausryhmän kanssa olivat oleellinen osa kehittämishankkeemme etenemistä.

Suunnittelimme työpajat tiiviissä yhteistyössä opinnäytetyömme moniammatillisen ohjausryhmän kanssa. Teimme heille alustavan ehdotuksen jokaisesta työpajasta, ja ennen työpajojen toteutusta kävimme suunnitelmat yhdessä läpi, jolloin työpajojen sisältö tarkentui ja rikastui. Ensimmäinen ja neljäs työpaja olivat kaikille Kasvula-osaston työntekijöille yhteisiä neljän tunnin työpajoja. Toiseen ja kolmanteen työpajaan osaston työntekijät jaettiin kahteen ryhmään, ja nämä työpajat kestivät kumpikin kaksi tuntia. Työpajojen suunnittelussa oli tärkeää ottaa huomioon riittävä resurssointi, joka mahdollistaa työntekijöiden osallistumisen yhteiseen kehittämiseen. Viisikon johtaja ja Kasvula-osaston vastaava työntekijä mahdollistivat työntekijöiden osallistumisen työpajoihin huolellisella työvuorojen etukäteissuunnittelulla ja tarvittavilla sijaisjärjestelyillä, jotta kaikki osaston työntekijät pääsivät osallistumaan kahteen kaikille yhteiseen työpajaan. Kolmannen ja neljännen työpajan järjestäminen kahdelle pienemmälle osallistujaryhmälle helpotti osaston henkilöstön resurssien riittävyyttä, kun kaikkia työntekijöitä ei tarvinnut saada samanaikaisesti paikalle työpajoihin.

Kehitimme mallia yhdessä Kasvula-osaston työntekijöiden eli ohjaajien kanssa, koska heidän tietotaitoaan oli erittäin perusteltua hyödyntää. Kehittämissankkeemme oli prosessi, jossa otettiin huomioon työntekijöiden osallisuus. Osallistuminen lisää

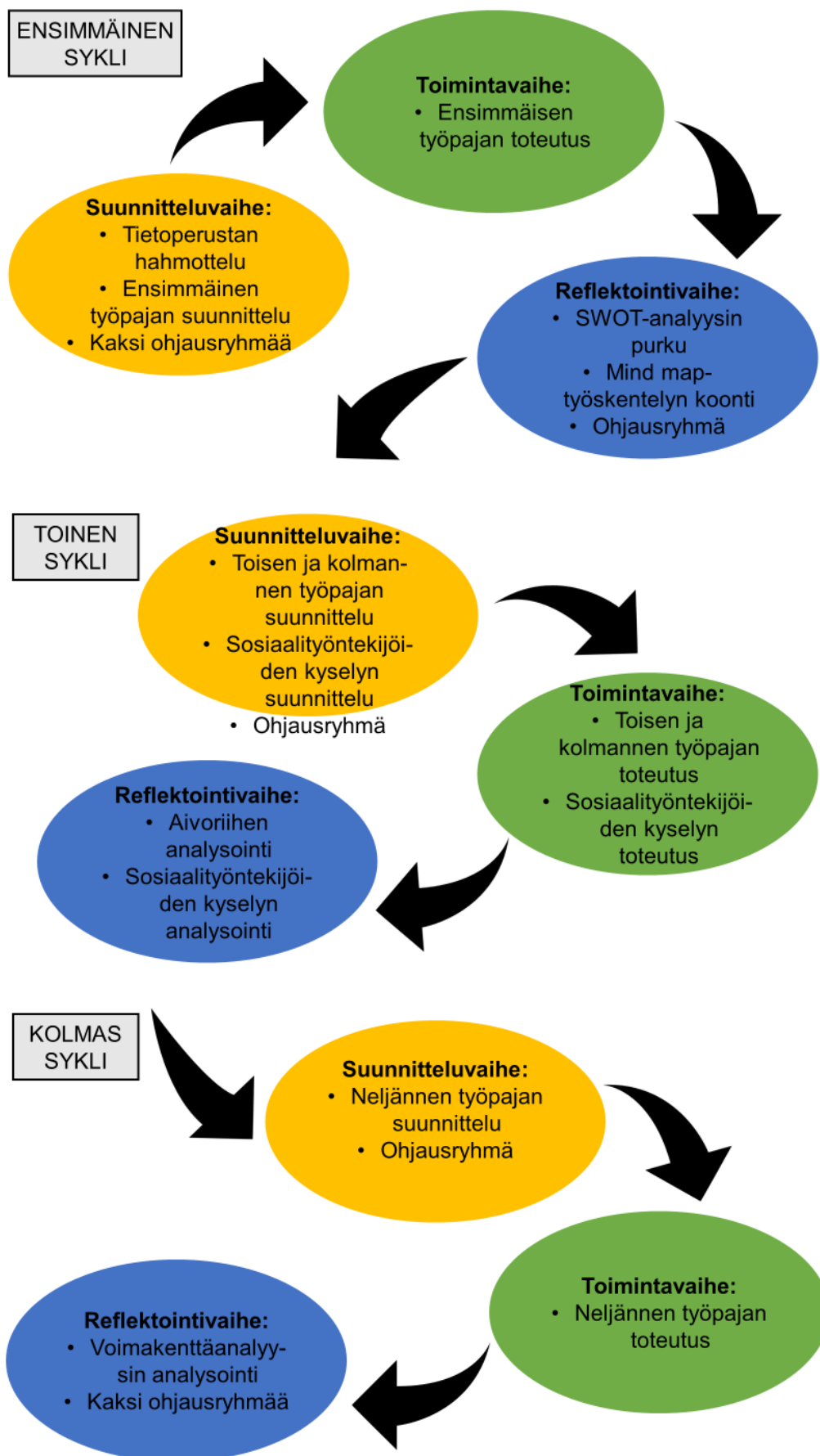
kehittämistoimintaan sitoutumista. Kasvula-osaston henkilökunnan ja ohjausryhmän lisäksi työpajoihin osallistui Puhtila-osastolta kaksi työntekijää.

Opinnäytetyön tekijöinä meidän roolimme oli työpajoissa toimia neutraaleina ryhmäprosessin ohjaajina eli fasilitaattoreina. Lisäksi vastasimme siitä, että työpajatyöskentelyn ja keräämämme teoretiedon pohjalta Kasvula-osastolle saatiin strukturoitu malli vanhemmuustyöskentelyyn, jonka lopputuloksena syntyi ohjaajan opas vanhemmuustyöskentelyyn.

Työpajojen suunnittelussa lähdimme liikkeelle siitä, että GOPP-menetelmän eli tavoite-suuntautuneen projektisuunnittelun mukaisesti jokaisella työpajalla tulee olla selkeä tavoite, joihin pyrimme. Suunnittelimme työpajojen kulkua siten, että työpajoissa toteutuisi mahdollisuuksien mukaan seuraavat vaiheet: selvä aloitus, osallistujien stimulointi ja ajatusten ravistelu, prosessointi, yhteenveto ja selkeä päätös. Aloitimme jokaisen työpajan siten, että ensimmäisenä kävimme läpi kyseessä olevan työpajan ohjelman. Jokaisen työpajan lopuksi kävimme pienen palautekeskustelun. Muita työpajan vaiheita toteutimme vaihtelevasti erilaisilla tavoilla, joista kerromme tarkemmin seuraavaksi.

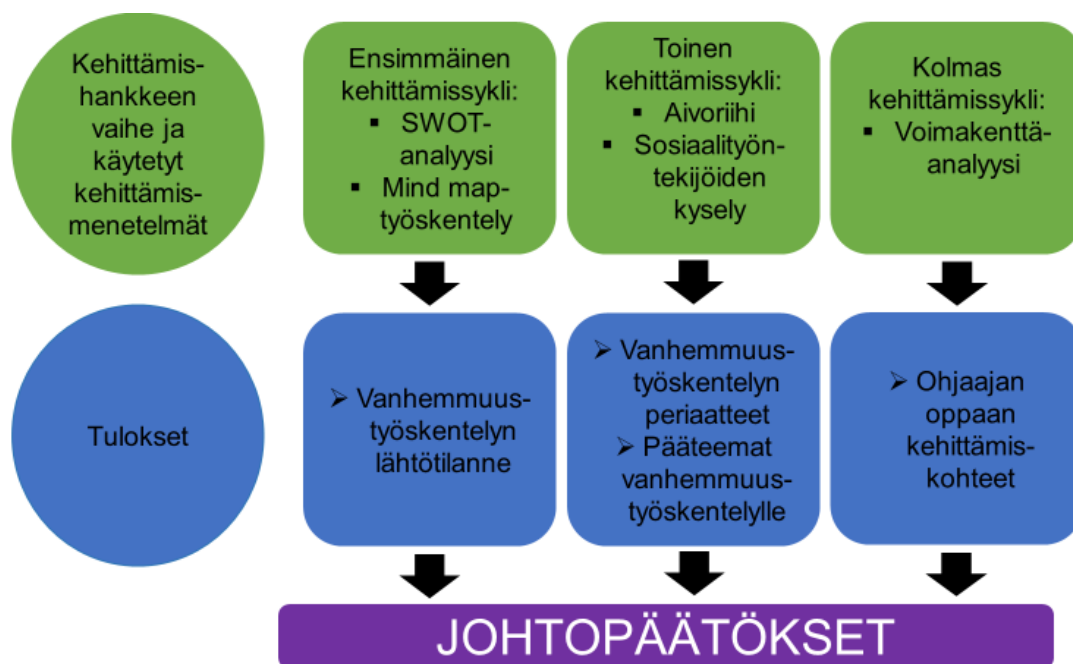
6.2 Kehittämishankkeen spiraalimalli ja tulosten muodostuminen

Kehittämishankkeemme kokonaisprosessin suunnittelussa noudatimme spiraalimallin mukaista etenemistapaa: ensin suunnittelimme alustavan suunnitelman kaikille neljälle työpajalle, mutta tarkempi jokaisen työpajan suunnitelma kehittyi sitä mukaa, kun työpajat etenevät. Spiraalimallin mukaisesti siis suunnittelimme yhden työpajan, toteutimme sen, havainnoimme kokemaamme ja näkemäämme, teimme reflektiota, saimme tuloksia ja suunnittelimme oppimamme pohjalta seuraavaa työpajaa. Koska valitsimme kehittämishankkeeseemme lähestymistavaksi toimintatutkimuksen, meidän oli työpajojen suunnittelussa oleellista kiinnittää huomiota siihen, että niissä käytettiin monipuolisesti erilaisia osallistavia menetelmiä. Osallistavien menetelmien lisäksi työpajoissa oli sekä Viisikon oman henkilökunnan että vierailevien henkilöiden puheenvuoroja. Kehittämishankkeemme sisälönanalyysi toteutettiin teoriaohjaavasti.

KUVIO 7. Kehittämishankkeen eteneminen spiraalimallin mukaan.

Kehittämishankkeemme tulokset muodostuivat kehittämishankkeen aikana alla olevan kaavion (ks. kuvio 8) mukaisesti. Tarkemmin avaamme tuloksia jokaisen kehittämishankkeen tuloksia syklien vaiheita läpikäydessämme.

KUVIO 8. Kehittämishankkeen tulosten muodostuminen.

6.3 Kehittämishankkeen ensimmäinen sykli

Ensimmäisessä ohjausryhmän kokoontumisessa kävimme läpi alustavaa tutkimussuunnitelmaamme ja määrittelimme vielä tarkasti kehittämishankkeen tavoitteen. Ideoimme kehittämishankkeen etenemisvaiheita ja sovimme työpajojen lukumääristä ja päivämääristä. Ensimmäisessä ohjausryhmässä syntyi myös ajatus kyselylomakkeen tekemisestä sosiaalityöntekijöille.

Ennen toista ohjausryhmää lähetimme sähköpostitse ohjausryhmälle nähtäväksi alustavan suunnitelmamme työpajojen rungosta. Toisessa ohjausryhmässä ideoimme ja suunnittelimme hahmotelmamme pohjalta ensimmäisen työpajan kulkua ja tarkensimme suunnitelmaa. Sovimme myös ohjausryhmään kuuluvien ammattitaidon hyödyntämisestä ensimmäisessä työpajassa. Lisäksi päätimme toteuttaa Kasvula-osaston työntekijöille

vanhemmuustyöskentelystä SWOT-analyysin ennen ensimmäistä työpajaa. SWOT-analyysin arveltiin olevan hyvä keino orientoida työntekijöitä työpajoihin ja kartoittaa heidän näkemyksiään nykyhetkestä. SWOT toteutettiin laittamalla nelikenttään jaettu pahvi Kasvula-osaston henkilökunnan huoneen seinälle kaksi viikkoa ennen ensimmäistä työpajaa.

Ensimmäiselle työpajalle asetimme kolme tavoitetta: ensimmäisenä tavoitteena oli motiivoida ja innostaa työyhteisöä vanhemmuustyön kehittämiseen. Toisena tavoitteena oli kirkaistaa työyhteisön jäsenille sitä, mitä työpajojen myötä ollaan tekemässä ja miksi. Kolmantena tavoitteena oli kartoittaa, mitä asioita vanhemmuustyöskentely jo pitää sisällään Kasvula-osastolla ja mitä tulisi kehittää. Ensimmäisessä työpajassa tunnelma oli aluksi hiukan jännittynyt. Työpajan ohjelman läpikäymisen jälkeen kerroimme taustaa tälle kehittämishankkeelle ja esittelimme opinnäytetyömme taustateorian. Alun jäähmyyden jälkeen tunnelma rentoutui pian toteutettuumme ”jään murtamiseksi” ja esittäytymistä varten tehdyn Cocktails-harjoituksen. Harjoituksessa post it-lapulle kirjoitettiin oman nimen lisäksi jokin itselle energiaa ja hyvää mieltä antava asia sekä omat odotukset työpajatyöskentelyä kohtaan. Kaikki työpajaan osallistujat tunsivat toisensa lukuun ottamatta Katri Hytöstä, tämän opinnäytetyön toista tekijää. Harjoituksen myötä Katri pääsi hiukan tutustumaan työpajan osallistujiin ja jokainen pääsi rentoutumaan jutellen hiukan niitä näitä. Harjoituksen lopuksi odotuksista tehtiin lyhyt yhteenveto keskustellen ja post it-laput koottiin seinälle. Odotukset voidaan tiivistää seuraavasti: avoimin mielin mukaan tulo, rakentava keskustelu ja pohdinta vanhemmuustyöskentelystä, hyvän, käyttökelpoisen ja selkeän mallin luominen, yhteisen ajan arvostus, perhetapaamisiin/vanhemmuustyöskentelyyn vinkkien saaminen.

Esittäytymisen jälkeen siirryimme niin kutsuttuun ”tuuletus”-vaiheeseen. Tuulettamisen tarkoituksena oli se, että jokainen työntekijä saa tuoda esiin omat epäilyksensä, pelkonsa ja kaikenlaiset negatiiviset ajatuksensa vanhemmuustyöskentelyä kohtaan. Tähän käytimme Me-we-us-menetelmää. Ajan säästämisen vuoksi toteutimme tämän työskentelyn kaksivaiheisena kolmevaiheisen sijaan. Jokainen kirjasi ajatuksiaan post it-lapuille, jonka jälkeen kävimme kierroksen, jossa jokainen sai kaikille yhteisesti kertoa omia tunnelmiaan. Tuulettaminen toi esiin monenlaisia huolenaiheita vanhemmuustyöskentelyyn liittyen. Huolenaiheissa nousi esiin seuraavat teemat: resurssikysymykset (onko vanhemmuustyöskentelyyn riittävästi aikaa/resursseja? Onko parityöskentely mahdollista? Kuinka työntekijöiden jaksaminen otetaan huomioon?), perheisiin liittyvät haasteet (motivaatio/sitoutuminen työskentelyyn, useamman huoltajan kanssa työskentely, sosiaalityöntekijän rooli (liialliset odotukset/vaatimukset), tapaamisia varten puuttuu tila Kasvula-osastolta, nuorten näkökulma versus huoltajan näkökulma – mihin ohjaajan tulee keskittyä, oman ammattitaidon riittävyys, oikea-aikaisen tuen antaminen).

Seuraavaksi luimme Pesäpuu ry:n kirjasta Voimatarinat lastensuojelussa nuoren puheenvuoron otsikolla Kokemus opettaa. Tämän tekstin tarkoituksena oli motivoida meitä kaikkia työskentelyyn vanhemmuustyöskentelyn kehittämiseksi. Toisena motivointikeinona käytimme SWOT-analyysin läpikäymistä nostamalla esiin keskeiset asiat analyysistä.

Seuraavaksi Viisikon psykologi piti puheenvuoron, jossa hän kävi lyhyesti läpi oleellisesti vanhemmuustyöskentelyyn vaikuttavia asioita: sietoikkuna, kriisi, dissosiaatio ja vakauttaminen. Tämän jälkeen Puhtila-osaston työntekijät kertoivat siitä, miten heidän osastollaan vanhemmuustyöskentelyä tehdään. Vanhemmuustyöskentelyn mallin kehittämistä ajatellen seuraavaksi lähdimme kartoittamaan Kasvula-osastolla jo käytössä olevia vanhemmuustyöskentelyn tapoja ja menetelmiä. Lisäksi pohdimme vanhemmuustyöskentelyn kehittämiskohteita. Tätä työskentelyä varten jakauduimme kahteen ryhmään ja toteutimme työskentelyn mind map-menetelmällä.

Elämänjana on yksi vanhemmuustyöskentelyssä käytettävistä menetelmistä. Jotta työntekijän on helpompaa käyttää mitä tahansa menetelmää vanhemmuustyöskentelyssä, hänellä tulee olla ensin oma kokemus menetelmän käytöstä. Tästä syystä annoimme ikään kuin kotitehtäväksi työntekijöille tehdä oman elämänjansa ennen seuraavaa työpajaa. Elämänjanasta lähetettiin tarkempi ohjeistus sähköpostitse työpajan jälkeen.

Ensimmäisen kehittämissyklin tulokset

Ensimmäisen työpajan myötä saimme selville lähtötilanteen, josta vanhemmuustyöskentelyn mallin ja ohjaajan oppaan kehittäminen alkoi. SWOT-analyysi antoi arvokasta taustatietoa työntekijöiden näkemyksistä vanhemmuustyöskentelyn vahvuuksista, heikkouksista, mahdollisuuksista ja uhista.

SWOT-analyysin mukaan vanhemmuustyöskentelyn vahvuuksiksi työyhteisössä nähtiin halu ja motivaatio kehittää sekä sopivan ”kuormituksen” saaminen oikealla suunnittelulla. Vanhemmuustyöskentelyn mahdollisuuksiksi mainittiin selkeys, struktuuri, tasalaatuisuus, omanlaisen mallin luominen ja realismi arkityöstä. Vanhemmuustyöskentelyn heikkouksiksi oli mainittu ainoastaan turhautuminen/kyllästyminen muutoksiin. Uhkina pidettiin resurssien vähyyttä, liikoja odotuksia, liikoja vaatimuksia, liian suurta ohjaajien iltavuorojen määrää ja yksilötyöskentelyn jäämistä vähäiseksi. Uhia ja heikkouksia käsitelimme erittäin laajasti tuulettamisvaiheessa. SWOT-analyysi kuvasti hyvin myös ensimmäisen työpajan välittämää työntekijöiden tunnelmaa vanhemmuustyöskentelyn kehittämistä kohtaan ja eräs osallistuja kiteytti osuvasti: nähdäänkö vanhemmuustyöskentely tällä hetkellä enemmän uhkana vai mahdollisuutena?

Mind map-työskentelyn avulla meille selvisivät jo käytössä olevat vanhemmuustyöskentelyn tavat ja menetelmät ja meille selkiintyi myös se, mitä työntekijät toivovat vanhemmuustyöskentelyn mallin pitävän sisällään. Kasvula-osaston vanhemmuustyöskentelyksi koettiin perhetapaamiset, (sekä yksin huoltajan kanssa että yhdessä nuoren ja huoltajan kanssa toteutettavat tapaamiset), huoltajan haastattelulomake, haku- ja tuontilanteissa tapahtuvat kohtaamiset, huoltajan tukeminen yhteistyössä muiden perheen verkostojen kanssa, kotijaksoille asetettavat tavoitteet ja säännöt ja puhelut. Kehittämisen kohteiksi koettiin resurssit (työskentelylle kaivattiin riittävää rauhaa), perhetapaamisiin kaivattiin sovellettavissa olevia teemoja ja malleja ja lisäksi esiin tuotiin se, että työntekijällä täytyy olla mahdollisuus työskennellä omalla tyylillään.

6.4 Kehittämishankkeen toinen sykli

Kolmannessa ohjausryhmässä arvioimme ensimmäistä työpajaa. Kävimme läpi laatimaan sosiaalityöntekijöiden kyselylomaketta ja muokkasimme sitä (kyselyn kysymykset löytyvät liitteestä 1 ja kyselyn saatekirje liitteestä 2). Tarkensimme tulevien työpajojen suunnitelmia. Toinen ja kolmas työpaja toteutettiin osittain samansisältöisinä. Kummassakin työpajassa tavoitteenamme oli tutustua Silta-työskentelyyn, sillä Silta-työskentely on Kasvula-osaston vanhemmuustyöskentelyn taustateoria. Toiselle työpajalle toiseksi tavoitteeksi asetimme kartoittaa sitä, mitä vanhemmuustyöskentelyn mallin tulee sisältää. Kolmannessa työpajassa työskentelyä jatkettiin kartoituksesta eteenpäin ja tavoitteeksi asetimme pohtia tarkemmin, mitä vanhemmuustyöskentelyn eri teemat pitävät sisällään.

Kummankin työpajan aloitimme purkamalla kotitehtävänä ollutta oman elämänjanan tekemistä. Jokainen sai vapaasti kertoa, mitä tunteita/kokemuksia/ajatuksia elämänjanan tekeminen itsessä herätti. Tämän jälkeen toisessa työpajassa Viisikon psykologi kertoi omasta tavastaan työskennellä elämänjanan parissa asiakkaiden kanssa. Kolmannessa työpajassa puolestaan Puhtila-osaston työntekijät kertoivat heidän tavastaan työstää elämänjanaa. Kummassakin työpajassa seuraavana ohjelmassa oli Silta-työskentelyyn perehtyminen opinnäytetyöntekijöiden koostaman PowerPoint-esityksen avulla.

Toisen työpajan varsinaisen työskentelyosuuden toteutimme siten, että mietimme aivoriihenä sitä, mitä asioita (konkreettiset asiat, kuten lomakkeet, työskentelyn sisällöt, työvälineet) vanhemmuustyöskentelyn oppaan tulee sisältää. Jokainen osallistuja sai vapaasti tuoda omia ajatuksiaan esiin. Kirjasimme asiat mahdollisimman tarkasti tietokoneelle ja post-it-lapuille, jotka laitettiin kaikkien nähtäville fläppitaululle.

Kolmannessa työpajassa työskentely eteni siis muutoin samaan tapaan kuin toisessa työpajassa, mutta varsinaisessa työskentelyosuudessa kävimme läpi edellisen työpajan

tuotokset ja jatkoimme työskentelyä aivoriihimenetelmällä siten, että jakauduimme kahden ryhmään ja jaoimme ryhmille teemat, joiden sisältöä he saivat lähteä syventämään. Ensimmäisen ryhmän teemat olivat sijoituksen herättämät tunteet, vuorovaikutus, huoltajan/nuoren roolit perheessä, nuoren fyysis-psykkis-sosiaalinen kehitys ja toisen ryhmän teemat olivat perheen tarina, arjen sujuminen ja tulevaisuuden visiointi. Ryhmät saivat pohtia seuraavia kysymyksiä: Mitä työmenetelmiä näissä teemoissa voisi käyttää? Mitä alateemoja teemat pitävät sisällään? Mitä lomakkeita mahdollisesti tarvitaan? Mitä kysymyksiä työntekijä voi teemasta perheeltä kysyä?

Päätimme kummankin työpajoista lyhyeen palautekeskusteluun työpajasta ja lisäksi osallistujat saivat esittää toiveita neljännelle eli viimeiselle työpajalle. Työntekijät toivoivat lastensuojelun toimintayksikkö Salinkallion perhekuntoutusohjaajan tulevan esittelemään heidän tekemäänsä vanhemmuustyötä.

Sosiaalityöntekijöiden kysely: Kysely on enemmän määrällisen tutkimuksen menetelmä kuin laadullisen tutkimuksen menetelmä. Päädyimme kuitenkin käyttämään kyselyä tässä kehittämishankkeessa siksi, että vaikka kehittämishankkeellemme olisi hyödyksi saada myös sosiaalityöntekijöiden näkemykset kuuluviin, sosiaalityöntekijöiden näkemykset eivät kuitenkaan muodosta hankkeemme kannalta oleellisinta tiedonhankkimisväylää. Sosiaalityöntekijät ovat tunnetusti erittäin työllistettyjä, joten lisäksi oletimme, että kyselyyn vastaamiseen heiltä löytyisi helpommin pieni hetki kuin esimerkiksi kasvokkain toteutettavaan teemahaastatteluun. Kehittämishankkeemme kannalta oleellista on myös se, että kyselyn avulla sosiaalityöntekijöille välittyä tietoa Kasvula-osaston kehittämishankkeesta.

Toteutimme kyselyn Webropol-järjestelmällä, johon laadimme viisi kysymystä sisältäneen kyselylomakkeen. Yksi lomakkeen kysymyksistä oli suljettu kysymys ja neljä kysymystä oli puoliavoimia kysymyksiä. Alun perin kyselyn vastausaika oli 6.3.-31.3.2019. Pidensimme vastausaikaa 14.4.2019 saakka, koska määräaikaan mennessä vastauksia oli tullut niukasti.

Toisen kehittämissyklin tulokset

Toisen työpajan jälkeen kävimme aivoriihimenetelmällä kirjatut asiat läpi ja raakamateriaalista keräsimme teemoittelun avulla alustavana tuloksena yleiset periaatteet/toimintatapoihin liittyvät käytännöt vanhemmuustyöskentelyyn Kasvula-osastolla ja vanhemmuustyöskentelyn oppaaseen. Nämä periaatteet hioutuivat ja tiivistyivät kehittämishankkeen aikana. Yleiset periaatteet/toimintatapoihin liittyvät käytännöt ovat:

- Aloituskavake + tavoitteet (tavoitteet myös vanhemmuustyöskentelylle tulisi sopia jo asiakassuunnitelmaneuvoittelussa)
- Asiakkaiden näkökulmasta selkeys: mihin perheen tulee sitoutua?
- Selkeä ja joustava malli
- Hyvä kohtaaminen, asiakkaan kuuntelu, ilmapiirin luominen, puhuminen
- Luottamus, sitouttaminen, vakauttaminen
- Voimavarakeskeinen työote
- Tasapuolisuus vanhemmuustyöskentelyssä: Tietyt teemat tulisi käytyä kaikkien asiakasperheiden kanssa.
- Tilaa akuuteille asioille: ”tulipalojen sammutusta”
- Lomakkeet tarkoituksenmukaisia (toimivat hyvänä apuvälineenä, mutta eivät ole välttämättömyys)
- Tavoite: Työskentely työparityöskentelynä niin, että toinen työparista olisi aina sama. Jatkumon ja luottamuksen syntymisen kannalta työntekijöiden vaihtuvuuden tulisi olla mahdollisimman vähäistä! Työparityöskentely antaa työntekijälle myös oikeudellisen suojan.
- Olisiko mahdollista, että kummatkin omaohjaajat olisivat ensimmäisessä tapaamisessa mukana? Ja jatkossa vähintään toinen omaohjaajista olisi paikalla? Jakamisen ja purkamisen mahdollisuus on tärkeää.
- Jonkin verran nuoria siirtyä Salinkalliolta, joten tarvitaan luonteva jatkumo tiedon siirtoon, jotta työtä ei aina aloiteta uudestaan.
- Tapaamistiheys?
- Vanhemmuustyöskentelyn monimuotoisuuden näkyväksi tekeminen (tapaamiset, puhelut, haku- ja tuontitilanteet -> Efficiaan myös tehdään näkyväksi vanhemmuustyöskentelyyn käytetty aika)
- Ensimmäisten tapaamisten teemana on tutustuminen.
- Eteneminen asiakkaan mukaan. (Asiakas on eri kohdassa kuin me, joten sen kuuleminen on tärkeää! Missä kohdin voimme asiakasta auttaa?)
- Vanhemmuustyöskentelyn malli voi toimia ”tsekkauslistana”: olemmeko käsitelleet teemoja riittävästi ja monipuolisesti?
- Erilaisten työvälineiden käyttö: lomakkeet, Kolmen talon malli, erilaiset kortit...
- Kotikäynnit: Olisiko hyödyksi, jos kotikäynnille olisi joku lista, mihin asioihin on hyvä kiinnittää huomiota?
- Tunnetyöskentely

Näistä edellä luetelluista asioista nostimme teorian tietoon peilaten vanhemmuustyöskentelyä ohjaaviksi periaatteiksi ohjaajan oppaaseen seuraavat asiat: lapsen edun

ensisijaisuus, hyvät vuorovaikutustaidot, luottamuksellinen vuorovaikutussuhde, dialoginen työote, voimavara- ja ratkaisukeskeinen työote, vakauttaminen ja yhdenvertaisuus.

Luimme vielä tarkasti toisen työpajan aivoriihityöskentelyn materiaalia, koska tavoitteenamme oli löytää materiaalista pääteemat vanhemmuustyöskentelylle. Teemoittelimme esiin nousseita vanhemmuustyöskentelyn aiheita, joiden pohjalta nostimme vanhemmuustyöskentelyn pääteemoiksi seuraavat asiat: sijoituksen herättämät tunteet, vuorovaikutus, huoltajan/nuoren roolit perheessä, nuoren fyysis-psykkis-sosiaalinen kehitys, perheen tarina, arjen sujuminen ja tulevaisuuden visiointi. Kolmannen työpajan aivoriihityöskentelyn pohjalta muodostimme ohjaajan oppaaseen apukysymyksiä teemojen alle.

Sosiaalityöntekijöiden kysely. Pidennetystä vastausajasta huolimatta saimme sosiaalityöntekijöiden kyselyyn vain kolme vastausta. Tarkoituksenamme oli analysoida kyselystä saatu aineisto soveltaen laadullisen aineiston käsittelyvaiheita, jotka ovat litterointi, aineistojen yhteismitallistaminen, aineistoon perehtyminen lukemalla, aineiston luokittelu ja tiivistäminen ja aineiston tulkinta (Kananen 2015, 160). Tutkimusaineistomme muodosti erittäin pienen aineiston. Webropol-ohjelmasta saimme vastaukset kysymyksiin kirjallisessa muodossa, joten litterointia ei tarvinnut tehdä. Perehdyimme aineistoon huolellisesti lukemalla ja pohdiskelemalla sitä. Aineistoa ei ollut tarpeen tiivistää aineiston pienen koon vuoksi.

Kyselystä saimme seuraavia tuloksia: Kolmesta vastaajasta kaksi oli sijoittanut lapsia Kasvula-osastolle. Sosiaalityöntekijät olivat olleet tyytyväisiä Kasvula-osaston työskentelyssä siihen, että vanhemmuustyöskentelyä on toteutettu melko aktiivisesti ja yhteydenotot vanhempiin ovat toimineet. Sosiaalityöntekijät toivoivat, että kun he sijoittavat nuoren Kasvula-osastolle, vanhemmuustyölle olisi mallinnus, jossa määriteltäisiin suuntaa antavasti tapaamisten tiheys, vanhemmuustyöskentelyyn osallistujat ja teemat, joita tapaamisissa käsitellään. Vanhemmuustyöskentelyssä toivotaan otettavan huomioon yksilölliset painotukset. Vanhemmuustyöskentelyn toivottiin pitävän sisällään kartoitusta vuorovaikutuksesta, keskustelua vanhempien ja lapsen kanssa yhdessä ja erikseen, tapaamisia usean kerran viikossa ja tapaamisia perheen kotona. Vanhemmuustyöskentelyn toivottiin olevan intensiivistä, tehokasta ja tavoitteellista ja siinä toivottiin käytettävän monipuolisesti erilaisia menetelmiä. Lisäksi toivottiin, että vanhemmuustyöskentelystä tulisi myös kirjallista materiaalia, jonkinlainen yhteenveto tai muu vastaava.

Kasvula-osaston vanhemmuustyöskentelyssä sosiaalityöntekijät näkivät kehittämisen kohteiksi vanhemmuustyöskentelyn mallinnuksen kehittämisen ja työntekijöiden liian vähäiset resurssit esimerkiksi kotikäynteihin ja vanhempien aktivointiin. Vanhemmuustyöskentelyltä toivottiin kuulemista, kunnioitusta, luottamusta ja dialogia, jonka lisäksi vaikeatkin asiat

toivottiin otettavan puheeksi viipymättä. Lisäksi eräs vastaaja unelmoi yhteisistä vanhemman ja nuoren toiminnallisista tapaamisista heidän keskinäisen vuorovaikutuksensa tukemiseksi.

Sosiaalityöntekijöiden kyselyn tulokset vahvistivat niukasta vastausten lukumäärästä huolimatta sitä, että myös sosiaalityöntekijät pitävät vanhemmuustyöskentelyn kehittämistä tarpeellisena ja hyödyllisenä. Sosiaalityöntekijöiden näkemykset olivat hyvin yhteneväisessä linjassa ohjaajien kokemien kehittämistarpeiden kanssa, joten kysely vahvisti suunnata, johon olimme jo muutenkin vanhemmuustyöskentelyä Kasvula-osastolla kehittämässä.

6.5 Kehittämishankkeen kolmas sykli

Ennen neljättä ohjausryhmää koostimme jo pidetyistä työpajoista materiaalin pohjalta ohjaajan opasta ja työstimme neljännen työpajan runkoa ja lähetimme ne sähköpostitse ennen ohjausryhmää tapaamista ohjausryhmän jäsenille nähtäväksi. Ohjausryhmässä keskustelimme ohjaajan oppaan sisällöistä ja rakenteesta sekä lisäsimme hieman sisältöä neljännen työpajan suunnitelmaan.

Neljännen työpajan tavoitteeksi asetimme käydä läpi vanhemmuustyöskentelyn mallia ja kerätä ohjaajien näkemyksiä mallista. Toisena tavoitteena työpajalle asetimme innostaa, tsemjata ja sitouttaa ohjaajia vanhemmuustyöskentelyyn. Olimme siis työstäneet mallia eli ohjaajan opasta jatkuvasti työpajoissa tehtyjen työskentelyjen pohjalta ja nyt kävimme sitä läpi työpajassa. Tässä vaiheessa ohjaajan oppaasta oli kirjoitettu vasta hyvin raakilemainen versio, mikä oli tarkoituksenmukaista, jotta ohjaajilla säilyi edelleen runsaasti vaikutusmahdollisuuksia oppaan rakennetta ja sisältöä ajatellen.

Saimme työpajaan vieraaksemme lastensuojelun toimintayksikkö Nikkilän ja lastensuojelun toimintayksikkö Salinkallion perhekuntoutusohjaajat, jotka aloittivat työpajan kertomalla heidän työyksiköissään tehtävästä vanhemmuustyöskentelystä. Tämän jälkeen esittelimme ohjaajan opasta ja purimme lyhyesti sosiaalityöntekijöille tehdyn kyselyn tuloksia. Vanhemmuustyöskentelyn mallia eli ohjaajan opasta työstimme voimakenttäanalyysin mukaisesti. Jakauduimme kolmeen ryhmään, jossa jokainen ryhmä sai analysoida mallin plussia ja miinuksia. Ryhmät tekivät käymästään keskustelusta muistiinpanot. Purimme ryhmien tuotokset yhdessä ja mietimme keinoja, joilla voisimme ratkaista tai ainakin vähentää mallissa vielä ilmeneviä kehittämiskohteita. Työpajan lopuksi keräsimme kirjallisen palautteen (ks. liite 3) kevään aikana toteutuneesta työpajatyöskentelystä ja kävimme lyhyen suullisen palautekeskustelun.

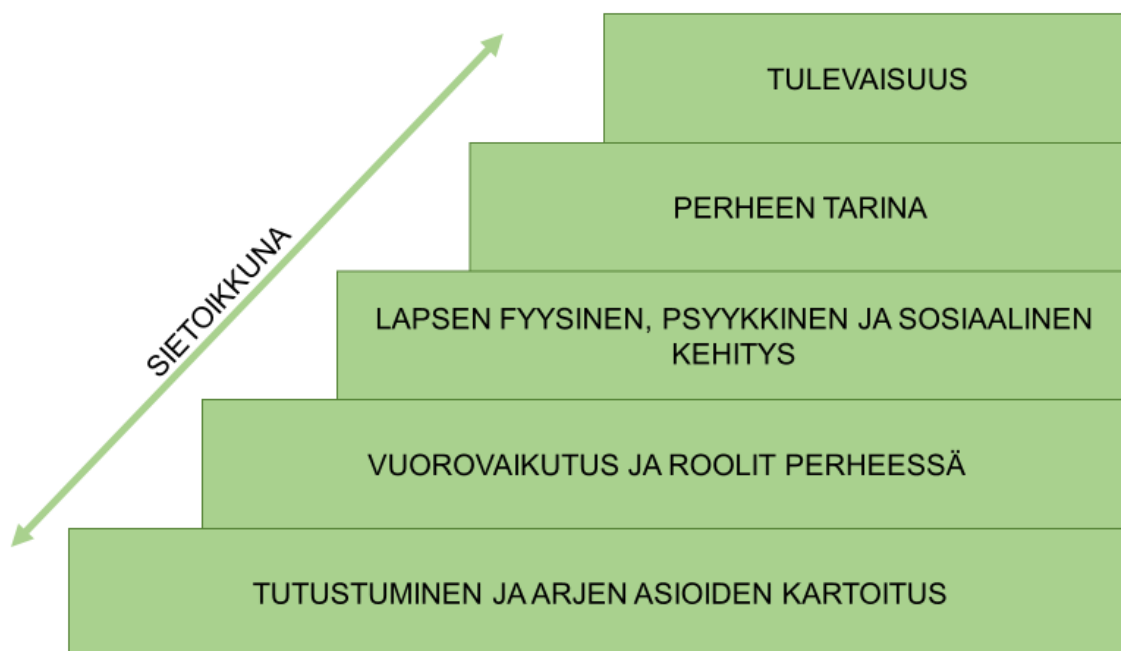
Viides ohjausryhmä järjestettiin neljännen työpajan jälkeen. Neljännen työpajan jälkeen työskentelimme ohjaajan oppaan parissa ahkerasti ja jälleen ennen viidettä ohjausryhmää lähetimme sen sähköpostitse etukäteen ohjausryhmälle tutustuttavaksi. Viidennessä ohjausryhmässä arvioimme kevään aikana toteutunutta työpajaprosessia ja saimme palautetta ja kehittämisehdotuksia ohjaajan oppaasta sekä opinnäytetyöstämme.

Kuudes ohjausryhmä kokoontui elokuussa 2019 kesän jälkeen. Tähän mennessä olimme työstäneet ohjaajan opasta mielestämme melko valmiiseen ja lopulliseen muotoon ja ohjausryhmän kokoontumisen tarkoituksena olikin käydä vielä tarkasti yhdessä läpi opasta. Saimme runsaasti positiivista palautetta tehdystä työstä ja yhdessä tarkensimme joitakin kohtia oppaasta. Ideoimme oppaan ulkoasua ja saimme vinkin pyytää oppaan kuvittamiseen apua PHHYKY:ssä työskentelevältä perhetyöntekijältä. Lisäksi työstimme vanhemmille annettavaa esitettä: mietimme, mitä sen tulee sisältää.

Ohjausryhmän tapaamiset olivat erittäin antoisia ja ne veivät opinnäytetyöprosessiamme ja ohjaajan oppaan laatimista erinomaisesti eteenpäin. Moniammatillisessa ohjausryhmässä keskustelu kävi vilkkaana ja uusia näkökulmia syntyi. Viimeisessä ohjausryhmässä eräs osallistujista totesi, että ohjausryhmät ovat heillekin olleet hyviä pysähtymisen paikkoja tärkeiden asioiden äärelle. Oppimista ja oivaltamista tapahtui siis meissä kaikissa.

Kolmannen kehittämissyklin tulokset

Neljännessä työpajassa ryhmätyöskentelyn aikana yhdessä ryhmässä visioitiin Kasvulosaston niin sanottu porrasmalli, joka tekee hienosti näkyväksi vanhemmuustyöskentelyn teemat. Lisäksi porrasmallissa on näkyvissä sietoikkunan käsite, joka tulee ottaa huomioon jatkuvasti vanhemmuustyöskentelyssä. Tätä kaaviota (ks. kuvio 9) pidämme kehittämissankkeessamme syntyneenä tuloksena.

KUVIO 9. Vanhemmuustyöskentelyn teemat.

Neljännän työpajan ryhmätyöskentelystä saimme myös kehittämiskohteita, joiden avulla saimme koostettua ohjaajan oppaan lopulliseen muotoonsa. Ohjaajan opas sai kiitosta selkeydestään, monipuolisuudesta, hyödyntämiskelpoisuudesta uuden työntekijän perehdytyksessä, erilaisten menetelmien esiintuomisesta ja teemoista. Mallin koettiin tuovan hyvin sekä huoltajan että nuoren ajatukset esiin ja hyvänä koettiin myös, että malli tekee olemassa olevan työn näkyväksi. Ohjaajan opasta toivottiin vielä kehitettävän seuraavilla tavoilla: otsikoita toivottiin yhdisteltävän laajemmiksi kokonaisuuksiksi, menetelmiä ja työvälineitä toivottiin listattavan lisää sekä lisäksi toivottiin lisättävän perheen talouteen liittyviä kysymyksiä nostettavaksi esille huoltajien kanssa tehtävässä työskentelyssä.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämä kehittämishankkeemme lähti liikkeelle Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman mukaisesta kehittämistarpeesta Kasvula-osastolla. LAPE:ssa keskeisenä asiana pidetään lapsen edun toteutumista, joka halutaan mahdollistaa pitämällä huolta siitä, että lapsella on suotuisa kasvu- ja oppimisympäristö ja tukemalla hänen koko perheensä hyvinvointia. Palvelujärjestelmän kehittämisessä huomiota kiinnitetään kaikille yhteisiin ja ennaltaehkäiseviin palveluihin, vanhemmuuden tukemiseen, varhaiseen tukeen ja hoitoon. (Valtioneuvosto 2018.) Kehittämishankkeessamme olemme keskittyneet vanhemmuuden tukemiseen vanhemmuustyöskentelyn avulla. Huoltajien hyvinvointi vaikuttaa merkittävästi lasten ja nuorten hyvinvointiin, ja näin ollen onkin oleellista, että nuoren avohuollon sijoitus aloittaa aina työskentelyn myös huoltajan/huoltajien kanssa. Kuten HuosTa-hankkeen tutkimus (Heino ym. 2016) kertoo lasten kodin ulkopuolelle sijoitukseen vaikuttaneista syistä, syyt lastensuojelun asiakkuuksien takana ovat hyvin moninaiset. Lastensuojelun asiakasperheissä tarvitaan aina tukea vanhemmuuteen. Kananajan mukaan lasten sijoituksia kodin ulkopuolelle voidaan vähentää, kun lastensuojelun avohuollossa perheille annettavaa tukea vahvistetaan (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019). Vanhemmuustyöskentelyn kehittäminen ja siihen panostaminen on siis erittäin kannattavaa.

Kehittämishankkeemme tuloksena syntyivät vanhemmuustyöskentelyä ohjaavat periaatteet, jotka ovat lapsen edun ensisijaisuus, luottamuksellinen vuorovaikutussuhde, hyvät vuorovaikutustaidot, dialoginen työote, yhdenvertaisuus, voimavara- ja ratkaisukeskeinen työote ja vakauttaminen. Asiakkaan kunnioittaminen ja luottamus ovat myös Pohjolaisen (2017, 94-95) tutkimuksessa perhetyöntekijöiden keskeiseksi kokemia periaatteita: luottamus mahdollistaa myös vaikeiden asioiden käsittelyn ja kuntoutumisen. Myös Kasvula-osaston työntekijät kokivat, että jokainen asiakas täytyy kohdata yksilöllisesti ja kunnioittavasti, jotta nuoren kuntoutuminen ja nuoren kotiinpaluu ovat mahdollisia.

Dialogisuus nousee sosiaalialan kirjallisuudessa ja tutkimuksissa tällä hetkellä yhdeksi keskeiseksi asiaksi työn onnistumisen kannalta. Sudenlehti (2018, 58) kuvaa dialogin merkitystä näin: ”Mahdottomissa tilanteissa on keskeistä luoda dialogeja, joiden tunnelma on optimistinen, innostunut ja kiinnostunut. Asiakas näkee auttajan hymyn ja toivon introjisoiden sen itseensä.” Dialogiin pääseminen ei aina ole kuitenkaan yksinkertaista: Ikonen (2016, 77) tuo esille, että lastensuojelun pakkotoimenpiteet vaikuttavat dialogiin ja Pohjolaisen (2019, 90) mukaan perhetyön aloittaminen aiheuttaa huoltajissa jännitystä, koska lastensuojeluun liittyy kontrollointia ja tarkkailua. Kasvula-osaston työntekijät kertoivat työpajoissa huoltajien sitouttamisen vanhemmuustyöskentelyyn olevan toisinaan haastavaa, jolloin dialogiin pääsy on hankalaa.

Yhtenäisillä palvelukokonaisuuksilla halutaan estää yhteiskunnassamme eriarvoistumista (Aula 2019a). Kasvula-osaston työntekijät kokivat tärkeänä, että ohjaajan oppaan avulla vanhemmuustyöskentelystä tulisi perheille yhdenvertaisempaa, laadultaan tasaista ja perheille kohdennettua. Eriarvoistumisen estäminen on yhteiskunnassamme suuri haaste ja eriarvoisuuden vaara piilee monissa yhteiskuntamme palveluissa. Ohjaajan opas on yksi pieni askel yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Kehittämishankkeemme tuloksena vanhemmuustyöskentelyn teemoiksi muodostuivat tutustuminen ja arjen asioiden kartoitus, vuorovaikutus ja roolit perheessä, lapsen fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen kehitys, perheen tarina ja tulevaisuus. Nämä teemat pitävät sisällään hyvin tavallisia arjen asioita, mutta varhaisen tuen näkökulmasta ne ovat erittäin oleellisia asioita. Pohjolaisen (2019, 119) mukaan perhetyö on ohjauksellista muutostyötä, jossa työntekijöiden tehtävänä on edistää perheessä kasvuympäristön muuttumista lapselle turvallisempaan suuntaan. Hoivaeettinen lähestymistapa ottaa huomioon vanhempien tunteet ja jaksamisen, mutta samalla siinä tuodaan esiin vanhemmille heidän vastuutaan lapsistaan. Ohjauksellisessa muutostyössä työntekijöiden, vanhempien ja lasten todellisuudet ovat yhtä aikaa läsnä, ja ohjaus keskittyy lapsen edun etsimiseen. (Pohjolainen 2019, 119.) Kaikissa vanhemmuustyöskentelyn teemoissa keskeistä on työntekijän, huoltajan ja nuoren pysähtyminen nuoren asioiden äärelle: nuoren näkökulman tuleminen vanhempien tietoisuuteen on oleellista.

Kuten kaikki vuorovaikutussuhteessa tapahtuva työ, myös vanhemmuustyöskentely Kasvula-osastolla lähtee aina liikkeelle tutustumisesta. Tutustuminen muodostaa pohjaa luottamuksen syntymiselle. Tutustus- ja arjen asioiden kartoituksen vaiheessa työntekijä, huoltaja ja nuori yhdessä dialogissa muodostavat käsitystä perheen kokonaistilanteesta sekä siitä, mitkä asiat perheessä ovat hyvin ja mihin asioihin vanhemmuustyöskentelyssä on tarpeen paneutua. Eriksson ja Arnkil (2012, 11) kirjoittavat, että on tärkeää löytää perheen voimavarat, jotta voidaan yhdessä löytää oikeanlaisia tukitoimia perheelle. Kun työntekijä näkee perheessä hyviä asioita, se lisää perheen toiveikkuutta ja uskoa parempaan tulevaisuuteen.

Lähestulkoon aina, kun nuori sijoitetaan avohuollon tukitoimenpiteenä, perheen sisäisessä vuorovaikutuksessa ja rooleissa on haasteita, minkä vuoksi vuorovaikutuskysymysten parissa työskentely kuuluu vanhemmuustyöskentelyyn. Vuorovaikutuksen parantumiseen nuoren ja huoltajan välillä kiinnitetään huomiota, koska vuorovaikutus heijastaa nuoren ja huoltajan välistä kiintymyssuhdetta. Kiintymyssuhteen parantamisella tavoitellaan sitä, että huoltajalla kasvaisi ymmärrys nuorensa mielen toimintaan ja huoltaja pystyisi paremmin ymmärtämään omia reaktioitaan ollessaan vuorovaikutuksessa nuoren kanssa

(Sinkkonen 2015a, 37). Kestilä (2016, 146) kirjoittaa rakkauden ja kiintymyksen lapsen olevan vaikuttavia tekijöitä lapsen elämänkaareissa ja tukevan lapsen myönteistä kehitystä.

Viimeisenä johtopäätöksenämme haluamme nostaa esiin osallisuuden tärkeyden vanhemmuustyöskentelyssä. Osallisuuden voidaan sanoa olevan kallio, jonka päälle vanhemmuustyöskentelyä, kuten kaikkea muutakin sosiaalialan työtä, tulee rakentaa. Osallisuuden toteutuminen ei sen tärkeydestä huolimatta ole kuitenkaan itsestäänselvyys vaan aito osallisuus vaatii työntekijältä tietoista työskentelyä, osallisuuden ymmärtämistä ja sen mahdollistamista. Kestilän (2016, 153) mukaan nuoret kokivat sosiaalityön toimintamalleissa tiedottamisen puutetta: erityisesti he kokivat, että heitä koskevassa päätöksenteon valmistelussa ja heidän oikeudessaan saada itseään koskevaan tietoa oli puutteita. Nuoret kokivat, että sosiaalityön puolella heitä ei kunnioitettu, heistä ei aidosti välitetty, heitä kohtaan ei oltu oikeudenmukaisia eikä empaattisia. Lisäksi nuoret kokivat, että toimenpiteiden vaikutusta tasapainoiseen kasvuun ja kehittymiseen ei arvioitu riittävästi.

Huoltajien osallisuus toteutuu parhaiten silloin, kun huoltajat saavat osallistua ja olla mukana heidän tahtonsa vastaisten päätöstenkin tekemisessä, kommunikaatio on tehokasta, heitä kuunnellaan ja heidän oikeuksiaan kunnioitetaan, he saavat jatkuvaa tukea ja muutokseen annetaan riittävästi aikaa (Ivec 2013, 24). Osallisuuden periaate on nostettu keskeiseksi periaatteeksi niin Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmassa kuin kansallisessa vuoteen 2040 ulottuvassa lapsistrategiassakin. Osallisuutta ei voi siis sivuuttaa vähäpätöisenä asiana, vaan on ”aika kääriä hihat”, ja uskaltaa kriittisesti tarkastella kaikkea sosiaalialan työtä osallisuuden näkökulmasta: toteutuuko lapsen/nuoren/huoltajan osallisuus aidosti? Saavatko perheet olla osallisia vai jäävätkö kauniit periaatteet vain kauniiksi periaatteiksi? Kehittämishankkeemme yhtenä tarkoituksena on ollut mahdollistaa huoltajien osallisuutta nuoren avohuollon sijoituksen aikana. Vielä ei voi arvioida, lisääntykö ohjaajan oppaan myötä huoltajien kokema osallisuus. Vanhemmuustyöskentelyn kehittäminen on toiminut kuitenkin työntekijöille ikään kuin pysähtymisen paikkana ja työpajoissa pohdittiin laajasti vanhemmuustyöskentelyä: mitä se on, miksi sitä tehdään ja miten sitä tehdään. Tietoinen pysähtyminen osallisuuden kysymysten äärelle on avain muutokseen.

8 POHDINTA

8.1 Kehittämishankkeen eettisyys ja luotettavuus

Tuomi ja Sarajärvi (2018, 149) nostavat hyvän laadullisen tutkimuksen kriteereiksi kaksi asiaa, jotka ovat tutkimuksen sisäinen johdonmukaisuus ja tutkimuksen eettinen kestävyys. Eettisyyden tulee ulottua sekä tutkimuksen luotettavuuteen että tutkimuksen laatuun. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK 2012) mukaan hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti toimiminen edellyttää tutkijoilta ja tieteellisiltä asiantuntijoilta esimerkiksi sitä, että heidän tulee toimia rehellisesti, huolellisesti ja tarkasti tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa, esittämisessä ja tutkimusten arvioinnissa, heidän tulee noudattaa tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä sekä olla avoimia julkaistessaan tutkimuksensa tuloksia ja lisäksi tutkijoiden tulee muun muassa suunnitella, toteuttaa ja raportoida tutkimuksensa yksityiskohdista. (Tuomi ym. 2018, 150-151.)

Kanasen (2017, 79-81) mukaan tieteen tulee olla objektiivista. Laadullisessa tutkimuksessa objektiivisuus edellyttää perustelemista, tieteellisten menetelmien käyttämistä, objektiivisuutta, dokumentaatiota ja luotettavuustarkastelua reliabiliteetin ja validiteetin avulla. Perustelun tulee läpäistä koko tutkimusprosessi eli kaikki tutkimusprosessin aikana tehdyt valinnat sekä saavutetut tulokset tulee perustella. Tieteellisten menetelmien valinnassa ja käyttämisessä tutkijan tulee osoittaa aineistojen keruu- ja analysointimenetelmien tuntemista ja hallitsemista. Tämä tulee näkyviin siinä, että tutkija valitsee juuri hänen tutkimusilmionsä tai ongelman kannalta sopivat menetelmät ja hallitsee niiden käytön. Objektiivisuudella tarkoitetaan sitä, että tieteessä mielipiteille ei ole sijaa, vaan oleellista on kaikessa käyttää tieteen menetelmiä. Dokumentaation avulla mahdollistuu opinnäytetyön ulkoinen arviointi ja huolellinen dokumentaatio lisää raportin luotettavuutta. Luotettavuustarkastelu on oleellinen osa laadullista tutkimusta. (Kananen 2017, 79-81.)

Kehittämishankkeessamme valitsimme menetelmiksemme työpajatyöskentelyn ja sosiaalityöntekijöille tehdyn kyselyn. Työpajatyöskentely, jossa käytimme työntekijöitä osallistavia menetelmiä, sopi kehittämishankkeeseemme erinomaisesti. Työntekijät kokivat yhteisen työpajojen puitteissa vietetyn ajan arvokkaana, koska se antoi heille mahdollisuuden kiireettömässä ilmapiirissä syventyä vanhemmuustyöskentelyyn: yhteisille keskusteluille ei ole koskaan liikaa aikaa laitostyössä ja yhteisten keskustelujen arvo työyhteisölle oli merkittävä. Työpajamenetelmän käyttöä puolsi myös ajatuksemme siitä, että tämänkaltaisen kehittämishanke on antoisinta tehdä tiiviissä yhteistyössä työntekijöiden kanssa, ja näin myös oli: työpajat olivat kaikille osallistujille yhteisiä oppimisen paikkoja.

Sosiaalityöntekijöille tehtyyn kyselyyn saimme vastauksia hyvin niukasti, ja voikin pohtia, oliko kysely menetelmänä kehittämishankkeemme kannalta onnistunut valinta. Toisaalta saimme kyselyn avulla vahvistusta työpajoihin valitulle työskentelyn suunnalle, mutta toisaalta kysely ei juurikaan antanut hankkeeseemme lisäarvoa. Ottaen huomioon kehittämishankkeemme monet ulottuvuudet ja laajuuden, kysely oli oikea valinta: esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden haastatteluihin meillä ei olisi ollut käytettävissä riittävästi resursseja.

Tutkimuksen luotettavuuden ja laadun arviointiin käytetään reliabiliteettia ja validiteettia: reliabiliteettia arvioidessa tarkastellaan tulosten pysyvyyttä ja validiteettia arvioiden puolestaan keskitytään siihen, onko tutkittu oikeita asioita. Jos tutkimus tehtäisiin uudestaan, tutkimuksen tulokset tulisi pysyä samoina. On kuitenkin huomattava, että laadullisen tutkimuksen luotettavuustarkastelua ei voida tehdä aukottomasti, koska käytössä ei ole kvantitatiivisen tutkimuksen tarkkoja arviointi- ja laskumenetelmiä: laadullisen tutkimuksen luotettavuus perustuukin usein vain tutkijan arvioon ja näyttöön. Luotettavuustarkastelu läpäisee koko tutkimusprosessin, jolloin joka vaiheessa tutkijan tulee kysyä: Onko tämä, mitä teen, oikein? Tutkimusasetelmaa tehdessä tutkijan tulee arvioida ongelman/menetelmien luotettavuutta, toteutusvaiheessa toteutuksen/analyysien luotettavuutta ja tuloksien kohdalla puolestaan kyseenalaistaa tuloksen/ratkaisun luotettavuus. Tutkimuksen validiteetin arviointia tehdään tutkimuksen suunnitteluvaiheessa ja aineiston analyysivaiheessa. Reliabiliteettia puolestaan arvioidaan tutkimuksen toteutuksen yhteydessä. (Kananen 2017, 174-176.)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida myös seuraavien käsitteiden avulla: luotettavuus/totuudellisuus, siirrettävyys, riippuvuus, vahvistettavuus, saturaatio ja kriteerivaliditeetti. Luotettavuus/totuudellisuus kertoo tutkimustulosten totuudenmukaisuudesta. Jotta luotettavuutta voidaan arvioida, tulee dokumentaation olla tarkkaa. Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena on tutkittavan ilmiön ymmärtäminen (ei yleistettävyys), jolloin tutkimuksen siirrettävyyttä arvioidessa vastuu on siirtäjällä. Jos ulkopuoliset tulkitsevat tutkimustulokset samoin kuin tutkimuksen tekijä on tulkinnut, voidaan tutkimustulosten todeta olevan oikeita ja tutkimuksen riippuvuus on tällöin hyvä. Tutkimuksen vahvistettavuutta voidaan arvioida luettamalla aineisto informanteilla eli tiedonantajilla. Kun aineisto saavuttaa saturaatiopisteensä eli kylläntymisen, havaitaan, että tutkittavia on ollut tarpeeksi, koska heidän vastauksensa eivät enää anna uutta informaatiota. Kriteerivaliditeetista puhutaan, kun tutkija käyttää omien tutkimustulostensa tukena aikaisempia tutkimustuloksia. (Kananen 2015, 352-355.)

Kehittämishankkeemme reliabiliteettia ja validiteettia arvioidessa tulee esiin edellä esitetyt Kananen toteamukset siitä, että laadullisen tutkimuksen luotettavuustarkastelu on

haastavaa. Kehittämishankkeemme pysyvyyttä voidaan pohtia siltä kannalta, että jokainen ohjaajan oppaaseen tullut asia löytyy myös muista lähteistä, joten voidaan olettaa, että jos kehittämishankkeemme toistettaisiin, niin lopputulos olisi sisällöltään pääpiirteittäin hyvin samankaltainen. Kehittämishankkeemme validiteettia arvioidessa voimme todeta, että kun tarkastelemme validiteettia kehittämishankkeemme tavoitteesta käsin, huomiomme on pysynyt kehittämishankkeen aikana juuri niissä asioissa, joissa sen on tullutkin olla. Mielestämme on säilynyt kirkkaana kehittämishankkeemme tavoite ja tarkoitus: kehittää vanhemmuustyöskentelyyn ohjaajan opas, jonka avulla vanhemmuustyöskentelystä tulee laadukkaampaa ja vaikuttavampaa. Olemme kehittämishankkeen aikana jatkuvasti pohtineet hankkeemme luotettavuutta niin suunnittelun, valittujen menetelmien, toteutuksen kuin myös tuloksien kohdalla.

Laadullisen tutkimuksen kentällä on myös eriäviä mielipiteitä siitä, soveltuvatko reliabiliteetin ja validiteetin käsitteet laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin, koska reliabiliteetti ja validiteetti ovat lähtöisin määrällisen tutkimuksen kentältä. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida monin eri kriteerein, mutta yhteistä näille kriteereille on se, että tutkimuksen tulee olla sisäisesti johdonmukainen. Tärkeänä periaatteena luotettavuuden arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota siihen, onko tutkimusraportin kaikki asiat suhteessa toisiinsa. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan parantaa siten, että tutkimusprosessiin varataan riittävästi aikaa ja tutkimusprosessi toteutetaan julkisesti, jolla tarkoitetaan sekä yksityiskohtaista raportointia että tutkijakollegoiden antamia arvioita prosessin aikana. (Tuomi ym. 2018, 160-166.) Kehittämishankkeemme on mielestämme sisäisesti johdonmukainen ja tutkimusraportti on pyritty kirjoittamaan siten, että asioiden suhde toisiinsa käy selkeästi ilmi. Teoriaosuutemme, kehittämishankkeemme toteutus ja kehittämishankkeen lopputuloksena syntynyt ohjaajan opas muodostavat laajan, toisiaan täydentävän kokonaisuuden.

Kehittämishankkeessamme olemme pyrkineet toimimaan hyvän laadullisen tutkimuksen kriteerien edellyttämällä tavalla. Olemme toimineet rehellisesti, huolellisesti ja tarkasti kehittämishankkeemme eri vaiheissa. Sosiaalityöntekijöiden kyselyitä varten haimme kohdeorganisaatiosta tutkimusluvan. Työpajat järjestettiin Kasvula-osaston työntekijöille, joille työpajoihin osallistuminen sinänsä ei ollut vapaaehtoista, mutta jokainen sai työpajassa valita oman osallistumisensa tason. Tieteellisen tutkimuksen luonteeseen kuuluu se, että kohderyhmä saa päättää, osallistuuko vai eikö osallistu tutkimukseen, kun taas kehittämistyössä henkilökunnan voidaan ilman erillistä suostumusta olettaa osallistuvan kehittämistyöhön (Ojasalo ym. 2014, 48-49). Työpajoissa tehdyt asiat dokumentoitiin huolellisesti ja kaikkea työpajoissa aikaansaatua materiaalia hyödynnettiin kehittämishankkeessa. Raportti on kirjoitettu mahdollisimman tarkasti ja huolellisesti.

8.2 Kehittämishankkeen arviointi

Kehittämishankkeemme on pitänyt sisällään monta osiota. Kehittämishankkeemme taustaksi olemme koonneet teoriaosuuden tähän opinnäytetyöhön, suunnitelleet ja toteuttaneet neljä työpajaa Kasvula-osaston työntekijöille, laatineet ja toteuttaneet kyselyn sosiaalityöntekijöille, tehneet ohjaajan oppaan vanhemmuustyöskentelyyn (ks. liite 4), laatineet lyhyen esitteen Kasvula-osaston vanhemmuustyöskentelystä annettavaksi huoltajille (ks. liite 5) ja kirjoittaneet raportin tästä kehittämishankkeesta. Kehittämishanke on ollut monipuolinen kokonaisuus, jossa olemme päässeet harjoittelemaan monia taitoja: mielestämme kaikista tärkeimpänä nykypäivän työelämässä vaadittavana taitona olemme saaneet harjoitella yhteistyön taitoa. Yhteistyö on korostunut kehittämishankkeemme jokaisessa vaiheessa lähtien jo siitä, että olemme toteuttaneet tämän kehittämishankkeen työparina. Kehittämishankkeemme on vaatinut projektin hallintaa ja päämäärätietoista työskentelyä.

Tutkimuksellisen kehittämishankkeen arvioinnissa kiinnitetään huomiota kehittämistyön onnistumiseen. Suunnitelmallinen tiedonkeruu ja kerätyn tiedon analysointi kuuluvat arviointiin. Arviointi voidaan jakaa kolmeen osioon: panosten, muutosprosessin ja lopputuotoksen sekä niiden välisten suhteiden arviointiin. Esimerkiksi seuraavia asioita voidaan arvioida: kehittämistyön suunnittelu, tavoitteiden selkeys ja niiden saavuttaminen, kehittämismenetelmät, toiminnan johdonmukaisuus, vuorovaikutus ja sitoutuminen. Kehittämistyön lopputuotosta tulee arvioida esimerkiksi seuraavien kriteereiden kautta: kuinka merkittävästä aikaansaannoksesta on kyse? Saavutettiin kehittämissuunnitelman tavoitteet? Miten lopputuotosta voidaan soveltaa muulla? Havainnointi, kyselyt, haastattelut ja dokumenttianalyysi ovat esimerkkejä keinoista, joita arvioinnissa voi käyttää apuna. (Ojasalo ym. 2014, 47-48.)

Tutkimuksellinen kehittämisote sopi kehittämishankkeeseemme erinomaisesti, koska tarkoituksena oli vastata työelämän kehittämistarpeeseen ja kehittää sekä uudistaa käytössä olevia menetelmiä. Toimintatutkimukselle ominaiset piirteet, kuten yhteistyö ja osallisuus (Ojasalo ym. 2014, 58), toteutuivat. Kehittämishankkeemme lähti liikkeelle hyvin selkeästä kehittämistarpeesta, joten suunnittelutyötä oli helppo tehdä. Kehittämishankkeella oli selkeä tavoite: kehittää Kasvula-osastolle strukturoitu malli vanhemmuustyöskentelyyn ja kehittämisen tuloksena osastolle laadittiin ohjaajan opas. Ohjaajan opas syntyi aidossa yhteistyössä, työpajaproessin myötä, työntekijöiden kanssa. Kehittämishanke tuli kohdeorganisaatioon oikea-aikaisesti, mistä kertoo se, että työntekijät olivat motivoituneita ja sitoutuneita työpajatyöskentelyyn eli muutosprosessiin. Sosiaalityöntekijöiden kyselyn

tulokset vahvistivat sitä, että ohjaajan opasta oltiin kehittämässä samansuuntaisesti sosiaaliryöntekijöiden toiveiden kanssa.

Evansin, Cruban ja Zobelin mukaan (Kananen 2017, 53-55) opinnäytetyön tekijän tulee tutkimusaiheen valintaa tehdessä kiinnittää huomiota seuraaviin asioihin: aikaisemmat opinnot, menetelmäosaaminen, aiheen kiinnostavuus, hallittavuus, merkitys, tiedonsaanti ja kirjallisuus. Jotta opinnäytetyöstä ei tulisi ikuisuusprojekti, aikaisempien opintojen hyödyntäminen on suositeltavaa. Motivaation säilyttämiseksi läpi projektin on syytä valita itseään kiinnostava aihe, ja samalla tulee punnita sitä, onko aihe toteuttamiskelpoinen ja mitä uutta tietoa sen tutkiminen tuottaa.

Onnistuimme aiheen valinnassa mielestämme erinomaisesti. Kummallakin meistä opinnäytetyön tekijöistä oli jo entuudestaan opintoja ja osaamista vanhemmuustyöskentelyyn liittyen. Tällaisen pitkän työpajaprosessin suunnittelu ja vetäminen oli meille uutta, mutta kokemukset erilaisten ryhmien ja palaverien pitämisestä helpottivat kuitenkin sukeltamista työpajamenetelmän hallintaan. Olemme kumpikin kiinnostuneita perheiden kanssa tehtävästä työskentelystä ja sen kehittamisestä, joten motivaatio tähän kehittämishankkeeseen oli meillä suuri. Aiheesta oli myös hyvin saatavilla tietoa. Ohjausryhmä on kehittämishankkeen tavoitteena olleeseen ohjaajan oppaaseen erittäin tyytyväinen. Viimeisessä ohjausryhmässä he antoivat oppaasta muun muassa seuraavanlaista palautetta: ”Kiva, kun termit on määritelty, herättää luottamuksen!” ”Hyvä kokonaisuus! Muistutus ryöntekijöille arjessa, mistä kaikki voi johtua.” ”Ihanat periaatteet!” ”Hienosti avattu sietoikkuna!” ”Hyvä, että menetelmät ovat esillä.”

Kasvula-osaston ryöntekijät kertoivat ensimmäisessä työpajassa odottavansa sitä, että he saavat käyttöönsä mallin, joka tukee heidän vanhemmuustyöskentelyään, mutta antaa tilaa myös jokaisen omalle tavalle tehdä työtä. Opas vastaa mielestämme hyvin ryöntekijöiden tarpeeseen. Siinä ei ole tarkkaan määritelty, kuinka vanhemmuustyöskentelyn tulee edetä (tällainen määrittely ei olisi edes mahdollista, koska jokaisen nuoren ja perheen tilanne ja tuentarpeet ovat erilaiset), joten ryöntekijälle jää tilaa ja mahdollisuus toteuttaa vanhemmuustyöskentelyä perheelle ja itselleen sopivalla tavalla. Opas toimii kuitenkin vanhemmuustyöskentelyn tukena ja apuna, ikään kuin muistilistana asioista, jotka on hyvä pitää mielessä vanhemmuustyöskentelyssä. Kasvula-osaston kannalta työ on hyvin merkittävä: ohjaajan opas tulee olemaan ahkerasti käytössä osaston vanhemmuustyöskentelyssä. Vanhemmuustyöskentelyn haasteena työpajoissa tuli ilmi ryöntekijöiden kokemus resurssi- ja aikapula: ohjaajat kokivat kolmivuorotyön luonteen vuoksi haastavana saada vanhemmuustyöskentelyn tapaamiset sovitettua työparityöskentelynä työvuoroihin.

Työpajapalautte: Kehittämishankkeemme arviointia varten keräsimme työpajaan osallistuneilta viimeisen työpajan lopuksi kirjallisen palautteen (ks. liite 3) ja kävimme suullisen palauttekeskustelun. Palautteissa tuli selkeästi esille, että vanhemmuustyötä on toteutettu Kasvulassa aina. Ensimmäisenä palautekysymyksenä oli: Oletko oppinut/oivaltanut jotakin uutta tämän työprosessin aikana? Jos olet niin mitä? Yksi oli tyytyväinen, kun vanhemmuustyö tehdään näkyvämmäksi. Yhdessä vastauksessa keuhuttiin, kuinka yhteistyöllä saadaan paljon aikaiseksi. Joku oli oppinut pajoista uusia työmenetelmiä ja huomannut olemassa olevat hyvät asiat. Yksi kertoi alkaneensa tarkastelemaan omia työtapojaan suhteessa esiin tuotuihin asioihin ja todennut toimivansa jo nyt prosessin mukaisesti. Yhdessä kirjoitettiin, että on hyvä muistutus itselle siitä, että omien tunteiden ja ajatusten purku palaverien ja perhetapaamisten jälkeen on tärkeää eikä kannata vähätellä asiakkaiden tilanteissa herättämiä tunteita.

Seuraavaksi kysyttiin: Mitkä asiat olet kokenut hyviksi ja toimiviksi työpajatyöskentelyssä? Mitä olisi voitu tehdä toisin? Neljässä palautteessa keuhuttiin hyvänä lastensuojelun toimintayksikkö Nikkilän ja Salinkallion työntekijöiden osallistumista työpajaan. Myös Puhtila-osaston osaamista ja työntekijöiden osallistumista työpajaprosessiin keuhuttiin. Hyvänä pidettiin ulkopuolisia vetovastuussa olijoita (opinnäytetyön tekijät) ja positiivisena asiana pidettiin työpajoissa vallinnutta rauhallista tunnelmaa. Hyvänä pidettiin myös sitä, että oli mahdollisuus puhua ja pohtia asioita yhdessä. Pienissä ryhmissä koettiin helpommaksi saada kaikkien ääni kuuluviin. Eräs keuhui avointa ja suoraa keskustelua. Yksi keuhui työpajoissa olleen sopivasti alustusta ja koki, että työpajat oli valmisteltu hyvin. Hyvänä pidettiin sitä, että edellisen kerran tuotokset oli koottu hyvin yhteen. Yhdessä keuhuttiin hyvänä, kun sai kuulla toisten kokemuksia ja kuulla, miten toiset tekevät työtä. Vetäjien puheen rajamista ja ajan seuranta pidettiin myös hyvänä asiana.

Kolmantena kysymyksenä oli: Jäitkö kaipaamaan jotakin työpajoilta? Vastasiko työpajojen sisältö odotuksiasi? Neljässä keuhuttiin, että työpajat vastasivat hyvin odotuksiin. Yhdessä keuhuttiin työpajojen ylittäneen odotukset. Yhdessä keuhuttiin työpajojen olleen monipuolisempia, kuin oli odottanut. Yksi vastaajista oli toivonut vielä yhtä työpajaa, jossa olisi ollut paikalla koko Kasvula-osaston tiimi. Yksi kirjoitti työpajojen olleen juuri sitä, mitä odottikin niiden olevan. Kaksi kertoi jäävänsä odottamaan valmista tuotosta, jota on helppo hyödyntää arjessa. Yhdessä vastauksessa mietittiin, olisiko ollut hyvä paneutua tarkemmin vanhemmuustyöskentelyn käytäntöön, mutta totesi loppuun, ettei ehkä kuitenkaan. Yksi oli jättänyt kysymykseen vastaamatta. Työpajoja keuhuttiin monipuolisena.

Neljäntenä kysyttiin: Mitä muuta haluat sanoa? Siihen vastattiin näin: ”Hienosti vedetty! Kiitos! Kiitos hyvin suunnitellusta kokonaisuudesta. Hyvät vetäjät! Opiskelun intoa loppuun

asti. Jaksamista työn loppuun saattamiseksi!!! Kiitos ja iloa kirjoittamiseen! Suuret kiitokset, aivan loistavaa työtä. Olette perehtyneet aiheisiin todella hyvin. Olen erittäin kiitollinen siitä, että teitte tämän, kiitos! Hyvin jäsennellyt ja vedetyt päivät. Hyvin pysytty aikataulussa ja mukava ilmapiiri! Kiitos antoisista työpajoista. Oli oikein mielenkiintoinen, ajatuksia nostattavia keskusteluja.”

Saamamme niin suullisen kuin kirjallisen palautteen perusteella voi yhteenvetona todeta, että osallistujat kokivat työpajat mielekkäästi toteutetuiksi ja tunnelmaltaan rauhallisiksi. Puhtila-osaston työntekijöiden ja vierailevien perhekuntoutusohjaajien mukana oloon oltiin hyvin tyytyväisiä ja työpajojen sisältö koettiin monipuolisena ja hyödyllisenä. Työpajat pysyivät hyvin aikataulussa. Itsellemme työpajojen pitämisestä jäi onnistunut olo: onnistuimme suunnittelemaan ja toteuttamaan työpajat siten, että fokus pysyi oleellisessa. Ilman työpajoja vanhemmuustyöskentelyn malli ei olisi syntynyt. Henkilökunta toimi työpajoissa sitoutuneesti, osallistui aktiivisesti keskusteluun ja toi omia kriittisiäkin näkemyksiään esiin.

8.3 Kehittämishankkeen hyödynnettävyys ja jatkokehittäminen

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa on keskeisenä ajatuksena seuraava sitaatti: ”Teemme yhdessä lasten, nuorten ja perheiden hyvää arkea.” LAPE:ssa on pidetty kantavana ajatuksena myös sitä, että jotta lapsi voi oppia ja kasvaa, hänen tulee voida hyvin. Lapsen hyvinvointi puolestaan edellyttää perheen hyvinvointia. Lapsen hyvinvointiin ymmärretäänkin vaikuttavan hänen kaikki kasvuyhteisönsä, joissa hän elää, toimii ja asioi. Näitä kasvuyhteisöjä ovat koti, koulu, varhaiskasvatus, kaveripiiri, sosiaalipalvelut ja terveyskeskus. LAPE haluaa kehittää Suomessa sitä, että lapset ja perheet saisivat tarvitsemaansa tukea oikea-aikaisesti. Vuosien 2015-2018 LAPE-työn tuloksia arvioidessa on havaittu, että varhainen tuki ja vanhemmuuden tuki ovat alkaneet vahvistua. (Aula 2019b.) Kehittämishankkeemme on siis ollut erittäin ajankohtainen: lastensuojelun avohuollossa vanhempien tukeminen ja työskentely heidän kanssaan on linjassa LAPE:n strategioiden kanssa ja kehittämishankkeemme on osallistunut omalta osaltaan kehittämistyöhön.

Kehittämishankkeemme lopputuotosta, ohjaajan opasta vanhemmuustyöskentelyyn, voidaan hyödyntää koko Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymässä. Ohjaajan oppaaseen on koottu tärkeimmät vanhemmuustyöskentelyssä huomioon otettavat periaatteet, jotka pätevät luonnollisesti muuallakin kuin Kasvula-osaston työskentelyssä. Ohjaajan oppaan lukeemisesta hyötyy kuka tahansa vanhemmuustyöskentelyä tekevä.

Kehittämishankkeemme aikana olemme havainneet, että viranomaisten työskentelyssä lastensuojelun avohuollollisesti sijoitettujen nuorten ja heidän perheidensä kanssa on vielä

paljon päällekkäisyyttä. LAPE:n tavoitteena on uudistaa palveluita siten, että yhden lapsen asioista muodostetaan yhteinen tilannekuva, jonka pohjalta tehdään yhteinen toimintasuunnitelma (Aula 2019b). Sosiaali- ja terveysministeriön asettama työryhmä laati Yksi lapsi, yksi tilannekuva -raportin (raportti valmistui 2019) ja työryhmän tehtävänä oli tämentää ja työstää eteenpäin vuonna 2017 aloitettua lasten, nuorten ja perheiden palvelujen moniammatilliseen yhteistyöhön liittyvää asiakastietojen käyttöä. Monitoimijaisella palvelutarpeen arvioinnilla, yhteisellä tilannearviolla ja yhteisellä palvelusuunnitelmalla tavoitellaan sitä, että lapset, nuoret ja perheet saisivat paremmin heidän tarvitsemaansa kohdennettua ja yhteensovitettua apua ja tukea. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019d, 6, 10.) Tarve tällaiselle uudistamistyölle on ilmeinen. Avohuoltoon sijoitetun nuoren ympärillä on laaja viranomaisverkosto ja tieto tämän verkoston sisällä ei kulje riittävästi.

Jatkokehittämistä ajatellen ehdotamme, että Kasvula-osaston vanhemmuustyöskentelyä voitaisiin kehittää siten, että lähdettäisiin etsimään tapoja tehdä tiiviimpää yhteistyötä esimerkiksi lastensuojelun sosiaaliohjaajien kanssa. Laitostyössä vanhemmuustyöskentelyssä on tavoitteena parityöskentely, mutta vuorotyön luonteen vuoksi parityön mahdollistaminen on toisinaan haastavaa. Laitosten ohjaajien ja lastensuojelun sosiaaliohjaajien yhteisen vanhemmuustyöskentelyn kehittäminen toisi hyötyä perheelle, kun heidän ei tarvitsisi moneen kertaan kertoa omia vaikeitakin asioitaan. Tällöin ei myöskään tulisi tiedonkatkoksia sen suhteen, mitä asioita perheen kanssa on jo käsitelty. Lisäksi tällainen yhteistyön muoto toisi taloudellista säästöä yhteiskunnalle, kun välttyttäisiin päällekkäisen työn tekemiseltä.

Toinen jatkokehittämissideamme liittyy huoltajien osallisuuteen avohuollon sijoituksen aikana tehtävässä vanhemmuustyöskentelyssä. Mielenkiintoista olisi kartoittaa heidän näkemyksiään siitä, miltä vanhemmuustyöskentely heistä tuntuu, minkälaista apua ja tukea he kaipaavat ja miten Kasvula-osaston vanhemmuustyöskentely palvelee heidän tarpeitaan. Kehittämishankkeemme kannalta olisi ollut hyödyllistä ottaa huoltajat mukaan myös tähän kehittämishankkeeseen, mutta tällä kertaa he rajautuivat kehittämishankkeen ulkopuolelle.

Epävarmuus ja arvaamattomuus on olennainen osa lastensuojelutyötä. Myös erilaiset tunteet kuten häpeä, suru, viha ja epätoivo kuuluvat lastensuojelutyöhön. Omia arvovalintoja ja työn oikeutusta tulee tarkastella jatkuvasti ja eettisten perusteiden käsittelyn tulee olla työntekijöiden ammattikäytännössä mukana. (Bardy 2009, 95). Parhaimmillaan lastensuojeluprosessi on silloin, kun yhteistyö lapsen, vanhempien ja työntekijöiden välillä toimii niin, että jokainen on saanut olla osallisena. Siitä voidaan käyttää nimitystä "yhteinen

matka”. Lastensuojelutyössä osallisuus loppujen lopuksi pieniä ja yksinkertaisia, mutta ihmistä kunnioittavia tekoja. (Muukkonen 2009, 143).

Haluamme päättää tämän kehittämishankkeen raportin Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2019a, 3) Luo luottamusta, suojele lasta -oppaasta löytyvään pysäyttävään ajatelmiaan, joka kuvaa myös osuvasti vanhemmuustyöskentelyn ydintä:

Jokaisella lapsella on oikeus hyvään ja onnelliseen elämään.

Tähän he tarvitsevat meitä aikuisia.

Aikuisten tukea ja sitä, että joku aidosti kuuntelee
ja toimii.

Me aikuiset taas voimme auttaa toinen toistamme auttamaan,
yhdessä.

Yhteisellä työllä. Yhteistyöllä.

Vastuu ei ole kenelläkään yksin. Se on kaikilla meillä.

Minulla. Sinullakin.

LÄHTEET

Alatalo, A., Lappi, K. & Petrelius, P. 2017. Lapsikeskeinen suojeleminen ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa. Kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos [viitattu 4.7.2019]. Saatavissa:

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134616/URN_ISBN_978-952-302-859-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Araneva, M. 2016. Lapsen suojeleminen. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Käsikirja lapsen asioista päättävälle. Liettua: BALTO print.

Aula, M., K. 2019a. LAPE 2019 askelmerkit. Lapsi keskiöön – tuki arkeen. Sosiaali- ja terveysministeriö [viitattu 5.9.2019]. Saatavissa: [https://stm.fi/documents/1271139/1953486/LAPE+2019+toimintasuun-](https://stm.fi/documents/1271139/1953486/LAPE+2019+toimintasuunnitelma+mka+14012019_.pdf/8fcbffa2-1ee8-8c07-925c-7ab2380c8c20/LAPE+2019+toimintasuunnitelma+mka+14012019_.pdf)

[telma+mka+14012019_.pdf/8fcbffa2-1ee8-8c07-925c-7ab2380c8c20/LAPE+2019+toimintasuunnitelma+mka+14012019_.pdf](https://stm.fi/documents/1271139/1953486/LAPE+2019+toimintasuunnitelma+mka+14012019_.pdf/8fcbffa2-1ee8-8c07-925c-7ab2380c8c20/LAPE+2019+toimintasuunnitelma+mka+14012019_.pdf)

Aula, M. K. 2019b. Muutosta lapsi- ja perhelähtöiseen suuntaan! LAPE 2015-2018 tuloksia. Sosiaali- ja terveysministeriö [viitattu 21.8.2019]. Saatavissa: [https://stm.fi/docu-](https://stm.fi/documents/1271139/4067344/Muutosta+lapsi_+perhel%C3%A4ht%C3%B6iseen+suuntaan+_LAPE+2015_2018_+%28002%29.pdf/58ad72ae-8fd7-9850-433d-5dd156684b14/Muutosta+lapsi_+perhel%C3%A4ht%C3%B6iseen+suuntaan+_LAPE+2015_2018_+%28002%29.pdf.pdf)

[ments/1271139/4067344/Muutosta+lapsi_+perhel%C3%A4ht%C3%B6iseen+suuntaan+_LAPE+2015_2018_+%28002%29.pdf/58ad72ae-8fd7-9850-433d-5dd156684b14/Muutosta+lapsi_+perhel%C3%A4ht%C3%B6iseen+suuntaan+_LAPE+2015_2018_+%28002%29.pdf.pdf](https://stm.fi/documents/1271139/4067344/Muutosta+lapsi_+perhel%C3%A4ht%C3%B6iseen+suuntaan+_LAPE+2015_2018_+%28002%29.pdf/58ad72ae-8fd7-9850-433d-5dd156684b14/Muutosta+lapsi_+perhel%C3%A4ht%C3%B6iseen+suuntaan+_LAPE+2015_2018_+%28002%29.pdf.pdf)

Aula, M. K. 2019c. Lapsi- ja perhepalveluiden muutoksen suunta on oikea. Sosiaali- ja terveysministeriö [viitattu 3.9.2019]. Saatavissa: https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/lapsi-+perhepalveluiden-muutoksen-suunta-on-oikea

Bardy, M. (toim.) 2013. Lastensuojelun ytimissä [viitattu 26.11.18]. Saatavissa:

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1

Eriksson, E. & Arnkil T. E. 2012. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Stakes. Oppaita 60. Tampere: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy.

Fagerström, K. Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeminen käytäntö lastensuojelutyössä. Työpöytä 42/2016. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos [viitattu 8.9.2019]. Saatavissa: [http://www.julkari.fi/bitstream/han-](http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131498/URN_ISBN_978-952-302-778-7.pdf?sequence)

[dle/10024/131498/URN_ISBN_978-952-302-778-7.pdf?sequence](http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131498/URN_ISBN_978-952-302-778-7.pdf?sequence)

Ferguson, H. 2016. What social workers do in performing child protection work: evidence from research into face-to-face practice. Child & Family Social Work 8/2016, Vol. 21 Issue

3, 238-294 [viitattu 13.9.2019]. Saatavissa: <http://web.b.ebscohost.com/aineistot.lamk.fi/ehost/detail/detail?vid=0&sid=414357d6-9b0c-4055-b4e0-2486b47b1c3b%40pdc-v-sessmgr06&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=116893142&db=afh>

Finto (Suomalainen asiasanasto- ja ontologiapalvelu) 2018. Työpajatyöskentely [viitattu 9.8.2019]. Saatavissa: <https://finto.fi/keko/fi/page/p79>

Heino T., Hyry S., Ikäheimo, S., Kuronen, M. & Rajala, R. 2016. Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014-2015) päätulokset. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy.

Heinonen, H. & Sinko, P. 2013. Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy, 121-143.

Hietämäki, J. 2015. Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto [viitattu 23.6.2019]. Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/46576/978-951-39-6257-9_vai-tos_220812014.pdf?sequence=1

Hirn, M. 2015. Sijaisvanhemman ja sijoitetun lapsen kiintymyssuhde pitkäaikaisissa perhesijoituksissa. Sijaisvanhempien kokemusten tarkastelua. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto [viitattu 5.9.2019]. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/97708/GRADU-1436253949.pdf?sequence=1>

Huttunen, M. 2018. Dissosiaatiohäiriö (ajatusten, tunteiden, tekojen ym. erillisyys). Duodecim Terveyskirjasto [viitattu 13.8.2019]. Saatavissa: https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00360

Huomisen hyvinvointia 2018a. Näin teemme! [viitattu 3.11.2018]. Saatavissa: <https://www.huomisenhyvinvointia.fi/tekijat/>

Huomisen hyvinvointia 2018b. Info [viitattu 3.11.2018]. Saatavissa: <https://www.huomisenhyvinvointia.fi/info/>

Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2013. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy, 149-164.

Ikonen, J. 2016. Dialogisen vuorovaikutuksen mahdollisuus lastensuojelun selvitysvaiheen työskentelyssä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto [viitattu 9.9.2019]. Saatavuus: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/162645/Ikonen_Sosiaality.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Ivec, M. 2013. A necessary engagement. An international review of parent and family engagement in child protection. Social Action and Research Centre Anglicare Tasmania [viitattu 14.9.2019]. Saatavissa: <https://www.anglicare-tas.org.au/download/5364/>

Johansson, M. & Berg, L. 2011. Opastava yhteistyö perheiden kanssa. Espoo: Oriental xPress Oy.

Kallio E. & Suokas A. 2018. Laitosprofiilit. (Diat PHHYKY:n tiedotustilaisuudesta 9.1.2018.)

Kalliola, T., Kurki A., Salmi M. & Tamminen-Vesterbacka, T. 2010. Matkalla ohjaajuuteen. Helsinki: Kustannus-Osakeyhtiö Kotimaa.

Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja-sarja. Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print.

Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja-sarja. Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print.

Kananoja, A., Lavikainen M. & Oranen M. 2013. Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriö [viitattu 7.9.2019]. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74483/Toimiva%20lastensuojelu%20loppuraportti_final_19062013.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kananoja, A. & Ruuskanen, K. 2019. Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:4 [viitattu 3.9.2019]. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161379/Selvityshenkilön_edellytykset_lastensuojelun.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Kantojärvi, P. 2012. Fasilitointi luo uutta. Menesty ryhmän vetäjänä. Liettua: Talentum Media Oy.

Karkkunen, A., Litsilä, R. & Miettinen, A. 2017. Kuinka voin parantaa tietoisuustaitojani lastensuojelutyössä? Talentia-lehti 3/2017 [viitattu 30.5.2019]. Saatavissa: <https://www.talentia-lehti.fi/kuinka-voin-parantaa-tietoisuustaitojani-lastensuojelutyossa/>

- Karvonen, A. 2018. Kuokuva murrosikä. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Lapsemme-lehden artikkeli 1/2018 [viitattu 13.8.2019]. Saatavissa: https://www.mll.fi/lapsemme-lehti/kuokuva-murrosika/?post_date=20180219103647
- Kestilä, S. 2016. ”Nuoreksi aikuiseksi epävanaassa kasvu-ympäristössä: Nuorten kokemuksia arjessa selviytymisestä ja kasvuolosuhteista lastensuojelunlapsena”. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto [viitattu 31.8.2019]. Saatavissa: <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526211961.pdf>
- Kiiskinen, P. & Eskelinen, T. (toim.) 2010. Iskä, äiskä, omahoitsu ja mä siltaa rakentamassa. Käsikirja sijaishuollon ammattilaisille. Forssa: Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 18.
- Kiljander, M. 2016. Vanhemman osallisuus lastensuojelun sijaishuollon aikana: fenomenologis-hermeneuttinen näkökulma. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto [viitattu 9.9.2019]. Saatavissa: <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/62386>
- Kivinen, S., Hägglund, H. & Söderholm, P. 2012. Voikukkia-vertaistukiryhmät ohjaajan opas. Opas sijoitettujen lasten vanhempien vertaistukiryhmien perustamiseen ja ohjaamiseen. Voikukkia- verkostohanke. Helsinki: Painotalo Repe oy.
- Laakkonen, K. 2010. ”Vanhemmuus on vastuuta koko lapsen elämästä.” Vanhempien käsityksiä vanhemmuudesta, perheestä ja kasvatuksesta nykypäivänä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto [viitattu 22.8.2019]. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/81440/gradu04193.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Lahtinen, P., Männistö, L. & Raivio, M. 2017. Kohti suomalaista systeemiä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Työpaperi 7/2017. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos [viitattu 14.8.2019]. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132169/TY%c3%962017_7_Kohti%20suomalaista_040417.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Laitinen, J. 2019. Mitä jos ensin poistetaan lapsiperheiden köyhyys? Uusi lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen on vahva lastensuojelun ammattilainen. 30 päivää 2019. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. 30.8.2019, 4-8.
- Lapin AMK 2019a. GOPP – Goal Oriented Project Planning. Tavoitesuuntautunut projektisuunnittelu [viitattu 28.1.2019]. Saatavissa: https://www.youtube.com/watch?v=m_1_vwtqD14
- Lapin AMK 2019b. Ideointi- ja suunnittelutyöpajat [viitattu 26.1.2019]. Saatavuus: <https://www.lapinamk.fi/fi/Yrityksille-ja-yhteisoille/Palvelut/Ideointi-ja-suunnittelutyopajat>

- Lapsenoikeudet.fi 2019. Sopimuksen yleisperiaatteet [viitattu 23.6.2019]. Saatavuus: <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus/sopimuksen-yleisperiaatteet/>
- Lastensuojelulaki 417/2017. Finlex [viitattu 9.9.2018]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190542>
- Niemi-Pynttari, M. 2013. Elinikäisen ohjauksen verkkolehti (jamk.fi). Voimavara- ja ratkaisukeskeinen näkökulma ohjaustyössä [viitattu 30.5.2019]. Saatavissa: <https://verkkolehdet.jamk.fi/elo/2013/06/07/voimavara-ja-ratkaisukeskeinen-nakokulma-ohjaustyossa/>
- Nousiainen, K., Petrelius, P. & Yliruka, L. 2016. Puheista tekoihin. Ylisukupolvisten ongelmien ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa. Työpaperi 20/2016. Terveystieteiden tutkimuskeskus [viitattu 13.8.2019]. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130733/tyo2016_20_Puheista%20tekoihin_WEB.23.6.16.pdf?sequence=1
- Nurmi, K., 2015. Lasten osallisuus lastensuojelussa työntekijöiden jäsentämänä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto [viitattu 26.11.18]. Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/97294/GRADU-1433742740.pdf?sequence=1>
- Nuutinen, S. 2016. Kiireellisen sijoituksen aikaisen vanhemmuuden tukeminen. Pro gradu -tutkielma. Helsingin Yliopisto [viitattu 7.9.2019]. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/162635>
- Nuortenmielenterveystalo.fi 2019. Häiriöt ja ongelmat. Johdanto nuoruusikään [viitattu 13.8.2019]. Saatavissa: https://www.mielenterveystalo.fi/nuoret/tietoa_mielenterveydesta/nuorten_mielenterveysongelmat/Pages/Johdanto-nuoruusik%C3%A4%C3%A4n.aspx
- Mielenterveyden keskusliitto 2019. Dissosiaatiohäiriö [viitattu 13.8.2019]. Saatavissa: <https://www.mtkl.fi/mika-askarruttaa/yleisia-mielenterveyden-hairioita/dissosiaatiohairio/>
- Muukkonen, T. 2009. Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä [viitattu 23.6.2019]. Saatavissa: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80060/3e955ab5-14e4-4478-8b72-cfa482210151.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Ogden, P., Minton, K. & Pain, C. 2009. Trauma ja keho. Sensorimotorinen psykoterapia. Traumaterapiakeskus. Oulu: Kalevaprint Oy.
- Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2014. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019. Lasten ja perheiden palveluissa varhaista tukea pitää vahvistaa – pilottiyksiköt arvioimaan asiakasmitoitusta [viitattu 3.9.2019]. Saatavissa: https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1271139/lasten-ja-perheiden-palveluissa-varhaista-tukea-pitaa-vahvistaa-pilottiyksikot-arvioimaan-asiakasmitoitusta

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018. Lapsistrategian valmistelu [viitattu 3.9.2019]. Saatavissa: <https://minedu.fi/hanke?tunnus=OKM030:00/2018>

Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 7. Helsinki: Multiprint.

Owal Group Oy 2019. LAPE-kärkihankkeen arviointi. Loppuraportti 8.3.2019. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö [viitattu 3.9.2019]. Saatavissa: https://stm.fi/documents/1271139/13111556/Loppuraportti+LAPE_arviointi+8.3.2019_final.pdf/3efbd6b7-c22f-ef66-b412-4b3b521d9512/Loppuraportti+LAPE_arviointi+8.3.2019_final.pdf

PHHYKY 2017. Lapsiperhepalvelujen strategiset linjaukset ja toimintatapamuutokset 2017. Yhtymähallitus 25.4.2017, §144.

Pitkänen, M. 2011. Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Soccan ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro26 [viitattu 1.4.2019]. Saatavissa: http://www.socca.fi/files/1404/Vastuun_paikka!_Vanhempien_tukeminen_lapsen_huostaanotossa.pdf

Pohjolainen, A. 2019. Julkista lastensuojelun perhetyötä yksityiskodissa. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto [viitattu 30.8.2019]. Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/60843/Pohjolainen_Auli_screen.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Poikela, R. 2010. Asiakassuunnitelma asiakaslähtöistä auttamista tavoitteellistamassa. Kohteen rakentumisen moniääninen menetelmä. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymä 2018a. Tietoja yhtiöstä [viitattu 31.10.2018]. Saatavissa: <https://www.phhyky.fi/fi/yhtyma/tietoja-yhtymasta/>

Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymä 2018b. Strategia 2022 [viitattu 31.10.2018]. Saatavissa: <https://www.phhyky.fi/fi/yhtyma/tietoja-yhtymasta/strategia/>

Räty, T. 2010. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita Prima oy.

Salonen, K., Eloranta, S., Hautala, T. & Kinos, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa. Turun ammattikorkeakoulun

oppimateriaaleja 108 [viitattu 2.7.2019]. Saatavissa: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166494.pdf>

Sinkkonen, J. 2015. Lapsen kiintymyssuhteet tavanomaisissa ja poikkeavissa olosuhteissa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Tervonen-Arnkil, K. (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Tallinna: Kustannus Oy Duodecim, 23-38.

Sinkkonen, J. 2015. Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Tervonen-Arnkil, K. (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Tallinna: Kustannus Oy Duodecim, 148-164.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2019a. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) [viitattu 3.9.2019]. Saatavissa: <https://stm.fi/hankkeet/lapsi-ja-perhepalvelut>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2019b. Lapsen aika. Kohti kansallista lapsistrategiaa 2040 [viitattu 3.9.2019]. Saatavissa: https://stm.fi/documents/1410845/9414502/Lapsistrategia2040_esite_NETTI.pdf/33a0dde5-0187-9df4-4a33-a86ae27f8653/Lapsistrategia2040_esite_NETTI.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriö 2019c. Lastensuojelu [viitattu 9.9.2019]. Saatavissa: <https://stm.fi/lastensuojelu>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2019d. Yksi lapsi, yksi tilannekuva. Työryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:24 [viitattu 12.9.2019]. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161622/STM_Rap_2019_24_Yksi_lapsi_yksi_tilannekuva_Tyoryhman_raportti.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Sudenlehti, J. 2018. Mitä ihmettä meille tapahtui? Suhdekeskeinen hoito lastensuojelussa. Teoksessa Sudenlehti, J. & Uusitalo, I. Tulevaisuuden lastensuojelu. Viljandi: Suomen Psykologinen Instituuttijhdistys ry.

Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: Wsoypro Oy.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016. Dialogisuus ammattilaisen ja perheen välillä [viitattu 9.9.2019]. Saatavissa: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhaisen-avoin-yhteistoiminta/dialogisuus_ammattilaisen_ja_perheen_valilla

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019a. Luo luottamusta. Suojele lasta. Opas yhteistyöstä lapsia ja perheitä työssään kohtaaville. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma [viitattu 14.5.2019]. Saatavissa: <https://verkkokoulut.thl.fi/documents/401561/412953/Luo+luottamusta+opas.pdf/cc22de1c-950d-70e8-933d-38f79ef4eca1>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019b. Lastensuojelun käsikirja. Mitä on lastensuojelu? [viitattu 8.8.2019]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019c. Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelu ja kriisityö [viitattu 21.8.2019]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lastensuojelu-ja-kriisityo>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019d. Tilastoraportti 23/2019. Lastensuojelu 2018 [viitattu 5.8.2019]. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138211/Tr23_19_LASU.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämissuosiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. EU: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuominen, T., Järvi, K., Lehtonen M. H., Valtanen, J. & Martinsuo, M. 2015. Palvelujen tuotteistamisen käsikirja. Aalto-yliopistojen julkaisusarja Tiede + Teknologia [viitattu 9.8.2019]. Saatavissa: <https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/16523/isbn9789526062181.pdf>

Töyrylä, S. 2017. Lastensuojelun kehittäminen kohti Hackneyn mallia. Sosiaalityöntekijöiden kokemuksia kehittämissuosiin alkuvaiheesta. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto [viitattu 6.9.2019]. Saatavissa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20171229/urn_nbn_fi_uef-20171229.pdf

Valtioneuvosto 2018. Hyvinvointi ja terveys [viitattu 1.11.2018]. Saatavissa: <https://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelman-toteutus/hyvinvointi>

Vilén, M., Seppänen, P., Tapio, N. & Toivanen, R. 2010 (toim.). Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kustannus-Osakeyhtiö Kotimaa/Kirjapaja.

Vilppola, T. 2017. LäsneäOlossa. Katkoviivaisesta kokonaiseksi. Tampere: Päivä Osakeyhtiö.

LIITTEET

LIITE 1. Kysely sosiaalityöntekijöille

Kysely sosiaalityöntekijöille

1. Oletko sijoittanut lapsia Kasvula-osastolle? Jos et ole, niin voit jättää seuraavan kysymyksen vastaamatta ja siirtyä kysymykseen numero 3.
2. Mihin olet ollut tyytyväinen Kasvula-osaston vanhemmuustyöskentelyssä ja miksi?
3. Kun sijoitat nuoren Kasvula-osastolle, millaista vanhemmuustyötä toivot siellä tehtävän?
4. Mitä haluaisit kehittää Kasvula-osaston vanhemmuustyöskentelyssä?
5. Mitä muuta haluat sanoa?

LIITE 2. Sosiaalityöntekijöiden kyselyn saatekirje

Hei!

Opiskelemme Lahden ammattikorkeakoulussa ylempää ammattikorkeakoulututkintoa (sosionomi YAMK). Teemme opinnäytetyötämme Perhekeskus Viisikkoon Kasvula-osastolle.

Opinnäytetyömme tavoitteena on tehdä strukturoitu malli avohuollon sijoituksessa olevien nuorten huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön Kasvula-osastolle. Strukturoidusta mallista tehdään tiedostopohja Kasvula-osastolla tapahtuvalle vanhemmuustyöskentelylle. Tavoitteena on luoda malli, jota työyhteisö voi kehittää tarpeen mukaan, ja jota Kasvula-osastolla on mahdollista aktiivisesti hyödyntää.

Kehittämishankkeemme tarkoituksena on edistää huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä, tukea huoltajia ja mahdollistaa huoltajien osallisuutta sijoituksen aikana. Vanhemmuustyöskentelyä tehdään tällä hetkellä tapauskohtaisesti ja resurssien antaessa myöten. Jatkossa vanhemmuustyöskentelyn halutaan olevan suunnitelmallisempaa, johdonmukaisempaa ja tavoitteellisempaa.

Osana opinnäytetyötämme teemme teille sosiaalityöntekijöille kyselyn, jossa kartoitamme teidän mielipiteitäne Kasvula-osaston vanhemmuustyöskentelyyn liittyen.

Kyselyyn vastaaminen vie teiltä noin 10 minuuttia.

Kysely on luottamuksellinen.

Kyselyn vastausaika on 6.3.-31.3.2019, toivomme pikaisia vastauksia!

Valmis opinnäytetyö toimitetaan teille luettavaksi.

Kiitämme yhteistyöstä!

Ystävällisin terveisin: Katri Hytönen ja Piritta Kotonen

Lisätietoja kyselystä voi tiedustella sähköpostitse:

katri.hytonen@student.lamk.fi

piritta.kotonen@student.lamk.fi

LIITE 3. Palautelomake työpajatyöskentelystä

Palaute työpajatyöskentelystä 24.4.2019

Olet osallistunut kolmeen työpajaan, jotka ovat olleet erittäin tärkeä osa Kasvulan vanhemmuustyöskentelyn mallin kokoamisprojektia. Työpajat ovat olleet myös olennainen osa Katrin ja Piritan opinnäytetyötä. Työpajojen sisällön suunnittelu on tehty tiiviissä yhteistyössä Viisikon ohjausryhmän kanssa. Nyt pyydämme teiltä palautetta tästä yhteisestä prosessista. Otamme ruusut ja risut kiitollisina vastaan. 😊

Oletko oppinut/oivaltanut jotakin uutta tämän työpajaprosessin aikana? Jos olet, niin mitä?

Mitkä asiat olet kokenut hyväksi ja toimiviksi työpajatyöskentelyissä? Mitä olisi voitu tehdä toisin?

Jäitkö kaipaamaan jotakin työpajoilta? Vastasiko työpajojen sisältö odotuksiasi?

Mitä muuta haluat sanoa?

Lämmin kiitos yhteistyöstä!

LIITE 4. Ohjaajan opas

YHTEINEN MATKA

Kasvula-osaston ohjaajan opas vanhemmuustyöskentelyyn nuoren avohuollon sijoituksen aikana

Kuvan tekijänoikeus: Kirsi Lahtinen

SISÄLLYS

1	MITÄ ON KASVULA-OSASTON VANHEMMUUSTYÖSKENTELY?	3
2	OPPAAN TAUSTATEORIAM	6
3	VANHEMMUUSTYÖSKENTELYÄ OHJAAVAT PERIAATTEET	8
4	VANHEMMUUSTYÖSKENTELYN TEEMAT	15
4.1	Tutustuminen ja arjen asioiden kartoitus.....	15
4.2	Vuorovaikutus ja roolit perheessä	16
4.3	Nuoren fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen kehitys	18
4.4	Perheen tarina	19
4.5	Tulevaisuus	20
5	VANHEMMUUSTYÖSKENTELYN MENETELMÄT JA TYÖVÄLINEET	21
6	LOPUKSI	28
	LÄHTEET	29

Kuvan tekijänoikeus: Kirsi Lahtinen

Jokaisella lapsella on oikeus hyvään ja onnelliseen elämään.

Tähän he tarvitsevat meitä aikuisia.

Aikuisten tukea ja sitä, että joku aidosti kuuntelee
ja toimii.

Me aikuiset taas voimme auttaa toinen toistamme auttamaan,
yhdessä.

Yhteisellä työllä. Yhteistyöllä.

Vastuu ei ole kenelläkään yksin. Se on kaikilla meillä.

Minulla. Sinullakin.

(THL 2019.)

Kuvan tekijänoikeus: Kirsi Lahtinen

1 MITÄ ON KASVULA-OSASTON VANHEMMUUSTYÖSKENTELY?

Kasvula-osastolla toteutetaan monipuolista ja tavoitteellista vanhemmuustyöskentelyä: nuoren huoltajien kanssa työskentely on oleellinen osa nuoren avohuollon sijoitusta. Tässä vanhemmuustyöskentelyn ohjaajan oppaassa huoltajalla tarkoitetaan henkilöä, joka vastaa nuoren lähikasvatuksesta. Huoltaja voi olla nuoren biologinen vanhempi tai joku muu nuoren lähiaikainen, kuten nuoren isovanhempi/täti/sijaishuoltaja. Huoltaja-termin käytöllä taataan se, että termi sopii kaikkiin huoltajiin. Vanhemmuustyöskentelystä käytetään käsitettä ”vanhemmuustyöskentely”, koska tällä käsitteellä halutaan tuoda esiin huoltajan ja nuoren välillä olevaa vuorovaikutusta: vanhemmuustyöskentely keskittyy huoltajan ja nuoren vuorovaikutuksen tukemiseen. Vanhemmuustyöskentelylle asetetaan konkreettiset, avohuollon sijoituksen aikana saavutettavissa olevat tavoitteet. Tavoitteet sovitaan nuoren avohuollon sijoituksen aloitusneuvottelussa, jossa ovat läsnä sijoitukseen tuleva nuori, hänen huoltajansa, nuoren asioista vastaava sosiaalityöntekijä, nuoren sosiaaliohjaaja ja Kasvula-osaston vastaava ohjaaja sekä yksi ohjaaja.

Vanhemmuustyöskentelyn toteutumismuotoja ovat:

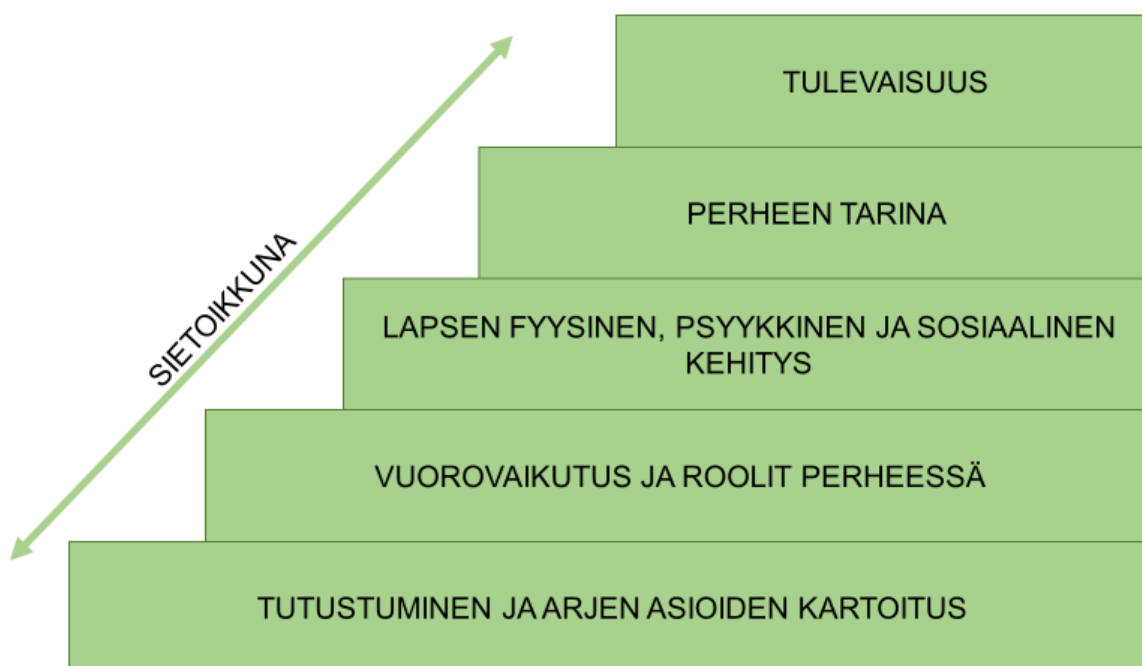
- etukäteen sovitut teemalliset vanhempaintapaamiset, joita järjestetään nuoren avohuollon sijoituksen aikana vähintään kolme,
- kotikäynnit,
- palaverit sosiaalitoimen kanssa,
- puhelut huoltajien kanssa,
- keskustelut huoltajien kanssa nuoren haku- ja tuontitilanteissa.

Vanhemmuustyöskentely etenee joustavasti nuoren ja huoltajien tarpeista käsin. Tarkoituksena ei ole jokaisen nuoren perheen kanssa käydä läpi kaikkia tässä vanhemmuustyöskentelyn mallissa esiteltyjä teemoja, vaan vanhemmuustyöskentely kohdennetaan siten, että se vastaa mahdollisimman hyvin nuoren ja huoltajien tarpeisiin. Vanhemmuustyöskentelyssä on aina mahdollista käsitellä nuoren ja huoltajien kohtaamia, akuuttia tukea tarvitsevia asioita.

Kasvula-osaston vanhemmuustyöskentelyä pyritään mahdollisuuksien ja tarpeen mukaan toteuttamaan työparityöskentelynä. Työparityöskentely antaa työntekijöille oikeusturvan lisäksi mahdollisuuden tehdä työparin kanssa yhdessä vanhemmuustyön suunnittelua ja saada työlle tukea toinen toiseltaan. Vanhemmuustyöskentely vaatii tuekseen myös vahvaa tiimityöskentelyä: jokaisen työntekijän täytyy olla tietoinen siitä, mihin nuoren

huoltajien kanssa tehtävällä vanhemmuustyöskentelyllä pyritään. Viikoittain järjestettävissä tiimipalaverissa käydään jokaisen nuoren ja vanhemmuustyöskentelyn tavoitteet sijoitukselle sekä reflektoidaan sen hetkistä tilannetta. Tiimissä on suuri viisaus miettiä haastaviakin asioita yhdessä!

Tässä vanhemmuustyöskentelyn ohjaajan oppaassa esitellään vanhemmuustyöskentelyä ohjaavat periaatteet sekä yleisimmät teemat, joita vanhemmuustyöskentelyssä on hyvä ottaa esiin. Vanhemmuustyöskentelyn teemat on koottu alla olevaan porraskaavioon ja tarkemmin teemoja käsitellään luvussa kolme. Vanhemmuustyöskentelyn ei ole tarkoitus edetä askel kerrallaan portaita ylöspäin: ihminen on psyykkis-fyysis-sosiaalinen kokonaisuus, jolloin ihmiselämän kaikki asiat kietoutuvat toisiinsa ja vanhemmuustyöskentelyn aikana saatetaan huomata, että portaita kuljetaan ylös alas teemasta toiseen. Teemat toimivat työntekijälle ”muistilistana”: näitä asioita on hyvä muistaa käsitellä vanhemmuustyöskentelyssä.

KUVIO 1. Vanhemmuustyöskentelyn teemat.

Tämä ohjaajan opas antaa myös vanhemmuustyön tueksi vinkkejä erilaisiin menetelmiin ja työvälineisiin. Luvussa kolme jokaisen vanhemmuustyöskentelyn teeman esittelyn loppuksi on listattu menetelmiä/työvälineitä, jotka sopivat edellä käsiteltyyn teemaan. Jokainen ohjaaja toteuttaa vanhemmuustyöskentelyä omalla persoonallaan ja etsii itselleen ja huoltajien tarpeisiin sopivat työvälineet. Ohjaajan kannattaa kuitenkin rohkeasti lähteä harjoittelemaan itselleen vieraampienkin menetelmien käyttöä!

Toisinaan vanhemmuustyö voi tuntua ohjaajasta hyvinkin haastavalta: työskentely ei välttämättä etene ohjaajan hyvästä valmistelusta ja suunnittelusta huolimatta toivottuun suuntaan tai ohjaajasta voi tuntua, että vanhemmuustyöskentely jää ikään kuin kesken avoimuuden sijoituksen päättyessä. Lastensuojelun toimintayksikkö Nikkilässäkin käytössä oleva tunnuslause soveltuu erinomaisesti käytettäväksi myös Kasvula-osaston vanhemmuustyössä:

”Jonkin aikaa, jollain tavalla, jonkin matkaa.”

Kuvan tekijänoikeus: Kirsi Lahtinen

2 OPPAAN TAUSTATEORIAT

Tämän ohjaajan oppaan tärkeänä taustateorianana on toiminut SILTA-malli. SILTA-malli on Pelastakaa Lapset ry:n SILTA-projektissa vuosina 2008-2010 kehitetty malli. Projekti toteutettiin kuudessa Pelastakaa Lapset ry:n lastenkodissa ja projektiin osallistui lastenkodissa asuvia lapsia, heidän vanhempiaan ja henkilöstöä. SILTA-mallin mukaisella työskentelyllä tavoitellaan lapsen elämäntarinan eheytymistä, sillan rakentamista lapsen, läheisen ja omahoitajan välille menneisyydessä, nykyisyydessä ja tulevaisuudessa. SILTA-malli tukee myös ammatillista omahoitajuutta.

SILTA-mallissa työskentely tapahtuu lapsen, vanhemman ja omahoitajan sekä ulkopuolisen SILTA-ohjaajan yhteisissä tapaamisissa. Lapsen, vanhemman ja omahoitajan välinen vuoropuhelu on keskeistä. Työskentelyn ytimessä ovat kohtaaminen, yhteinen vuoropuhelu lapsen elämäntarinasta ja lapsen elämään liittyvien vuorovaikutussuhteiden pohtiminen ja työskentelyllä tavoitellaan lapsen elämäntarinan eheytyksen tukemista. SILTA-malli teoreettinen perusta pohjautuu perheterapeuttisuuteen, narratiiviseen työtapaan, dialogisuuteen, reflektiiviseen työtoteeseen sekä tilan ja suhteen merkitykseen asiakastyössä.

Vanhemmuustyöskentelyssä kohdataan usein tarvetta tukea nuoren ja huoltajan välistä suhdetta. Vanhemmuutta määritellään usein kiintymyssuhdeteorian avulla. Kiintymyssuhdeteoria on John Bowlbyn (1907-1990) kehittämä teoria erilaisista kiintymyssuhdemalleista, joilla kuvataan vauvan ja hoitajan välistä suhdetta. Kiintymyssuhdeteorian avulla voidaan selittää lapsen ja aikuisen tapaa hahmottaa maailmaa ja omia tarpeitaan sekä sitä, miten lapsi aikuisenakin toimii suhteessa toisiin. Vastasyntynyt lapsi tarvitsee selviytyäkseen aikuisen hoivaa ja näin ollen kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsen täytyy kiintynyt lähellä olevaan aikuiseen. Kiintymyssuhdemalleja on Bowlbyn mukaan neljä: turvallinen (luottavainen) kiintymyssuhde, välttelevä kiintymyssuhde, ristiriitainen kiintymyssuhde ja kaoottinen (hajaantunut) kiintymyssuhde. Tavoiteltavaa on, että lapsen ja häntä hoivaavan aikuisen välille muodostuu turvallinen kiintymyssuhde, jolloin lapsen fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset tarpeet tulevat huomatuiksi ja tunnistetuiksi sekä riittäväällä tavalla tyydytetyiksi. Avohuollon sijoitukseen tulevien nuorten kiintymyssuhde on usein rikkonainen ja turvaton. Välttelevä, ristiriitainen ja kaoottinen kiintymyssuhde voivat näyttäytyä monella tapaa nuoren käytöksessä: esimerkiksi nuori voi jättää omat tunteensa ja tarpeensa sivuun, jolloin tukahdutetut tunteet voivat purkautua raivona, itkuna tai rajojen uhmaamisena, nuori voi toimia vahvasti tunteisiin vedoten tai nuori voi kokea ympäröivän maailman hyvin turvattomana ja itsensä arvottomana.

Kiintymyssuhdeteorian avulla ymmärrämme, kuinka tärkeää on tukea vanhemmuutta ja pyrkiä välttämään lapsen ja vanhemman välisen suhteen katkeaminen. Vanhemmuudessa on kyse hoivasta, huolenpidosta ja vastuusta ja se rakentuu vanhemman ja lapsen välisestä suhteesta. Kiintymyssuhdeteorian avulla korostetaan vanhemman ja lapsen välisen suhteen merkitystä: sitä, kuinka varhaiset kiintymyssuhteet ovat merkityksellisiä ja voivat vaurioittaa lapsen minäkuvaa. Vanhemmaksi kasvetaan ja vanhemmuudella on oma elämänkaarensa. Vanhemmuudessa kasvetaan vastuullisuuteen ja toisen ihmisen elämästä huolehtimiseen. Vanhemmuus voidaan jakaa biologiseen, sosiaaliseen ja psykologiseen vanhemmuuteen. Biologisessa vanhemmuudessa määrittyy lapsen geneettinen identiteetti. Sosiaalinen vanhemmuus muodostaa lapsen sosiaalisen identiteetin kuten nimi ja kansallisuus. Psykologinen vanhemmuus muodostuu tavasta tukea lapsen psykologista identiteettiä. Psykologinen vanhemmuus voi kehittyä myös ilman biologista vanhemmuutta.

Lapsen sijoitus aiheuttaa usein kriisireaktioita perheelle ja molemmat, niin huoltajat kuin lapsikin, tarvitsevat tukea ja ohjausta kriisistä selviytymiseen. Ohjaajan on tärkeää tiedostaa kriisin vaiheet, jotta perheenjäsenet saavat apua ja tukea oman kriisin läpikäymiseen. Huoltajan kriisityöskentelyn tarkoituksena on löytää voimavaroja ja vahvistaa vanhemmuutta. Kriisin vaiheet ovat sokkivaihe, reaktiovaihe, käsittelyvaihe ja uudelleensuuntautumisvaihe. Sokkivaiheessa huoltajan havaintokyky muuttuu ja hänen on vaikeaa tehdä asioita. Huoltaja voi olla itkuinen ja hän ei välttämättä muista sovittuja asioita. Arkirutiinitkin voivat tuntua huoltajasta mahdottomalta. Reaktiovaiheessa riippuvuudet saattavat lisääntyä ja huoltaja voi eristäytyä. Suru ja suuttumus muuttuu näkyväksi ja huoltajalle voi tulla kehollisia kiputiloja. Vihan ja syyllisyydentunteet voivat nousta pintaan. Huoltajan voi olla vaikea kohdata muiden ihmisten lapsia ja heidän vanhempiaan.

Käsittelyvaiheessa huoltajalle usein iskee masennus ja välinpitämättömyys. Sairastumisherkkyys ja yksinäisyyden tunne voivat nousta esiin. Huoltaja saattaa alkaa palkita itseään ulkoisilla keinoilla ja hän saattaa vaikka muuttaa usein. Uudelleensuuntautumisvaiheessa arki helpottuu ja ruoka- sekä unirytmit alkavat paranemaan. Huoltajan kiinnostus ulkomaailmaan lisääntyy ja masennus alkaa helpottamaan. Huoltajan voimavarat tapahtuneeseen lisääntyvät ja lapsen tukeminen vahvistuu.

Kuvan tekijänoikeus: Kirsi Lahtinen

3 VANHEMMUUSTYÖSKENTELYÄ OHJAAVAT PERIAATTEET

Kasvula-osaston työntekijät sitoutuvat tekemään vanhemmuustyötä laajasti sosiaalialalla hyväksi havaittujen toimintaperiaatteiden mukaisesti. Seuraavaksi esiteltävät vanhemmuustyöskentelyä ohjaavat periaatteet ovat nousseet Kasvula-osaston ohjaajien arki työstä ja lisäksi ne ovat tutkimustiedonkin mukaan toimiviksi työskentelytavoiksi todettuja periaatteita.

Lapsen edun ensisijaisuus on tärkein vanhemmuustyötä ohjaava periaate ja tämä periaate nousee lasten ja perheiden palveluihin YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta. Lapsen edun mukaisesti toimiminen edellyttää lapsen kokemusten ja näkemysten kuulluksi ja huomioiduksi tulemistä. Hyvä vanhemmuustyöskentely edellyttää sitä, että ohjaaja luo nuoreen luottamuksellisen suhteen, jolloin nuori uskaltaa kertoa omia ajatuksiaan elämänsä ja huoltajiinsa liittyen. Jotta nuoren etu voi toteutua, vanhemmuustyöskentelyssä on ensisijaisen tärkeää, että ohjaajalla on tietoa nuoren ajatuksista, kokemuksista ja tarpeista.

Hyvät vuorovaikutustaidot ovat ohjaajan tärkeimpiä työvälineitä. Vuorovaikutukseen kuuluvat sanaton ja sanallinen ilmaisu, ilmeet, eleet, kehon asento ja liikkeet. Ollessaan hyvässä vuorovaikutuksessa huoltajan kanssa työntekijä ottaa huomioon huoltajan tarpeet, osaa eläytyä huoltajan tilanteeseen ja jättää omat tarpeensa taka-alalle. Työntekijän on kuitenkin tärkeää muistaa, että työnkin tekemisen kannalta omista tarpeista huolehtiminen on erittäin tärkeää. Vaikka vanhemmuustyöskentelyn aikana työntekijän tarpeet ovat toissijaisia, työntekijän omasta jaksamisesta huolehtiminen on oleellista. Huoltajien kanssa työskentely sujuu paremmin, kun ohjaaja onnistuu luomaan huoltajiin turvallisen vuorovaikutussuhteen. Hyvä vuorovaikutus ohjaajan ja huoltajan välillä voi vaikuttaa positiivisesti huoltajan itsetuntoon.

Luottamuksen tulee olla kaiken lasten, nuorten ja perheiden kanssa tehtävän työn perustana. Huoltajien hyvä ja aito kohtaaminen on ensisijaisen tärkeää. Kohtaamisen ja hyvän vuorovaikutuksen kautta nuorten ja huoltajien kanssa voidaan rakentaa luottamuksellista vuorovaikutussuhdetta. Luottamuksen syntyminen asiakkaan ja työntekijän välille edistää asiakkaan sitoutumista yhteisiin tavoitteisiin. Luottamus on myös vastavuoroista: kun työntekijä luottaa asiakkaaseen, asiakkaan luottamus työntekijään lisääntyy. Työntekijän tehtävänä on omalla toiminnallaan ja suhtautumisellaan ansaita asiakkaan luottamusta.

Kunnioittava ja arvostava asiakkaan kohtaaminen lisää asiakkaan luottamusta työntekijään. Kunnioittavassa kohtaamisessa on oleellista se, miten työntekijä suhtautuu

asiakkaaseen. Jotta asiakas tuntee tulevansa kohdatuksi kunnioittavasti, se edellyttää työntekijältä monia asioita, jotka tulevat ilmi alla olevasta kaaviosta:

KUVIO 2. Kunnioittavan kohtaamisen edellytyksiä (mukaillen Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019).

Dialoginen työote on vanhemmuustyöskentelyssä erittäin tärkeä. Dialogisessa vanhemmuustyöskentelyssä osallistujat ovat keskenään tasavertaisia: dialogissa huoltaja, ohjaaja ja nuori (jos nuori on paikalla) kertovat vuorotellen omia ajatuksiaan, kuuntelevat toisiaan ja antavat palautetta toisen ajatuksille. Dialogi mahdollistaa kaikkien osapuolten näkemysten kuulluksi tulemisen ja erilaisten mielipiteiden ääneen sanomisen. Ohjaajan ei tarvitse eikä tulekaan tietää ratkaisuja perheen haasteisiin vaan asioita mietitään ja tutkitaan yhdessä. Dialogissa etsitään asioista yhteistä ymmärrystä. Dialoginen keskusteluote antaa tilaa jokaisen osapuolen kaikille havainnoille ja tunteille ja oikeuttaa sekä velvoittaa ilmaisemaan omat havaintonsa ja tunteensa ja kuuntelemaan toisia. Dialogisissa ongelmia

ratkaistaan yhdessä. Psykoedukatiivisessa perhetyön työskentelytavassa ajatellaankin, että työntekijä ei ole opettaja jonka tavoitteena olisi päättää perheen asioista ja kertoa pulmiin ratkaisut, vaan työntekijä pohtii yhdessä asiakkaiden kanssa perheen asioita. Työntekijä voi toimia ikään kuin opastajana ja kertoa perheelle erilaisista vaihtoehdoista, jotka voisivat edistää perheenjäsenten hyvinvointia. Psykoedukaatiota voidaan kuvata esimerkiksi käsitteillä perheohjaus tai opastava yhteistyö. Vanhemmuustyöskentelyssä psykoedukaatio voi olla esimerkiksi sitä, että työntekijä antaa huoltajalle tietoa nuoruuden kehitysvaiheista.

Kuvan tekijänoikeus: Kirsi Lahtinen

Voimavara- ja ratkaisukeskeisessä työotteessa keskitytään asiakkaan voimavaroihin: asiakkaan kyvyt, taidot ja osaaminen halutaan hyödyntää hänen haasteidensa ratkaisemisessa. Myös menneisyyttä tutkitaan voimavarojen näkökulmasta. Huomio kiinnitetään hyviin ja onnistuneisiin hetkiin ja elämänvaiheisiin. Voimavara- ja ratkaisukeskeisyyteen kuuluvat oleellisesti kuunteleminen, asiakkaan kunnioittaminen, erilaiset todellisuuskäsitykset, kielen merkitys, luottamus asiakkaan voimavaroihin ja kykyihin, ohjauksen monipuoliset menetelmät, tulevaisuussuuntautuneisuus ja tavoitteet. Aktiivinen kuunteleminen vaatii ohjaajalta oman mielen vireänä pysymistä ja sitä, että jokaisen ihmisen kohdalla tajuaa heidän ainutlaatuisuutensa. Tällöin on mahdollista kuulla se, mitä asiakas todella sanoo eikä vain kuulla sitä, mitä ohjaajana haluaa kuulla. Erilaisten todellisuuskäsitysten

ymmärtäminen edellyttää työntekijältä halua hyväksyä omien ja asiakkaan lähtökohtien erilaisuus: toisen todellisuuteen meidän tulee suhtautua kiinnostuneesti ja kunnioittavasti.

Kielen merkitys asiakastyössä on hyvin keskeinen: ohjaaja voi esimerkiksi tekemillään kysymyksillä suunnata asiakkaan ajatuksia harmien ja ongelmien sijaan tavoitteisiin ja ratkaisuihin. Ohjaajan tulee kiinnittää huomiota myös siihen, keskittykö hänen puheensa ongelmiin vai voimavaroihin. Kun ohjaaja luottaa asiakkaan voimavaroihin ja kykyihin, hän näkee pienet positiiviset muutokset ja sanoittaa niitä myös asiakkaalle. Toiveikkuuden ylläpitämisessä on tärkeää huomioida, että ensin tulee kuunnella asiakkaan huolta ja antaa sille tilaa ja vasta tämän jälkeen on aika ryhtyä ylläpitämään toivoa asiakkaan elämässä. Jotta ohjaaja voi välittää asiakkaalle toiveikkuutta, hänellä täytyy olla myös itsellään toivoa: toivo ja toivottomuus tarttuvat helposti ihmisestä toiseen. Monipuolisia ohjauksen menetelmiä käyttämällä voidaan hyödyntää ihmisen monia aisteja pelkän kuulon sijaan. Tulevaisuussuuntautuneisuus ja tavoitteiden asettaminen ovat keskeisessä asemassa voimavara- ja ratkaisukeskeisessä työskentelyssä. Kasvula-osaston vanhemmuustyöskentelyssä halutaan suuntautua tulevaisuuteen ja etsiä keinoja saada perheiden arkea toimivammaksi.

Ihmisen psyyken toimintaa on tärkeää ymmärtää vanhemmuustyöskentelyssä. Lapsena ja nuorena koetut traumaattiset kokemukset, kuten kaltoinkohtelu, laiminlyönti tai mitätöinti, sekä ihmisen elämän aikana tapahtuvat yksittäiset, äkilliset tapahtumat, kuten onnettomuudet, raiskaus tai läheisen äkillinen kuolema, voivat johtaa **traumatisoitumiseen** ja jopa mahdollisesti **dissosiaatiohäiriöihin**. Dissosiaatiota aiheuttaviin tapahtumiin liittyy pelkoa, kauhua tai häpeää. Kun ihminen kärsii dissosiaatiohäiriöstä, hänen mielessään olevat ajatukset, tunteet, havainnot ja muistot eivät yhdisty kokonaisuudeksi: dissosiaatio ymmärretäänkin mielen erottumiseksi tai hajoamiseksi. Dissosiaation avulla ihmisen psyyke pyrkii säilyttämään mielen tasapainossa ja suojelemaan sitä traumaattisilta asioilta. Dissosiaatiossa mielen voidaan kuvata jakautuvan kahtia, jolloin toisella puolella sijaitsee traumamuisto ja toinen puoli mielestä jatkaa normaalin elämän elämistä. Normaalilla elämällä jatkava puoli estää traumaattisten muistojen tulemistä osaksi todellisuutta ja tämä mahdollistaa sen, että traumaattisista kokemuksista huolimatta ihminen kykenee selviytymään arjesta. Dissosiaatiohäiriön oireet voivat olla hyvin moninaisia, kuten keskittymiskyvyttömyys, muistikatkot, hajamielisyys, toimintakyvyn lamaantuminen, syömishäiriö, riippuvuudet, somaattiset kivut, epäluottamus toisiin ihmisiin, tunnottomuus, masennus, uupumus ja aistiharhat. Triggerillä eli traumalaukaisijalla ja takaumalla tarkoitetaan sitä, kun jokin tapahtuma saa dissosiaatiosta kärsivän ihmisen kokemaan olevansa uudelleen traumaattisessa tilanteessa tai tapahtumassa. Tällaisesta kokemuksesta voi seurata voimakas tunnereaktio. Dissosiaatiohäiriötä hoidetaan pitkäaikaisella ja tiiviillä psyko- tai

traumaterapialla, jolloin tavoitteena on, että ihminen vähitellen pystyy kohtaamaan traumaattiset tunnemuistot. Terapialla pyritään siihen, että ihmisellä ei olisi enää tarvetta tunteiden, muistojen ja havaintojen toisistaan erottamiseen.

Terapiassa hoidetaan edellä mainittuja traumoja ja dissosiaatiohäiriöitä, näiden hoitaminen ei siis kuulu lastensuojeluyksikön työnkuvaan. Lastensuojeluyksikössä puolestaan tarvitaan taitoa vakauttaa perheen tilannetta. Lastensuojelutyössä kohdataankin jatkuvasti tarvetta **vakauttamiseen** ja se on lastensuojelutyön tärkein tehtävä. Sietoikkuna-käsitteellä voidaan hyvin havainnollistaa sitä, mitä vakauttaminen tarkoittaa. Tarve vakauttamiseen syntyy, kun ihminen ei ole omassa sietoikkunassaan. Kun ihminen toimii omassa sietoikkunassaan, hän on sopivalla vireysvyöhykkeellä ja kokee olevansa turvassa. Tällöin vuorovaikutus ympäristön kanssa on mahdollista: ihminen kykenee kiintymään, leikkimään, hoivaamaan ja olemaan hoivattavana, liittymään toisiin, toteuttamaan seksuaalisuuttaan ja säätlemään energiaansa (nukkuminen, syöminen ja itsestä huolehtiminen onnistuvat hyvin) sekä oppimaan uutta ja kuntoutumaan. Traumatisoituneen ihmisen sietoikkuna on hyvin kapea ja hänen vireystilansa heilahtelee herkästi pois sietoikkunasta ylitai alivireyteen. Trauma syntyy ihmiselle psyykkisen sietokyvyn ylittyessä. Kun ihminen on traumatisoitunut, vakauttamisella pyritään palauttamaan turvassa olemisen kokemusta ja vähitellen laajentamaan sietoikkunan leveyttä. Varhaiset häiriöt kiintymyssuhteessa liittyvät oleellisesti sietoikkunaan ja sen leveyteen. Turvattomasti kiintyneen ihmisen sietoikkuna on kapea ja hän ajautuu herkästi ali- ja ylivireystiloihin. Sietoikkunan laajuus vaihtelee ihmisellä normaalistikin, esimerkiksi stressi kaventaa meidän kaikkien sietoikkunaa. Työntekijän on tärkeää myös kiinnittää huomiota siihen, mitä työntekijän omassa vireystasossa tapahtuu: pysyykö työntekijän oma olo sietoikkunassa vai tapahtuuko työntekijällä yli- tai alivireyteen menemistä? Oman vireystason tunnistamista voi harjoitella, ja kyky pitää omaa vireystasoa sopivalla tasolla auttaa siinä, että työntekijä pystyy paremmin reagoimaan asiakkaan vireystasoihin.

Traumatisoituneella ihmisellä on taipumusta ali- ja ylivireystiloihin, koska hänen autonomisen hermostonsa säätely ei toimi tarkoituksen mukaisella tavalla. Ihmisen ylivireyden voi tunnistaa esimerkiksi siitä, että tunnereaktio vaikuttaa liioitellun suurelta, ihminen on ylivalpas ja varuillaan, ihmisen mieleen tunkeutuu mielikuvia, ihmisen ajattelu kiertää pakonomaaisesti kehää ja ihminen kokee jännityksen ja stressihormonien aiheuttamia keho-oireita. Alivireys ilmenee puolestaan päinvastaisilla tavoilla: ihminen kokee tunteita latteasti, ihminen toimii hitaasti, ajatukset ovat jumissa, ihminen uhriutuu ja tuottaa uhripuhetta. Optimaalisessa vireystilassa eli mielen ollessa sietoikkunassa myös kehossa on rauha. Ylivirittynyt keho tarvitsee aktiivista kehon rauhoittamista ja alivireydestä voi päästä takaisin optimaaliseen vireystilaan tietoisien itsensä aktivoimisen keinoin, kuten seisomalla

vakaasti, kohentamalla ryhtiä tai keskittämällä huomio rauhalliseen palleahengitykseen. Vakauttamisella pyritään siihen, että niin työntekijä kuin asiakas harjoittelevat tietoisuustaitoja (eli tulevat tietoisiksi oman kehon ja mielen tapahtumista), jolloin oma vireystila on helpompi pitää sielikkunassa. Traumakokemusten työstäminen on mahdollista vain optimaalisessa vireystilassa.

Vanhemmuustyöskentelyä Kasvula-osastolla halutaan toteuttaa **yhdenvertaisesti** kaikille osaston asiakasperheille. Kasvulan palvelulupauksessa sitoudutaan kolmeen etukäteen suunniteltuun vanhempaintapaamiseen nuoren avohuollon sijoituksen aikana ja kuten luvussa yksi kerrotaan, vanhemmuustyöskentely pitää sisällään monia eri yhteistyön muotoja. Vanhemmuustyöskentelyn halutaan olevan laadultaan tasaista ja perheiden tarpeisiin kohdennettua.

Kasvula-osastolle sijoitetaan avohuollon tukitoimena pääasiassa 15-17-vuotiaita nuoria. Tämän ikäiset nuoret elävät keskellä suuria fyysisiä ja psyykkisiä muutoksia. Nuoruuden kehitystehtäviin kuuluu sopeutuminen murrosiän fyysisiin muutoksiin, huoltajista irrottautuminen, enenevä turvautuminen ikätovereihin huoltajien sijasta ja oman seksuaalisen identiteetin jäsentäminen. Kun mietitään, mikä on **normaalista iänmukaista kehitystä**, on tarpeen tuntee nuoren normaalin kehityksen vaiheita. Normaaliin nuoruusikään kuuluu se, että nuori kokee asioita hyvin voimakkaasti ja hänen tunteensa vaihtelevat laidasta laitaan. Nuori voi kapinoida huoltajiaan vastaan ja hän voi olla ärtynyt tai vihainen. Mielenterveyshäiriöt ovat hyvin yleisiä nuorilla (joka viidennellä on jokin mielenterveydenhäiriö, kuten mieliala-, ahdistuneisuus-, käytös- tai päihdehäiriö) ja häiriintyneen kehityksen tunnistaminen iänmukaisesta kehityksestä on toisinaan haastavaa. Avohuollon tukitoimena sijoitetun nuoren kohdalla on tärkeää, että niin työntekijät kuin nuoren huoltajat pysähtyvät yhdessä miettimään sitä, mikä nuoren käytöksessä on normaalia ja kuuluu ikävaiheeseen, ja mistä taas tulee olla huolissaan ja mihin tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Kuvan tekijänoikeus: Kirsi Lahtinen

4 VANHEMMUUSTYÖSKENTELYN TEEMAT

Tämän oppaan kuviossa 1 on kuvattu teemat, joita on tärkeää pitää vanhemmuustyöskentelyssä esillä. Tässä luvussa jokainen teema käydään tarkasti läpi ja nostetaan esille asioita, joita nuoren ja huoltajien kanssa on hyvä käsitellä.

4.1 Tutustuminen ja arjen asioiden kartoitus

Tutustuminen

On tärkeää tutustua nuoreen ja hänen huoltajiinsa rauhassa sekä antaa aikaa luottamuksen syntymiselle. Sijoituksen alussa, mielellään jo aloituspalaverissa, tehdään alkukartoitushaastattelu, jossa kartoitetaan nuoren ja huoltajien muut hoitokontaktit ja perheen muut mahdolliset tukiverkostot. Jotta perhe saa parhaan mahdollisen tuen avohuollon sijoituksen aikana ja voidaan välttää päällekkäisiä palveluita, on tärkeää kartoittaa perheen tilannetta. Yhteistyö viranomaisten kesken on erittäin tärkeää, jotta perheen ei tarvitse moneen kertaan kertoa samoja asioita eri viranomaistahoille.

Sijoituksen herättämät ajatukset ja tunteet

Sijoitus herättää nuorella ja hänen huoltajissaan useimmiten monenlaisia tunteita, ja on tärkeää, että ohjaaja mahdollistaa jatkuvasti tunteista ääneen puhumista sijoituksen aikana. Sijoituksen alussa tiedustellaan nuorten ja huoltajien suhtautumista sijoitukseen ja heidän odotuksiaan sijoitukselle. Sijoituksen aikana tulee antaa tilaa nuorelle ja huoltajille kertoa sijoituksen herättämistä tunteista. Samalla voidaan pysähtyä miettimään, onko nuoren elämässä/perheessä tapahtunut muutoksia. Omien tunteiden jakaminen toisten kanssa voi luoda uuden mahdollisuuden, missä osallistujien keskinäinen tuki ja voimavarat voivat tulla esiin.

Arjen sujuminen (vuorokausirytmii, käytännön asiat, kodin säännöt, siisteys)

Nuori tarvitsee turvallisen kasvuympäristön ja säännölliset rutiinit arkeen. On tärkeää, että nuorella on sovittu ruutuaika, nukkumaanmenoajat, kotiintuloajat, ruokailuajat ja kodin työt. Säännöllisillä rutiineilla nuoren arki on turvallista ja selkeää. Huoltajien kanssa käydään keskustelua kodin tavoista ja tottumuksista. Kasvulassa nuorille opetetaan säännöllistä arkea ja nuoren harjoittelemissa taitoja pyritään viemään kotiin nuoren mukana kotitavoitteilla.

Päihteet, väkivalta ja perheen taloudellinen tilanne

Sijoituksen alussa on tärkeää selvittää nuoren ja huoltajien päihteidenkäyttöä. Jos perheessä käytetään päihteitä, tiedustellaan sitä, miten päihteiden käyttö perheessä näkyy ja mihin päihteiden käyttö vaikuttaa. Lisäksi on hyvä saada tietää, onko jotain muuta, mikä vaikuttaa perheen sisäisiin suhteisiin, kuten väkivaltaa tai muita riippuvuuksia kuten peliriippuvuutta. Nuorelta ja huoltajilta kysytään, ovatko he kokeneet fyysistä tai psyykkistä uhkaa ja onko heillä turvallista olla kotona. Perheen kanssa yhdessä kartoitetaan heidän mahdollisesti tarvitsemaansa tukea tai apua päihteisiin tai väkivaltaan liittyen. Perheen taloudellinen tilanne on hyvä myös ottaa rohkeasti puheeksi, sillä usein taloudelliset vaikeudet aiheuttavat perheille huolta ja vievät heidän voimavarojansa.

Suosittelvat menetelmät:

- Kolmen talon malli
- Erilaiset korttityöskentelyt kuten tunnekortit ja vahvuuskortit
- Vanhemmuuden palikat
- Aarrekartta

4.2 Vuorovaikutus ja roolit perheessä

Vuorovaikutus nuoren ja huoltajien välillä

Vanhemmuustyöskentelyllä pyritään tukemaan vanhemmuutta yhteisen ymmärryksen lisääntymisen kautta. Nuoren ja huoltajien välit saattavat olla tulehtuneet tai nuori saattaa kantaa huolta esimerkiksi huoltajan voinnista. Nuorella ja huoltajilla on oltava riittävästi yhteistä aikaa, jotta vuorovaikutuksesta voi tulla vastavuoroista heidän välilleen. Avohuollon sijoituksen aikana aina lähdetään tarkastelemaan nuoren ja huoltajien välillä olevaa vuorovaikutusta ja yritetään parantaa sitä. On tärkeää, että nuori sekä huoltaja tuntevat tulevansa kuuluisiksi tapaamisissa.

Kuvan tekijänoikeus: Kirsi Lahtinen

Nuoren ja huoltajien roolit perheessä

Vanhemmuuden roolikartan mukaan vanhemmuus voidaan jakaa viiteen eri rooliin: elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja, rajojen asettaja, huoltaja ja rakkauden antaja. Vanhemmuuden rooleja voi jatkuvasti kehittää. Tärkeää on, että roolit kehittyvät vastavuoroisen toiminnan kautta ja että lapsella ja vanhemmalla on riittävästi yhteistä aikaa. On tärkeää myös selventää aikuiselle lapsen ja vanhemmuuden erot, oikeudet ja velvollisuudet.

Seuraavien kysymysten avulla nuoren ja huoltajien kanssa voi keskustella heidän rooleistaan perheessä:

- Millainen on nuoren rooli perheessä? Millainen on huoltajan rooli perheessä? Miten nuoren ja huoltajien roolit eroavat toisistaan?
- Mitä vastuita nuorella on? Mitä vastuita huoltajilla on? Entä mitä vastuita perheessä mahdollisesti olevilla sisaruksilla on?
- Millainen olisi ihannevanhempi? Miten se eroaa nykyisestä?
- Mitkä asiat ovat nuoren oikeuksia ja velvollisuuksia?
- Mitä nuori odottaa huoltajalta? Entä huoltaja nuorelta?
- Millaiset rajat perheessä on ja kuka rajoja asettaa?

Suosittelvat menetelmät:

- Vanhemmuuden roolikartta
- Nuoren ja itsenäistyneen nuoren roolikartta
- Vanhemmuuden palikat

Kuvan tekijänoikeus: Kirsi Lahtinen

4.3 Nuoren fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen kehitys

Nuoruuteen kuuluvia kehitystehtäviä ovat sopeutuminen murrosiän fyysisiin muutoksiin, vanhemmista irrottautuminen, enenevä turvautuminen ikätovereihin huoltajien sijasta ja seksuaalisen identiteetin jäsentäminen.

Aiheita vanhemmuustyöskentelyn keskusteluihin:

- Koulu, Wilman seuraaminen, lapsen koulunkäyntiin osallistuminen
- Nuoren elinpiiri: perhe, lähipiiri, kaverit
- Nuoren fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen kehitys:
 - Onko lapsen/nuoren oireilun takana jotakin muuta, mitä ei ole havaittu?
 - Onko nuori kokenut kiusaamista tai itse kiusannut?
 - Nuoruusiän kehitystehtävät: oman muuttuvan seksuaalisen kehon haltuunotto, vanhemmista irtaantuminen, kavereiden käyttäminen vetoapuna irrottautumiseen
 - Kehityshistoria, kehitysviiveet, perinnölliset sairaudet
 - Nuoren vahvuudet & haasteet
 - Minkälainen suhde nuorella on huoltajiin? Minkälainen suhde huoltajilla on nuoreen? Miten nuori kokee huoltajan, entä huoltaja nuoren?
 - Millaisia vahvuuksia/haasteita vanhemmuudessa on?
- Harrastukset (perheen yhteiset, lapsen omat)

Suosittelvat menetelmät:

- Verkostokartta
- Huoli nollasta kymppiin-mittari
- Terveystietolomake
- Kehityksen palapeli

Kuvan tekijänoikeus: Kirsi Lahtinen

4.4 Perheen tarina

Silta-mallin mukaisesti vanhemmuustyöskentelyllä pyritään eheyttämään lapsen elämäntarinaa. Nuoren identiteetin muodostumiseen vaikuttaa suuresti se, miten hänen elämäntarinaansa luodaan ja rakennetaan. Nuoren itsestään kertoma kertomus, käsitykset hänen sisäistämistään kiintymyssuhteista ja elämän tärkeistä tapahtumista ovat identiteetin ja positiivisen itsetunnon rakennuspalikoita. Tästä syystä on tärkeää, että vanhemmuustyöskentelyssä koko perheen tarinaa jäsennetään ja järjestetään.

Lastensuojelun asiakkaiden määrä on jatkuvassa nousussa 1990-luvun alusta lähtien ja varsinkin avohuollossa olevien lasten määrä on noussut. Toimeentulovaikeudet, lapsiperheiden köyhyys, vanhempien sekä lasten omat päihde- ja mielenterveysongelmat näkyvät lastensuojelussa. Myös perheväkivalta on yleistä lastensuojelun asiakkuuksissa. Huolen puheeksi ottaminen on tärkeää, mutta samalla haastavaa. Työntekijänä on velvollisuus puuttua ja hallita puheeksi ottamisen työtaidot.

Perheen tarinasta keskustellessa voi ottaa puheeksi seuraavia asioita:

- Miten nuoren huoltajat ovat tavanneet?
- Mitä merkittäviä/tärkeitä asioita perheen/nuoren/huoltajan menneisyydessä on tapahtunut?
- Ketä perheen lähipiiriin kuuluu?
- Missä asioissa nuori ja huoltajat ovat keskenään samanlaisia/erilaisia?

Suosittelvat menetelmät:

- Elämänjana
- Sukupuu

Kuvan tekijänoikeus: Kirsi Lahtinen

4.5 Tulevaisuus

Voimavarakeskeiseen työotteeseen kuuluu suuntautuminen tulevaisuuteen. Yhdessä voidaan pohtia muun muassa seuraavia kysymyksiä:

- Mitä ajattelet, mitä sinulle kuuluu kahden vuoden kuluttua? Missä asut? Mitä opiskelet?
- Jos haluat muutosta johonkin elämän osa-alueeseesi, mitä olisit valmis tekemään, että muutos onnistuisi?

Suosittelavat menetelmät:

- Tavoitemittari
- Aarrekartta
- Tulevaisuuden muistelu

Kuvan tekijänoikeus: Kirsi Lahtinen

5 VANHEMMUUSTYÖSKENTELYN MENETELMÄT JA TYÖVÄLINEET

Vanhemmuustyöskentelyssä tärkeintä on luoda huoltajan ja työntekijän välille luottamuksellinen suhde. Vanhemmuustyöskentelyn menetelmät ja työvälineet mahdollistavat työn tekemisen monipuolisesti ja antavat erilaisille asiakkaille heille sopivia tapoja ilmaista itseään ja ajatuksiaan. Vanhemmuustyöskentelyn tavoitteena on suunnitelmallinen ja tavoitteellinen työskentely perheiden kanssa, mutta toimivat menetelmät tavoitteisiin pääsemiseksi vaihtelevat jokaisen perheen kohdalla suuresti. Alla on lueteltuna erilaisia edellä jo mainittuja hyväksi havaittuja vanhemmuustyöskentelyn menetelmiä ja työvälineitä:

Aarrekartta

Aarrekartta auttaa toteuttamaan unelmia ja luomaan tulevaisuutta. Aarrekartta voi mahdollistaa kasvuprosessin ihmisenä ja se konkretisoi ja visualisoi ajatuksia ja toiveita. Sen ajatuksena on tiedostaa ja selkeyttää huoltajan ajatuksia: millainen oma elinympäristö on ja mitä tulevaisuudelta haluaa. Taustalla on ajatus, että unelmien/tavoitteiden tiedostaminen muuttaa tapaa tarkastella todellisuutta. Aarrekartta valmistelee henkisesti muutokseen, tekee avoimeksi muutoksen löytymiselle ja ohjaa tekemään valintoja ja ratkaisuja, jotka ovat välttämättömiä unelman toteutumisen kannalta.

Aarrekartta voidaan laatia kuvien, sanojen tai tuntemusten kautta. Kuvallisissa kartoissa yhtä unelmaa kuvataan yhdellä kuvalla. Kuvat voivat olla joko konkreettisia, viitteellisiä tai abstrakteja. Sanallisessa kartassa tekstiä voi olla vähän tai paljon. Tärkeintä on, että se on huoltajaa itseään puhuttelevassa muodossa. Tuntemuksellisessa kartassa tuotetaan tuntemuksia kehoon siitä, miltä tuntuu, kun unelma toteutuu. Aarrekarttaan tulee sisällyttää vain 1-5-unelmaa kerrallaan. Toteutukseen tarvitset vain sakset ja liimaa, kartonkia sekä joko lehdestä leikattuja kuvia tai valokuvia. Lähteiden hankinnassa voi käyttää vapaasti mielikuvitusta.

Elämänjana

Elämänjanassa on aina läsnä menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Elämänjanatyöskentelyssä asiakas itse on aktiivinen toimija. Silta-mallissa elämänjana-työskentelyssä nuori käy vuoropuhelua vanhempien, läheisten ja ympäristön kanssa. Elämänjanalla pystytään konkreettisesti hahmottamaan elämän tärkeitä tapahtumia ja elämänjana-työskentely herättää tunteita, joille täytyy antaa tilaa. Elämänjanaa voidaan tehdä monella eri tavalla, esim. janan muotoon, pystysuuntaan puun muotoon, vaakasuuntaan linja-auton, junan tai

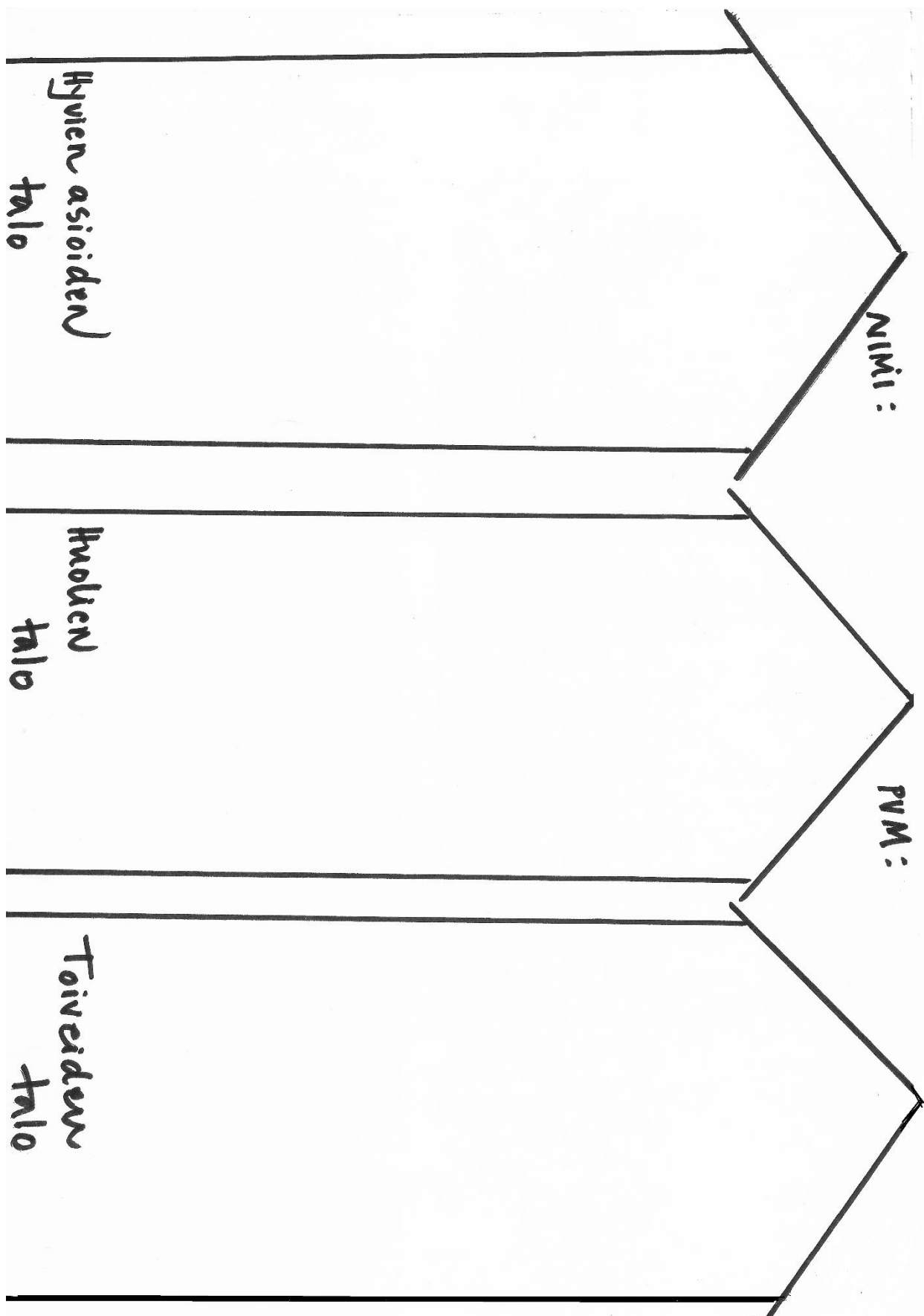
räsymaton muotoon. Keskeistä elämänjanatyöskentelyssä on vuorovaikutuksessa jaetut moniääniset ja -sävyiset tarinat. Elämänjanalle kirjataan tai piirretään vain sellaiset asiat, jotka asiakas haluaa. Työskentelyssä pyritään löytämään asiakkaan voimavaroja ja selviytymistapoja. Myös valokuvia voi käyttää elämänjanatyöskentelyssä avuksi.

Huoli nollasta kymppiin-mittari

Huoli nollasta kymppiin-mittarin avulla voidaan helposti kartoittaa huoltajan kokemaa huolta jostakin nuoreen tai omaan elämäänsä liittyvästä asiasta. Huoltajalta voidaan kysyä esimerkiksi nuoren päihteiden käyttöön liittyen: Asteikolla nollasta kymmeneen, kuinka huolissasi olet nuoren päihteidenkäytöstä? Nolla kuvaa sitä, että huolta ei ole ja mitä lähemmäs kymmentä mennään, sitä suuremmaksi huoltaja kokee huolensa.

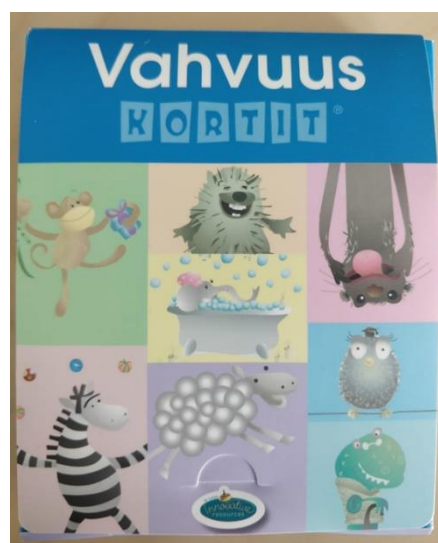
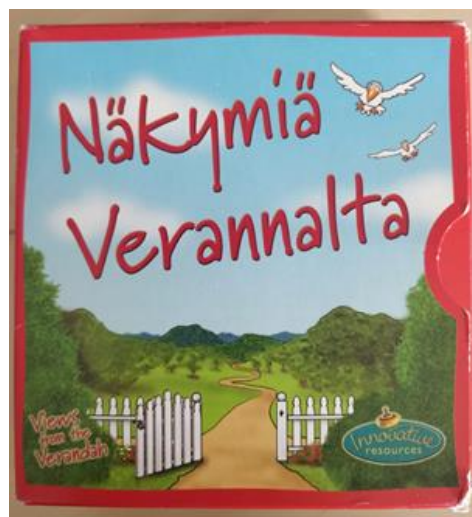
Kolmen talon malli

Kolmen talon mallissa on kolme taloa. Ensimmäinen on hyvien asioiden talo, toinen on huolien talo ja kolmas on toiveiden talo. Työskentely aloitetaan hyvien asioiden talosta, johon huoltaja kirjoittaa, mitkä asiat perheessä ovat hyvin. Toiseen taloon kirjoitetaan huolet tai pelottavat asiat. Kolmanteen taloon kirjoitetaan asiat, joista huoltaja haaveilee tai, joita hän tulevaisuudelta toivoo. Kolmen talon malli etenee seuraavasti: 1. Tee ensin päätös, työskenteletkö huoltajan vai nuoren ja huoltajan kanssa. 2. Selitä talon merkitys selvästi. 3. Kolmen talon mallin täyttämiseen voi käyttää sanoja ja piirustuksia. 4. Aloita hyvien asioiden talolla, erityisesti jos tilanne on huolestuttava tai epävarma. 5. Huolehdi, ettei kuvia näytetä muille. 6. Varaa aikaa talojen läpikäymiseen rauhassa. Seuraavalla sivulla on pohja kolmen talon mallista.

Korttityöskentely

Erilaisilla korteilla, kuten Nalle-korteilla, tunne-korteilla ja vahvuuskorteilla, voidaan tukea vanhemmuutta, nuorten ja huoltajien välistä vuorovaikutusta sekä niillä voidaan lisätä sosiaalisia taitoja. Kortit sopivat kommunikaation tukemiseen sekä perheiden kohtaamien haasteiden ennaltaehkäisyyn tai niiden käsittelemiseen. Kortteja voi käyttää monella eri tavalla ja niissä on yleensä mukana selkeät käyttöohjeet.

Sukupu

Sukupu on visuaalinen väline, jolla voidaan kerätä tietoa lapsen/perheen sukujuurista ja sitä voidaan hyödyntää myös sukuun liittyvien kokemusten ja tunteiden esille tuomisessa. Sukupuuhun merkitään tavallisesti sukupuoli, syntymä- ja kuolinvuodet, vihkimis- ja eroamisvuodet, kuolinsyyt, vakavat sairaudet, ammatit, asuinpaikat ynnä muut merkittävät tapahtumat. Sukupuun voi suunnitella tekijä itse ja päättää, millaisia merkkejä siinä käyttää. Sukupuun teko tarvitsee aikaa. Sukupuun teossa on merkityksellistä se, kuka puun piirtää. Jos sukupuun piirtää asiakas itse, voi rakentaa työskentelyn Florence Kaslown projektivisen sukupuutyöskentelyn mukaan. Siinä on neljä vaihetta:

”Kenestä aloitit sukupuun piirtämisen ja miksi?”

”Kenet jätit piirtämättä tai unohdit?”

”Kenet haluaisit pois sukupuustasi?”

”Kenet haluaisit lisätä sukupuuhusi?”

Tavoitemittari

Tavoitemittarissa pilkotaan jokin tavoite pieniksi välitavoitteiksi. Ensin aloitetaan siitä, missä nyt mennään kyseessä olevan asian suhteen (esimerkiksi siivoaminen) asteikolla 0-10 ja laitetaan päivämäärä. Sitten asetetaan tavoite, johon halutaan päästä (asetetaan numero janalle ja laitetaan päivämäärä) ja kolmantena mietitään, mitä on valmis tavoitteen eteen tekemään, jotta siihen pääsee. Mietitään, mitä voimavaroja huoltajilla on ja huoltajat voivat kertoa myös toistensa vahvuuksia. Sitten pohditaan, kuinka paljon tavoitetta haluaa ja kuinka paljon siihen uskoo. Mikä on ensimmäinen askel 24 tunnin sisällä tavoitteen saavuttamiseksi? Mitä pitää tapahtua, jotta pääsee puolikin askelta eteenpäin kohti tavoitetta?

Terveystietolomake

Terveystietolomakkeen täyttävät kaikkien nuorten vanhemmat, jotka ovat sijoitettuna Kasvulaan. Terveystietolomakkeeseen vanhemmat saavat kirjoittaa nuoren terveyteen liittyviä asioita ja tarvittaessa tiedot voidaan toimittaa etukäteen hoitavalle lääkärille.

Tulevaisuuden muistelu

Tulevaisuuden muistelu on menetelmä, jossa hyvää tulevaisuutta lähdetään rakentamaan nykyhetkestä käsin. Tulevaisuuden muistelussa nykyhetken huolia lähestytään tulevaisuudesta käsin: tulevaisuuden muistelu pyrkii ahdistuksen vähentämiseen sen kautta, että tulevaisuudesta käsin voidaan miettiä sitä, mitä nykyisille huolille tulisi tapahtua, jotta tulevaisuus olisi myönteisempi. Vanhempaa pyydetään kuvittelemaan elämää esimerkiksi vuoden kuluttua: millaista elämän tulisi olla, jotta kaikki olisi mielestäsi hyvin? Mitä asioita pitää tapahtua, jotta nämä toivomasi muutokset ovat mahdollisia? Mitä apua olet mahdollisesti saanut ja mitä itse olet tehnyt toivomiesi muutosten eteen?

Vanhemmuuden palikat

Vanhemmuuden palikkatalon avulla huoltaja voi pohtia omaa vanhemmuuttaan yleensä tai suhteessa tiettyyn lapseen. Vanhemmuuden palikoita ovat sitoutuminen, seksuaalisuus, teot, tunteet, riidat, sanat, luottamus, anteeksianto ja rakkaus. Lisäksi palikkataloon kuuluu valkoinen palikka, jonka vanhempi voi nimetä itse millä tahansa omaan vanhemmuuteen olennaisesti vaikuttavalla asialla. Vanhemmuuden palikkatalo antaa kokonaiskuvan vanhemmuudesta. Palikkatalo sopii huoltajan ja murrosikäisen nuoren välisen suhteen pohdintaan. Palikkatalon löydät Puhtila- osastolta.

Vanhemmuuden roolikartta

Roolikartan avulla voidaan tarkastella ihmisen eri roolien sisäisiä suhteita. Roolikartan avulla pyritään vanhemmuus näyttämään tuttua arkisena kokemuksena, jota huoltaja ymmärtää. Roolikartan lähtökohtana on helppotajuisuus ja voimavarakeskeisyys. Sen tarkoituksena on auttaa huoltajaa havaitsemaan oman vanhemmuutensa haasteita ja tunnistamaan omat vahvuutensa. Vanhemmuuden roolit kehittyvät vähitellen. Vanhemmuuden roolikarttaa käytetään jokaisen lapsen suhteen erikseen. Jos on kolme lasta, huoltaja tekee roolikartan avulla kolme erillistä vanhemmuuden itsearviointia. Lastensuojelun kuntouttavassa työssä huoltajat kokevat usein riittämättömyyttä, syyllisyyttä tai epäonnistumista ja silloin työskentelyä saattaa leimata vanhempien vastustus, vihaisuus ja hyökkäisyys. Kun huoltajan voimat ovat vähissä, tarvitaan tilanteen rauhoittumista ja kaaoksen jäsentämistä. Roolikartan avulla voi tilanteen hahmottaminen tuoda kaaokseen järjestystä. Vanhemmuuden roolikartasta voidaan etsiä niitä rooleja, jotka tukevat tai estävät nuorta hänen omassa kehitystehtävässään. Sijoitettujen lasten huoltajien kanssa voidaan miettiä:

- Mitkä roolit ovat välttämättömiä ennen kuin nuori voi mennä päivä- tai viikonloppuvierailulle kotiin?
- Mitkä ovat ne vanhemmuuden roolit, joiden on toimittava kunnolla ennen kuin nuori voidaan kotiuttaa?
- Mitä vanhemmuuden rooleja vanhempi voi hoitaa siitä huolimatta, että nuori on sijoitettuna?

Roolikartan tekemiseen voi perehtyä Pertti Ylitalon (2011) kirjoittaman Roolikartta-kirjan avulla.

Verkostokartta

Perheen lähiverkoston selvittäminen on osa lastensuojelutyötä. Lähiverkoston kanssa työskentely mahdollistaa lapsen yhteyden säilymistä tärkeisiin ihmisiin ja sukuun sekä vahvistaa lapsen kokemusta jatkuvuudesta. On tärkeää, että lapsi saa pitää yhteyttä lähisukulaisiinsa, vaikka yhteydenpito vanhempiin olisi haastavaa.

6 LOPUKSI

Tämä Kasvula-osaston vanhemmuustyöskentelyn ohjaajan opas toteutettiin osana Katri Hytösen ja Piritta Kotosen ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon (sosionomi YAMK) opinnäytetyötä. Vanhemmuustyöskentelyn mallia lähdettiin kehittämään selkeään tarpeeseen: Lastensuojelun toimintayksikkö Viisikossa vanhemmuustyö oli jo osa Kasvula-osaston työskentelytapaa, mutta vanhemmuustyöskentely haluttiin tehdä näkyvämmäksi, selkeämmäksi ja strukturoidummaksi.

Hytönen ja Kotonen koostivat vanhemmuustyöskentelyn ohjaajan oppaan tiiviissä yhteistyössä Kasvula-osaston työntekijöiden ja Viisikon moniammatillisesta ohjausryhmästä koostuneen opinnäytetyön ohjausryhmän kanssa. Kasvula-osaston työntekijöille järjestettiin neljä työpajaa kevään 2019 aikana. Jokainen työntekijä osallistui kolmeen työpajaan. Ensimmäinen ja neljäs työpaja olivat kaikille työntekijöille yhteisiä neljän tunnin kehittämishetkiä. Toiseen ja kolmanteen työpajaan työntekijät oli jaettu kahteen ryhmään, joissa työstettiin mallia kahden tunnin ajan. Työpajoihin osallistui osaston työntekijöiden lisäksi Viisikon johtaja, psykologi, Puhtila-osaston vastaava työntekijä ja kaksi Puhtila-osaston perhetyöntekijää. Viimeisessä työpajassa mukana olivat myös perhetyöntekijät lastensuojelun toimintayksikkö Nikkilästä ja Salinkalliosta.

Työpajatyöskentelyjen myötä muodostui pohja Kasvula-osaston vanhemmuustyöskentelylle. Hytönen ja Kotonen ovat saattaneet vanhemmuustyön ohjaajan oppaan lopulliseen muotoonsa ja yhdistäneet mallin kirjoittamiseen myös teoretietoa. Kasvula-osaston vanhemmuustyöskentelyn malliin kuuluu tämän työntekijän oppaan lisäksi Kasvula-osastolle avohuollon sijoitukseen tuleville nuorten huoltajille tehty vanhemmuustyöskentelyn esite, jossa tiivistetysti kerrotaan huoltajille, mitä vanhemmuustyöskentely Kasvula-osastolla tarkoittaa.

Tähän oppaaseen olemme koonneet lähdeviitteet oppaan loppuun lukemisen selkeyttämiseksi. Tarkat lähdeviittaukset löytyvät opinnäytetyöstämme. Opinnäytetyön kokonaisuudessaan pääsette lukemaan menemällä Internet-osoitteeseen www.theseus.fi ja kirjoittamalla hakukenttään Hytönen ja Kotonen.

LÄHTEET

Aarrekartta- työvälteenä [viitattu 23.6.2019]. Saatavissa: http://elearn.ncp.fi/materiaali/kukkasniemis/pofoon/Aarrekartta_tiivistys_080410.pdf

Eriksson, E., Arnkil, T. & Rautava, M. 2006. Ennakointialoiteja huolten vyöhykkeellä. Verkostokonsultin käsikirja – ohjeita verkostomaiseen työskentelyyn. Stakesin työpappeja 29 / 2006 [viitattu 12.8.2019]. Saatavissa: <http://www.stakes.fi/verkkajulkaisut/tyopa-perit/T29-2006-VERKKO.pdf>

Huttunen, M. 2018. Dissosiaatiohäiriö (ajatusten, tunteiden, tekojen ym. erillisuus). Duodecim Terveyskirjasto [viitattu 13.8.2019]. Saatavissa: https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00360

Johansson, M. & Berg, L. 2011. Opastava yhteistyö perheiden kanssa. Espoo: Oriental xPress Oy.

Kalliola T., Kurki A., Salmi M. & Tamminen-Vesterbacka T. 2010. Matkalla ohjauuteen. Helsinki: Kustannus-Osakeyhtiö Kotimaa.

Karkkunen A., Litsilä R. & Miettinen A. 2017. Kuinka voin parantaa tietoisuustaitojani lastensuojelutyössä? Talentia-lehti 3/2017 [viitattu 30.5.2019]. Saatavissa: <https://www.talentia-lehti.fi/kuinka-voin-parantaa-tietoisuustaitojani-lastensuojelutyossa/>

Karvonen, A. 2018. Kuokuva murrosikä. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Lapsemme-lehden artikkeli [viitattu 13.8.2019]. Saatavissa: https://www.mll.fi/lapsemme-lehti/kuokuva-murrosika/?post_date=20180219103647

Kiiskinen, P. & Eskelinen, T. 2010. Iskä, äiskä, omahoitsu ja mä siltaa rakentamassa. Käsikirja sijaishuollon ammattilaisille. Pelastakaa lapset ry:n julkaisusarja n:o 18: Forssan kirjapaino.

Laakkonen, K. 2010. "Vanhemmuus on vastuuta koko lapsen elämästä." Vanhempien käsityksiä vanhemmuudesta, perheestä ja kasvatuksesta nykypäivänä. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto [viitattu 22.8.2019]. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/81440/gradu04193.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Ogden, P., Minton, K. & Pain, C. 2009. Trauma ja keho. Sensorimotorinen psykoterapia. Traumaterapiakeskus. Oulu: Kalevaprint Oy.

Pitkänen, M. 2011. Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Soccan ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro26 [viitattu 1.4.2019]. Saatavissa:

file:///C:/Users/pirit/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/Vastuun%20paikka!%20Vanhempien%20tukeminen%20lapsen%20huostaanotossa.%20Miia%20Pitkänen.pdf

Niemi-Pynttari M. 2013. Elinikäisen ohjauksen verkkolehti (jamk.fi). Voimavara- ja ratkaisukeskeinen näkökulma ohjaustyössä [viitattu 30.5.2019]. Saatavissa: <https://verkkolehdet.jamk.fi/elo/2013/06/07/voimavara-ja-ratkaisukeskeinen-nakokulma-ohjaustyossa/>

Nuortenmielenterveystalo.fi 2019. Häiriöt ja ongelmat. Johdanto nuoruusikään [viitattu 13.8.2019]. Saatavissa: https://www.mielenterveystalo.fi/nuoret/tietoa_mielenterveydesta/nuorten_mielenterveysongelmat/Pages/Johdanto-nuoruusik%C3%A4%C3%A4n.aspx

Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry & Sininauhaliitto ry 2015. Voikukkia – toimivien käytäntöjen käsikirja [viitattu 12.8.2019]. Saatavissa: <https://www.voikukkia.fi/wp-content/uploads/sites/4/2017/12/VOIKUKKIA-kasikirja2015.pdf>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019. Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelu ja kriisityö [viitattu 21.8.2019]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lastensuojelu-ja-kriisityo>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019. Luo luottamusta. Suojele lasta. Opas yhteistyöstä lapsia ja perheitä työssään kohtaaville. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma [viitattu 14.5.2019]. Saatavissa: <https://verkkokoulut.thl.fi/documents/401561/412953/Luo+luottamusta+opas.pdf/cc22de1c-950d-70e8-933d-38f79ef4eca1>

Uljas, T. 2018. Vanhemmuusvalmennus. Oma jaksaminen, parisuhde & lapsuuden mallit. Newprint Oy.

Ylitalo, P. 2011. Roolikartta, vanhemmuuden, parisuhteen ja itsenäistymisen tueksi. Helsinki: Kuntatalon paino.

Vilén M., Seppänen P., Tapio N. & Toivanen R. 2010. Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kustannus-Osakeyhtiö Kotimaa/Kirjapaja.

LIITE 5. Esite vanhemmille

Vanhemmuustyöskentelyn tavoitteena on edistää nuoren ja perheen hyvinvointia sekä tukea vanhemmuutta. Vanhemmuustyöskentelyä tehdään yhdessä nuoren ja huoltajien kanssa.

Vanhemmuustyöskentelyn tärkeimmät periaatteet ovat:

- nuoren edun ensisijaisuus
- kunnioittaminen
- luottamus
- avoimuus
- turvallisuus
- toiveikkaus
- kiinnostuneisuus
- dialogisuus

Vinkkejä hyvistä lähteistä:

- Mannerheimin Lastensuojeluliiton Vanhempainnetti: www.mll.fi/vanhemmille/
- Voikukkia - tukea vanhemmuuteen: www.voikukkia.fi
- Ensi- ja turvakotien liitto: www.ensijaturvakotienliitto.fi
- Suomen Mielensterveys ry: mieli.fi

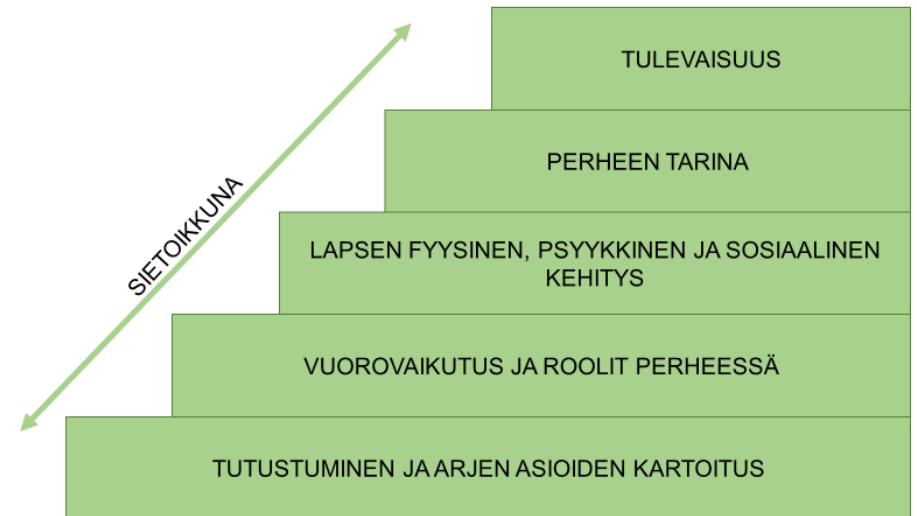
Nuoresi on sijoitettu Kasvula-osastolle.

Vanhemmuustyöskentely kuuluu oleellisena osana nuoren avohuollon sijoitusprosessiin: vanhemmilla on oikeus vanhemmuustyöskentelyyn.

Vanhemmuustyöskentely pitää sisällään monia eri yhteistyön muotoja:

- etukäteen sovitut teemalliset vanhempaintapaamiset, joita järjestetään nuoren avohuollon sijoituksen aikana vähintään kolme,
- kotikäynnit,
- palaverit sosiaalityön kanssa,
- puhelut huoltajien kanssa,
- keskustelut huoltajien kanssa nuoren haku- ja tuontitilanteissa.

Vanhemmuustyöskentelyssä voidaan työskennellä esimerkiksi näiden alla mainittujen teemojen parissa:

Tarkoituksena ei ole vanhemmuustyöskentelyssä edetä portaalta toiselle askel kerrallaan, vaan työskentely kohdennetaan vastaamaan perheen tarpeita.